

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης
Π.Μ.Σ «Πολιτική Επιστήμη και Κοινωνιολογία»

Διπλωματική εργασία ειδίκευσης

**Η δόμηση ενός εθνικού δράματος μέσω θεωριών συνωμοσίας. Το
«σχέδιο δολοφονίας Καραμανλή» και οι μετέπειτα προσλήψεις της
κρίσης**

Μαντινειός Ιάσων

A. M: 18507

Τριμελής Επιτροπή:

Παναγής Παναγιωτόπουλος (επιβλέπων)

Παντελής Λέκκας

Ζηνοβία Λιαλιούτη

Αθήνα, Φεβρουάριος 2021

'But once you find that the way you lied

And all the corny tricks you tried

Will not forestall the rising tide of hungry freaks, daddy'

Frank Zappa

Ευχαριστίες

Καταρχάς θέλω να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα της διπλωματικής εργασίας, Παναγή Παναγιωτόπουλο, για τη συνεργασία μας κατά την περίοδο συγγραφής της παρούσας εργασίας. Οι επισημάνσεις και οι κατευθύνσεις που δόθηκαν εκ μέρους του ήταν καίριες τόσο στη διαδικασία διαμόρφωσης ενός στέρεου ερευνητικού ερωτήματος, όσο και στη υλοποίηση του όλου εγχειρήματος. Θεωρώ πως οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ για την μέχρι τώρα σπουδαστική μου πορεία στον Παντελή Λέκκα. Μέσω των μαθημάτων του, διανοίχτηκε μια πληθώρα προβληματισμών και ερωτημάτων, ενώ παράλληλα αποσαφηνίστηκαν -στο βαθμό που είναι δυνατό- κάποιες από τις θολές έννοιες που «στοιχειώνουν» τον/την κάθε φοιτητή/φοιτήτρια κοινωνικών επιστημών. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τη Ζηνοβία Λιαλιούτη για τους προβληματισμούς που μου ενέπνευσε το μάθημά της Πόλεμος και Προπαγάνδα στον 20^ο αιώνα για τις διάφορες μορφές που μπορεί να προσλάβει η έννοια της εχθρότητας.

Τέλος, ευχαριστώ τη Λίνα Ζηργάνου και την Φαίδρα Βάκουλη, όχι μόνο για την τεράστια ανοχή που επέδειξαν στη γκρίνια μου, αλλά και για τις χρήσιμες παραινέσεις και συμβουλές τους.

Εισαγωγή	5
Μέρος 1ο: Είμαστε πλέον όλοι συνωμοσιολόγοι;	9
1.1. Προσεγγίζοντας το συνωμοσιολογικό φαινόμενο	10
1.2. Κοινωνικές επιστήμες και θεωρίες συνωμοσίας	18
1.2.1. Ο παθολογικός Άλλος	19
Ο φτωχός συγγενής της επιστήμης	20
Η συνωμοσιολογία ως παρανοϊκή θέαση του κόσμου	25
1.2.2. Πέραν της παθολογίας: Οι θεωρίες συνωμοσίας στην ύστερη νεωτερικότητα	30
1.3. Πορεία της έρευνας	38
Δεύτερο Μέρος	40
Μια Ελληνική περίπτωση: Το σχέδιο Πυθία και οι μετεξελίξεις στο Ελληνικό συνωμοσιολογικό φαντασιακό	40
2.1. Η πορεία των θεωριών συνωμοσίας στην Ελλάδα	41
2.1.1. Ο συνωμοτικός λόγος κατά την περίοδο της πρώιμης και ύστερης μεταπολίτευσης	41
2.1.2. Πυρκαγιές 2007 και οικονομική κρίση: Η διάχυση του συνωμοτικού λόγου	45
2.2 Σχέδιο Πυθία: Ο επίλογος ενός συνωμοσιολογικού δράματος;	56
2.2.1 Το σχέδιο δολοφονίας του Κωνσταντίνου Καραμανλή	56
2.2.2 Αναζητώντας τον ένοχο: Προς μια συνωμοσιολογική ερμηνεία της πρόσφατης ιστορίας	63
Συλλογή υλικού και μεθοδολογία	64
Οι θεματικές	67
Η πρόσφατη Ελληνική ιστορία ως αστυνομικό μυθιστόρημα	68
Μέσα ή έξω;	76
Επαπειλούμενη εθνική ταυτότητα	81
Το έτος μηδέν της κρίσης.	83
Κριτικές παρατηρήσεις	87
Καταληκτικά σχόλια	90
Βιβλιογραφία	93

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία καταπιάνεται με το ζήτημα των θεωριών συνωμοσίας στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα. Οι θεωρίες συνωμοσίας αποτέλεσαν για μεγάλο χρονικό διάστημα ένα φαινόμενο περιθωριακό, το οποίο δύσκολα ένας επιστήμονας θα μπορούσε να πείσει τον επιστημονικό του κύκλο και το αναγνωστικό του κοινό ότι αποτελεί ένα φαινόμενο άξιο προς έρευνα και μελέτη. Έχουμε ωστόσο την τύχη και την ατυχία να γράφουμε μια τέτοια εργασία σε καιρούς που μια παρόμοια αρνητική στάση έναντι του έργου μας αντιμετωπίζεται σχετικά εύκολα.

Η ανάδυση και πολλές φορές επικράτηση άλλοτε αθέατων γνωμών και αναλύσεων μέσω του internet και οι πολλαπλές κρίσεις νομιμοποίησης που βιώνουν τα διάφορα πολιτικά συστήματα και μοντέλα δημοκρατίας ανά τον κόσμο τα τελευταία έτη, προκάλεσαν μια τέτοια έκρηξη του φαινομένου, ώστε πλέον να συναντάται μια πληθώρα πολιτικών, θεωρητικών και θεσμικών προβληματισμών γύρω από το ζήτημα. Ιδιαίτερα κατά το τελευταίο έτος, η πανδημία του Covid-19 ανέδειξε με έναν πολύ ιδιαίτερο τρόπο το πως ο συνωμοτικός λόγος μπορεί να αφορά ταυτόχρονα μια κριτική στην επιστήμη, στην πολιτική διαχείριση κρίσεων μέχρι και σε μια στάση ζωής, με όλα τα παραπάνω ζητήματα να αλληλοδιαπλέκονται. Το γεγονός όμως το οποίο ανέδειξε όμως με τον ευκρινέστερο τρόπο την δυναμική πίσω από τις θεωρίες συνωμοσίας, είναι η εισβολή που συντελέστηκε από οπαδούς του Donald Trump στο αμερικανικό καπιτώλιο, την 5^η και 6^η Ιανουαρίου του 2021. Οι θεωρίες συνωμοσίας μπαίνουν με αυτόν τον τρόπο στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος, ενώ παράλληλα εκλείπουν τα επαρκή εργαλεία για την κατανόησή τους.

Η εργασία αυτή επιχειρεί να απαντήσει περισσότερο σε ένα «πώς» παρά σε ένα «εάν». Μέσω της ενασχόλησής μας με μια συγκεκριμένη θεωρία συνωμοσίας, αυτή που αναδύεται μέσω του λεγόμενου σχεδίου Πυθία (κοινώς γνωστό ως σχέδιο δολοφονίας του πρώην πρωθυπουργού Κώστα Καραμανλή), δεν επιχειρείται ούτε το να καταδειχθεί το εάν η συνωμοσιολογική κουλτούρα καθίσταται μια κουλτούρα κυρίαρχη στη δεύτερη δεκαετία του εικοστού πρώτου αιώνα, ούτε μια πραγματολογική ανάλυση που θα στόχευε στην επιβεβαίωση ή όχι του εν λόγω «σχεδίου». Αυτό το οποίο φιλοδοξείται με

τη συγγραφή της παρούσας διπλωματικής είναι η ανάδειξη και ερμηνεία των ιδιαίτερων ποιοτήτων που πηγάζουν από την εν λόγω θεωρία συνωμοσίας. Μέσω αυτής της θεωρίας συνωμοσίας καταφέρνει να οικοδομηθεί ένα συνεκτικό αφήγημα για την πρόσφατη ελληνική ιστορία; Αν ναι, ποιοι είναι οι πρωταγωνιστές; Ποιοι οι θύτες και ποιά τα θύματα; Σε επέκταση, ποια εικόνα δομείται για την εθνική ταυτότητα και ποια ανάγνωση του παρόντος παρέχεται από το αφήγημα αυτό; Τα παραπάνω ερωτήματα συμπυκνώνουν τις αρχικές μας 'απορίες' γύρω από το υπό μελέτη φαινόμενο, το οποίο εξετάζεται.

Το σχέδιο Πυθία επιλέχθηκε, ανάμεσα σε άλλες μορφές συνωμοτικού λόγου οι οποίες έχουν αναδειχθεί στο δημόσιο χώρο τα τελευταία χρόνια, εξαιτίας μιας σειράς ζητημάτων που συσχετίζονται τόσο με τα δικά μας ενδιαφέροντα, όσο και με την ιδιαίτερή του φύση. Υποστηρίζοντας πως οι θεωρίες συνωμοσίας αποτελούν ένα κοινότοπο πλέον και όχι περιθωριακό φαινόμενο, επιλέχθηκε η ενασχόληση με μια θεωρία συνωμοσίας η οποία έχει διατυπωθεί και αναπαραχθεί στο δημόσιο διάλογο και έχαιρε μιας -σιωπηρής έστω- αποδοχής. Η κατηγορία για απόπειρα δολοφονίας ενός πρωθυπουργού αποτελεί μια σημαντική κατηγορία, η οποία πέραν του ότι καταφέρνει να εγγραφεί με επιτυχία στη μνήμη όσων τη συνάντησαν, αποτελεί και μια κατηγορία που μπορεί να εξεταστεί η εγκυρότητά της. Ακολουθώντας μια γενικευτική προσέγγιση των θεωριών συνωμοσίας ως θεωρίες οι οποίες πίσω από τα εμφανή γεγονότα αναγνωρίζουν την ύπαρξη κακόβουλων δράσεων από μυστικές ισχυρές ομάδες, το ζήτημα της δολοφονίας ενός πρωθυπουργού μπορεί να εξεταστεί ευκολότερα από ένα μεγαλεπίβολο σχέδιο 'διάβρωσης' μιας κουλτούρας, ενός έθνους κλπ, από τη στιγμή που αφορά ένα γεγονός με άμεσες υλικές επιπτώσεις. Το σχέδιο Πυθία με άλλα λόγια κρίνεται ως το χαρακτηριστικότερο ελληνικό παράδειγμα θεωρίας συνωμοσίας η οποία επιτυγχάνει να πείσει για την διενέργεια μιας πραγματικής συνωμοσίας.

Προχωρώντας στη δομή της εργασίας, εκείνη χωρίζεται σε δύο μέρη, τα οποία με τη σειρά τους χωρίζονται σε δύο επιμέρους το καθένα ενότητες. Το πρώτο μέρος της εργασίας αφορά το θεωρητικό πλαίσιο κατανόησης του συνωμοσιολογικού φαινομένου. Στην πρώτη ενότητα, επιχειρείται η προσέγγιση και πρόσληψη της γενικότερης κατηγορίας των θεωριών συνωμοσίας. Αναγνωρίζεται τόσο η προβληματική τους φύση όσο και οι σχέσεις του με το ζήτημα της κοινωνικής αλλαγής που ουσιαστικά τις 'γεννά'.

Συμπληρωματικά, παρατίθεται η γενικότερη τυπολογία των χαρακτηριστικών που διέπουν το συνωμοτικό λόγο.

Στη δεύτερη ενότητα εξερευνάται η προβληματική σχέση των θεωριών συνωμοσίας με τις κοινωνικές επιστήμες. Από την πλευρά των τελευταίων, κάθε εγχείρημα κριτικής προσέγγισης του υπό μελέτη λόγου (συμπεριλαμβανομένου και του παρόντος) ενέχει μέσα του έναν προβληματισμό στο πώς εξετάζεται μια (αφελής αλλά) ανταγωνιστική προσπάθεια ερμηνείας του κοινωνικού κόσμου. Στην πρώτη υποενότητα εξετάζεται η κλασική αντίληψη για τις θεωρίες συνωμοσίας, η οποία αφορά μια κριτική των εν λόγω θεωριών σε δυο επίπεδα. Το πρώτο επίπεδο εστιάζει στην αναγνώριση μεθοδολογικών σφαλμάτων στο συνωμοτικό λόγο, ενώ το δεύτερο προκρίνει τις πολιτικές τους επιπτώσεις. Στη δεύτερη υποενότητα παρουσιάζεται η σύγχρονη προσέγγιση του συνωμοσιολογικού φαινομένου, οι οποία διακρίνει την ύπαρξη μιας ολοένα και πιο διαδεδομένης ‘συνωμοσιολογικής κουλτούρας’ στις κοινωνίες της ύστερης νεοτερικότητας. Η προσέγγιση αυτή συνιστά εν πολλοίς μια κριτική στην κλασική αντίληψη οι οποία χαρακτηρίζει τις θεωρίες συνωμοσίας ως τον ‘παθολογικό άλλο’ της επιστήμης και της πολιτικής. Τέλος, στην τελευταία υποενότητα παρουσιάζεται η δική μας θέση και η μετέπειτα πορεία της έρευνάς μας.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας εξετάζεται, σε διάλογο με το θεωρητικό πλαίσιο, η συγκεκριμένη θεωρία συνωμοσίας που αναπτύσσεται γύρω από το λόγο περί σχεδίου ‘Πυθία’. Στην πρώτη ενότητα γίνεται μια σύντομη ανασκόπηση του ελληνικού συνωμοσιολογικού φαινομένου. Ως έτος τομή αναγνωρίζεται το 2007, έτος το οποίο υποστηρίζεται πως οι θεωρίες συνωμοσίας αρχίζουν να διαχέονται στο κοινωνικό σύνολο, αποτελώντας πειστικότερες και ελκυστικότερες αφηγήσεις της κοινωνικής πραγματικότητας. Σε ό,τι αφορά τις δύο υποενότητες, εκείνες εξετάζουν τα αίτια πίσω από τη μικρή αποδοχή των θεωριών συνωμοσίας μέχρι την περίοδο εκείνη και τη μεγαλύτερη αποδοχή μετά από εκείνη την περίοδο αντίστοιχα.

Η δεύτερη ενότητα εστιάζει στο σχέδιο «Πυθία». Στην πρώτη υποενότητα παρατίθεται ο δημοσιογραφικός και κομματικός λόγος γύρω από την υπόθεση περί οργανωμένου σχεδίου δολοφονίας του πρώην πρωθυπουργού Κώστα Καραμανλή, ενώ υποστηρίζεται ότι αντιμετωπίστηκε εν πολλοίς ως ο επίλογος ενός συνωμοσιολογικού δράματος, όχι

δηλαδή ως ένα γεγονός ανεξάρτητο και αποκομμένο από τα υπόλοιπα γεγονότα της περιόδου, αλλά ως ένα γεγονός που έρχεται να επικυρώσει και να δια φωτίσει όλα τα προηγούμενα, ως μια «ύστατη πράξη» σε ένα «οργανωμένο σχέδιο αποσταθεροποίησης της Ελλάδας».

Στην τελευταία ενότητα εξετάζονται οι λόγοι οι οποίοι αντιμετώπισαν το σχέδιο «Πυθία» ως την ύστατη αυτή πράξη. Συγκεκριμένα, επιχειρείται μέσω θεματικής ανάλυσης σε κείμενα και εκπομπές, η ανάδειξη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του συστηματικού λόγου περί ‘οργανωμένου σχεδίου αποσταθεροποίησης της Ελλάδας’ και η απάντηση στο κατά πόσο η αφήγηση αυτή αποτελεί μια προσπάθεια εναλλακτικής ερμηνείας της πρόσφατης ελληνικής πολιτικής ιστορίας.

Κλείνοντας αυτή τη μικρή εισαγωγή, οφείλουμε να πούμε πως τόσο λόγω του «στενού» ενδιαφέροντός της, όσο και εξαιτίας του μικρού ενδιαφέροντος για το ζήτημα στην Ελληνική βιβλιογραφία, δεν μπορεί να αποφανθεί για το εάν τελικά έχουμε να κάνουμε με έναν λόγο κυρίαρχο που μπορεί να χαρακτηρίσει με βεβαιότητα την περίοδο εκείνη. Οι ερευνητικές προσπάθειες που αφορούν τις θεωρίες συνωμοσίας σε ελληνικά πλαίσια είναι λίγες (Piadelí, 2010, Skoulariki, 2018) και εστιάζουν κυρίως στο ζήτημα της προσφοράς, στο λόγο δηλαδή που παράγεται και αναπαράγεται και όχι στο πως εκείνος προσλαμβάνεται από το εκάστοτε κοινό. Παρά όμως την αδυναμία απάντησης στο ερώτημα αν συναντάται ένας συνωμοσιολογικός τύπος και στο πόσο κυρίαρχος είναι, η έρευνά μας ελπίζουμε να αποτελέσει μια έρευνα χρήσιμη και ενδιαφέρουσα για τον μελλοντικό ερευνητή, από τη στιγμή που επιχειρεί να καταδείξει το πως αυτός ο λόγος επενεργεί.

Μέρος 1ο: Είμαστε πλέον όλοι συνωμοσιολόγοι;

1.1. Προσεγγίζοντας το συνωμοσιολογικό φαινόμενο

Ξεκινώντας την ανάλυση του συνωμοσιολογικού φαινομένου, κρίνεται αναγκαίο να ενταχθεί σε ένα πλαίσιο που ορίζει που περιγράφει τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του. Η συνωμοσία αποτελεί ένα αρκετά διαδεδομένο φαινόμενο στα χρονικά της κοινωνικής σκέψης. Για να πειστούμε, αρκεί να ανατρέξουμε στη Ρωμαϊκή ή Βυζαντινή ιστορία και θα παρατηρήσουμε τη σημασία ορισμένων συνωμοσιών για την ιστορική εξέλιξη. Ωστόσο, ξεκινώντας τη μελέτη του φαινομένου, θα πρέπει να ξεκαθαρίσουμε πως στο υπό μελέτη αντικείμενο εν ονόματι ‘θεωρίες συνωμοσίας’, η λέξη ‘θεωρίες’ βαραινεί περισσότερο από αυτή της συνωμοσίας. Από τη στιγμή που αναγνωρίζεται στα υποκείμενα η ικανότητα της ανθρώπινης δράσης, ενυπάρχει αυτομάτως και η δυνατότητά τους να συνωμοτούν. Συνωμοσίες συνέβαιναν, συμβαίνουν και θα συμβαίνουν. Πριν προχωρήσουμε την ανάλυσή μας, κρίνεται επομένως αναγκαίο να γίνει ένας διαχωρισμός ανάμεσα στη *συνωμοσία* και στις θεωρίες της *συνωμοσίας*. Εκείνο που μας απασχολεί είναι όχι τόσο η ύπαρξη ή όχι συνωμοσιών, η οποία δεν μπορεί να αναιρεθεί a priori, αλλά ο λόγος που παράγεται γύρω από αυτές.

Οι θεωρίες συνωμοσίας αποτελούν θεωρίες οι οποίες επιχειρούν να εξηγήσουν την ιστορική πρόοδο ως αποτέλεσμα συνωμοσιών, δηλαδή οργανωμένων κακόβουλων δράσεων. Σε αυτόν τον γενικό ορισμό καταλήγουν σχεδόν οι περισσότεροι που έχουν ασχοληθεί με αυτό το κοινωνικό φαινόμενο (Taguieff 2010, Keely 1999, Knight 2001). Το παραπάνω μαρτυρά ότι τόσο οι θεωρίες συνωμοσίας όσο και η μελέτη τους αποτελούν ένα αποκλειστικά νεότερικό ‘πρόβλημα’. Οι παραδοσιακές κοινότητες, είναι κοινότητες ‘συνεκτικού νοήματος’. Μοιράζονται κοινές πεποιθήσεις για τη ζωή, τον θάνατο και τον κόσμο (Λέκκας 2011, σελ. 166). Η θρησκεία παίζει καταλυτικό ρόλο στη νοηματοδότηση του κοινωνικού βίου. Με παρόμοιο τρόπο, το φαινόμενο της εξουσίας ανάγεται σε μια ανώτερη θρησκευτική σφαίρα, από την οποία πηγάζει και η νομιμοποίησή της. Παράλληλα και ο ρους της ιστορίας εντάσσεται στο ίδιο πλαίσιο της

Θείας πρόνοιας. Έτσι, ενώ οι μορφές αντίδρασης και διαφωνίας δεν εκλείπουν, ωστόσο καταφέρνουν να ενσωματώνονται στο ίδιο θρησκευτικό νοηματικό πλαίσιο με αυτό το οποίο αντιμάχονται (Ο.π, σελ. 167). Ενώ μπορούμε δηλαδή να παρατηρήσουμε αντιδράσεις και καταγγελίες έναντι συνωμοτών και σε παραδοσιακές κοινωνίες, οι τελευταίοι αντιμετωπίζονται ως αιρετικοί,σφετεριστές κτλ.

Οι θεωρίες συνωμοσίας αποτελούν προσπάθειες ερμηνείας μιας σειράς γεγονότων. Αυτό έχει ως λογικό προαπαιτούμενο το ότι η πορεία των γεγονότων δεν είναι προδιαγεγραμμένη από κάποια μεταφυσική οντότητα και πως στον άνθρωπο αναγνωρίζεται σε ένα βαθμό η δυνατότητα να διαμορφώνει το μέλλον του. Υποδηλώνεται με αυτόν τον τρόπο μια μορφή τραύματος αλλά παράλληλα και μια μορφή απελευθέρωσης, μια αδυναμία κατανόησης της κοινωνικής πραγματικότητας που στην παράδοση δεν υπάρχει, γεγονός που επεξηγεί το παράδοξο του ότι οι θεωρίες συνωμοσίας φαίνεται να γεννιούνται (ή να χαίρουν παραπάνω απήχησης) τη στιγμή που είναι de facto λιγότερο εύλογες. Όπως αναφέρει ο Daniel Pipes, η Γαλλική Επανάσταση οδήγησε σε έκρηξη τέτοιων θεωριών, στην κατασκευή της αντίληψης ότι μια παντοδύναμη μυστική ομάδα δρα εν κρυπτώ έναντι του συνόλου, τη στιγμή που ουσιαστικά άρχισαν να μπαίνουν εμπόδια στην πραγμάτωση οποιουδήποτε σχεδίου κυριαρχίας από μια μικρή ομάδα ατόμων (Pipes, 1997, σελ. 102-103). Την ίδια στιγμή που η μαζικότερη συμμετοχή ανθρώπων στην πολιτική, το ιδεολογικό σκέπτεσθαι και πράττειν, και η άνοδος των αγορών παρουσιάζονται ως λογική φενάκη στην πραγμάτωση συνωμοσιών από μια μικρή πληθυσμιακά μερίδα κυριάρχων (όπως συνέβαινε με την εξουσία των ευγενών), παράλληλα το εν λόγω ερμηνευτικό σχήμα κερδίζει απήχηση.

Το παραπάνω παράδοξο αντανακλά στην έλλειψη νοήματος που χαρακτηρίζει τις νεότερες κοινωνίες. Με ποιον τρόπο νοηματοδοτείται η δράση των υποκειμένων; Πώς μπορούμε να εξάγουμε συμπεράσματα καθοδηγητικά για ένα αβέβαιο μέλλον, που θα ερμηνεύουν το παρόν και θα κατηγοριοποιούν το παρελθόν σε ένα εύλογο συνεχές; Οι προβληματισμοί αυτοί αφορούν προβληματισμούς κατεξοχήν επιστημονικούς. Η κοινωνιολογία, ως θετικιστικό αρχικά εγχείρημα του Comte, είχε θέσει εξαρχής αυτούς τους στόχους. Με τον ίδιο τρόπο που ο Νεύτωνας ανακάλυψε τους νόμους που διέπουν τον φυσικό κόσμο, καλούταν τώρα και ο επίδοξος κοινωνιολόγος να ανακαλύψει τους

αντίστοιχους νόμους που διέπουν τον κοινωνικό. Οι θεωρίες συνωμοσίας μπαίνουν έτσι στο παιχνίδι ως σκιά της κοινωνικής και πολιτικής θεωρίας. Αποτελούν ανταγωνιστικές προσπάθειες απάντησης στο ίδιο ουσιαστικά ερώτημα. Όπως αναφέρει ο Taguieff, το μυστήριο αποκόπτεται από το βάθρο του ιερού, μόνο και μόνο για βγεί προς την πραγματική ζωή (Taguieff, 2010). Υιοθετώντας έναν πιο ποιητικό τόνο, στην προσπάθεια εξήγησης της «συνωμοσίας της κοινωνίας», ο Karl Popper τονίζει πως «Κανείς πια δεν πιστεύει ότι τα νήματα τα κινούν οι ομηρικές θεότητες, στις οποίες απέδιδαν οι αρχαίοι Έλληνες τις περιπέτειες του Τρωικού πολέμου. Οι Σοφοί της Σιών, τα μονοπάγια, οι καπιταλιστές ή οι ιμπεριαλιστές αντικατέστησαν τους θεούς του ομηρικού Ολύμπου.» (Popper, 1948 στο Taguieff, 2010, σελ. 89) Και οι δύο θεωρητικοί αναφέρονται στο φαινόμενο της εκκοσμίκευσης. Ο Wood (1982), παράλληλα, υποστηρίζει πως η συνωμοτική σκέψη επέρχεται αναγκαστικά του Διαφωτισμού, αφού η άρνηση της ενδεχομενικότητας και η ανάγκη ορθολογικής εξήγησης είναι δημιουργήματά του.

Σημείο καμπής λοιπόν για το φαινόμενο που μελετάμε αποτελεί το γεγονός της Γαλλικής Επανάστασης. Ας σταθούμε λίγο σε αυτή. Οι περισσότεροι μελετητές του συνωμοσιολογικού φαινομένου συγκλίνουν στην άποψη πως η ρίζα αυτού βρίσκεται στη μετεξέλιξη και συρραφή ορισμένων μύθων του 18^{ου} αιώνα που αφορούσαν την ύπαρξη και δράση μυστικών κοινοτήτων όπως οι Ελευθεροτέκτονες και οι Illuminati της Βαυαρίας σε ένα ενιαίο ιδεολογικό συνεχές (Billig, 1978, Lipset and Raab, 1978, Roberts 1974, Taguieff 2010).

Η Γαλλική Επανάσταση αποτελεί γενεσιουργό αιτία της επανακωδικοποίησης και μετεξέλιξης των μύθων για τις μυστικές ομάδες. Δεν είναι παράλογο ότι ως γεγονός θεμελιώδους σημασίας, αποτέλεσε το πρώτο αντικείμενο ενασχόλησης των θεωριών συνωμοσίας. Ως πρώτες συστηματοποιημένες θεωρίες συνωμοσίας αναφέρονται τα βιβλία *Memoirs pour servir a l'histoire du Jacobinisme*, του Augustine Barruel και *Proofs of conspiracy against all religions and governments of Europe, carried on in the secret meetings of Freemasons, Illuminati and the Reading Societies* του John Robinson, βιβλία που είχαν ως στόχο να ερμηνεύσουν τα αίτια που οδήγησαν στη Γαλλική επανάσταση (και τις καταστροφικές για εκείνους συνέπειές της). Στα έργα αυτά η

Γαλλική Επανάσταση παρουσιάζεται ως αποτέλεσμα διεργασιών διάφορων κρυφών ομάδων. Συγκεκριμένα, ως καταλύτες της επανάστασης στοχοποιούνται οι Φιλόσοφοι, οι Ιακωβίνοι, οι Μασόνι και οι Βαυαροί Illuminati, οι οποίοι μέσω αναταραχών προσπαθούν να επιβάλουν το σατανικό σχέδιό τους.

Οι συγγραφείς δεν λειτούργησαν εν κενώ. Οι κατηγορίες έναντι της δράσης των Ελευθεροτεκτόνων και των Illuminati προϋπήρχαν.¹ Η καινοτομία των Baruell και Robinson έγκειται, σύμφωνα με τον Byford (2011), στο ότι έθεσαν με έναν πολύ διαφορετικό τρόπο τον προβληματισμό όσον αφορά το ζήτημα της συνωμοσίας. Οι παλαιότεροι λόγοι επί της συνωμοσίας αφορούσαν συνωμοσίες μικρότερης εμβέλειας. Οι συνωμότες γίνονταν κατανοητοί ως προσωπικότητες ή μικρές οργανωμένες ομάδες των οποίων η δράση αποσκοπούσε προς κάποια μορφή οικονομικού ή πολιτικού κέρδους (Ο.π. σελ. 43). Ο Baruell και ο Robinson όμως, κάνουν λόγο για μυστικές, παντοδύναμες ομάδες, οι οποίες μηχανοραφούν στις σκιές. Επίσης, δεν προσάπτεται στους Illuminati, τους Μασόνους ή τους Ιακωβίνους ότι αποσκοπούν προς ένα κέρδος με κάποια μορφή υλικότητας. Αντιθέτως, προβάλλονται ως οι ενορχηστρωτές ενός σατανικού σχεδίου. Στόχος τους δεν είναι απλώς η κατάληψη της εξουσίας, αλλά η καταστροφή του Χριστιανισμού και της κοινωνικής ευταξίας (Ο.π. σελ. 44). Ο στόχος είναι μακρόπνοος, επομένως προτρέπουν στο ότι πολλά (αν όχι όλα) τα κρίσιμα γεγονότα του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος μπορούν να εξηγηθούν μέσω της συνωμοσίας αυτής (Ο.π.). Επομένως, αναγνωρίζεται στους μεγασυνωμότες ένα είδος ανιδιοτέλειας που προσάδει στην ιδεολογική σκέψη. Οι αλλαγές που οι συνωμότες κατηγορούνται ότι προσπαθούν να επιφέρουν στο κοινωνικό σύνολο μπορεί μεν να γίνονται κατανοητές περισσότερο ως αντί-ιδανικές παρά ως ιδανικές, ως ένα είδος δυστοπίας δηλαδή παρά ως μια ουτοπία, αλλά εκείνες υπερβαίνουν ‘ευτελείς’ πράξεις όπως η χρηματοθηρία, ο αριθισμός κλπ.

Η αναγωγή της συγκεκριμένης συνωμοσίας από το πρακτικό πεδίο (επίτευξη υλοποιήσιμων στόχων) σε ένα πεδίο αφαιρετικό (επίτευξη ενός Αντι-ιδεώδους στη

---

¹ Ο Byford (2011, σελ 41) αναφέρει χαρακτηριστικά ως παραδείγμα ότι το 1780 υπήρχαν ήδη τυπωμένα φυλλάδια τα οποία κατήγγειλαν τη δράση των Illuminati ως σατανιστική, ενώ τη στιγμή που τα βιβλία των Robinson και Barruel διαδόθηκαν, ορισμένοι σχολιαστές δήλωσαν πως γνώριζαν ήδη τα περισσότερα για τη δράση των οργανώσεων.

συγκεκριμένη περίπτωση καλύτερα παρά ενός ιδεώδους) μαρτυρά (εμμέσως) μια αλλαγή στον τρόπο με τον οποίο οι συγγραφείς αντιλαμβάνονται την πολιτική διαδικασία. Μέσα στην αντιδραστικότητα και τον έντονα πολεμικό χαρακτήρα της αφήγησής τους προσεγγίζουν το φαινόμενο της συνωμοσίας μέσα από ένα ιδεολογικό πρίσμα πλήρως νεοτερικό. Όπως αναφέρει ο Λέκκας, οι παραδοσιακές κοινωνίες, παρότι εμποτισμένες στο μεταφυσικό στοιχείο, αποτελούσαν ένα περιβάλλον στο οποίο η πολιτική γινόταν αντιληπτή με έναν κυνικά ρεαλιστικό τρόπο ως εξισορρόπηση συμφερόντων (Λέκκας, 2011, σελ. 58). Στη νεοτερικότητα, αντίστροφα, η εμπειρική διάσταση υποχωρεί δίνοντας τη θέση της σε μια πιο αφαιρετική αντίληψη πραγμάτωσης υψηλών ιδεωδών (Ο.π, σελ. 59). Η καταγγελία ενός σχεδίου που ως στόχο έχει την κατάλυση της κοινωνικής ευταξίας (όπως την ορίζουν), μαρτυρά πως η κοινωνική ευταξία δεν θωρακίζεται πλέον από κάποιο θρησκευτικό μανδύα που την καθιστά άφθαρτη. Μέσα στην υστερική τους αγωνία για μια φυσική τάξη πραγμάτων η οποία τείνει να υπονομευθεί, αντανakλάται η παραδοχή ότι το ζήτημα (νομιμοποίησης) της εξουσίας τίθεται πλέον προς διαμάχη. Η πραγμάτωση ενός τόσο μεγαλεπίβολου σχεδίου, επίσης, αναγνωρίζει στις οργανωμένες ομάδες που συνωμοτούν τη δυνατότητα να επενεργούν στο πεδίο άσκησης πολιτικής. Τέλος, βλέπουμε την ανάδυση μιας μηχανιστικής λογικής, η οποία δύναται να παραλληλιστεί με τους «νόμους της φύσης», όπου κάθε ορατό αποτέλεσμα εκλογικεύεται αναγκαστικά βάσει ενός αιτίου. Ο Wood επισημαίνει χαρακτηριστικά πως «η συνωμοσιολογική εξήγηση της πολιτικής πραγματικότητας αποτέλεσε ένα κυρίαρχο μέσο δια του οποίου οι μορφωμένοι νοηματοδοτούσαν την πολιτική πραγματικότητα κατά την περίοδο της πρώιμης νεοτερικότητας» (1982, σελ 411).

Από τον συγκερασμό της εκκοσμικευμένης αντίληψης και της μηχανιστικής ορθολογικότητας, ξεπηδά ένα συγκεκριμένο αφήγημα, αυτό περί μυστικών κοινωνιών, το οποίο όπως θα δούμε στη συνέχεια συνεχώς μετεξελίσσεται. Για τον Taguieff, η «συνωμοσία των Illuminati» αποτελεί ένα κεντρικό «συνωμοσιολογικό μύθημα» το οποίο, έχοντας ως κεντρικό σημείο αναφοράς μια μυστική και χθόνια δράση ορισμένων ελίτ, συνεχίζει να διανύει τη δική του πορεία, δανειζόμενο συνεχώς στοιχεία από άλλους, διαφορετικούς μύθους και ερεθίσματα από τα εκάστοτε γεγονότα που καλείται να επεξεργαστεί (2010, σελ 128-135). Με αυτόν τον τρόπο, ο Taguieff διακρίνει μια πορεία

συνεχών επανερμηνειών του μύθου αυτού ως μύθο των εβραίο-μασόνων στον 19^ο αιώνα και ως μύθο των εβραίο-μπολσεβίκων στις αρχές του 20^{ου} (2015, σελ. 74-75). Μετά τη λήξη του Β παγκοσμίου πολέμου, παρατηρεί μια αλλαγή στον τρόπο με τον οποίο αυτές οι μυστικές ελίτ γίνονται αντιληπτές. Οι τελευταίες, υποστηρίζει, στο μεταπολεμικό Ευρωπαϊκό κόσμο γίνονται ολοένα και περισσότερο αντιλαμβανόμενες ως κατέχουσες πραγματική εξουσία, όχι τόσο ως μειονότητες που βρίσκονται στον αντίποδά της (Ο.π, σελ. 77).

Ο Daniel Pipes αναγνωρίζει δύο διαφορετικές παραδόσεις θεωριών συνωμοσίας, οι οποίες μετεξελισσόμενες με παρόμοιο τρόπο ακολουθούν μια κοινή πορεία στη νεότερη εποχή. Διαχωρίζοντας τις θεωρίες σε αντι-εβραϊκές και αντι-μασονικές, προχωρά σε μια ανάλυση βάσει της οποίας ως μυστικός υποκινητής στην πρώτη περίπτωση φαινόταν αρχικά ο Ιουδαϊσμός, έπειτα η Εβραϊκή φυλή και τέλος το κράτος του Ισραήλ, ενώ στη δεύτερη περίπτωση οι Ναΐτες Ιππότες, οι Ελευθεροτέκτονες και τέλος η Βρετανική και Αμερικανική κυβέρνηση (Pipes, 1997, σελ. 186). Οι Lipset και Raab (1978, σελ. 221) εξηγούν αυτή τη «μετάσταση» τονίζοντας ότι οι θεωρίες συνωμοσίας εκτός από το να ξεσκεπάζουν τη δράση ορισμένων μυστικών και απόμακρων οργανώσεων καταδεικνύουν παράλληλα και την ύπαρξη κάποιων λιγότερο μυστήριων, πιο εμφανών ομάδων που σχετίζονται με τη δράση τους. Αποδέκτες της συλλογικής μνησικακίας είναι οι πιο εμφανείς ομάδες.

Βάσει όσων ειπώθηκαν παραπάνω μπορούμε, παρά την πρωτεύουσα ιδιότητα του συνωμοσιολογικού φαινομένου, να σκιαγραφήσουμε τις αδρές γραμμές πάνω στις οποίες δομείται, με άλλα λόγια να βρούμε κάποια γενικά δομικά χαρακτηριστικά που το διέπουν, έτσι ώστε να προχωρήσουμε στη συνέχεια σε μια πιο λεπτομερή ανάλυση του φαινομένου. Ο συγγραφέας που κατά τη γνώμη μας έχει συμπυκνώσει με τον καλύτερο τρόπο τις 'συνωμοσιολογικές αρχές' είναι ο Taguieff, του οποίου την τυπολογία θα παρουσιάσουμε.

Ο Γάλλος θεωρητικός αναφέρει πως υπάρχουν πέντε θεμελιώδεις αρχές γύρω από τις οποίες δομούνται τα συνωμοσιολογικά αφηγήματα. Για εκείνον, όπως αναφέραμε παραπάνω, τα συνωμοσιολογικά κείμενα γίνονται κατανοητά ως μια «κραυγή» για σταθερότητα έναντι της χαοτικής πορείας του κόσμου. Προσπαθώντας να ορίσει ένα

γενικό πλαίσιο ανάλυσης για το συνωμοσιολογικό φαινόμενο, παραθέτει πέντε αρχές γύρω από τις οποίες το συνωμοσιολογικό φαντασιακό δομείται (Taguieff, 2015, σελ. 49).

Η πρώτη αρχή αφορά την άρνηση της τυχαιότητας. Αναφέρει ότι οι συνωμοσιολόγοι προσπαθούν να εντάξουν όλα τα στοιχεία σε μια κατανοήσιμη σειρά γεγονότων. Πίσω από το *‘τίποτα δεν είναι τυχαίο’* βρίσκεται ένα *‘όλα εξηγούνται, μέσω της αναγωγής τους σε μια συνωμοσία’* (Ο.π. σελ. 51). Η δεύτερη αρχή σχετίζεται με την αστυνομική αντίληψη της ιστορίας. Θεωρώντας πως *‘ό,τι συμβαίνει, είναι το αποτέλεσμα προθέσεων ή κρυμμένων βουλήσεων’*, επιχειρείται να βρεθεί ο *‘ένοχος’*, ο οποίος κρύβεται πίσω από κάθε γεγονός. Η αρχή αυτή έχει ως λογικό επόμενο την κατάδειξη του ενόχου, ως απάντηση στο ερώτημα *ποιος επωφελείται από το γεγονός;* Η Τρίτη αρχή είναι ότι *τίποτα δεν είναι αυτό που φαίνεται να είναι*. Η πραγματικότητα, όπως παρουσιάζεται είναι ένα προϊόν χειραγώγησης, αποτέλεσμα ορισμένων κρυφών ομάδων που θέλουν να κάνουν τα υποκείμενα να την προσλαμβάνουν με τρόπο βολικό για τη δράση τους. Ως τέταρτη αρχή αναφέρεται η αρχή της συνεκτικότητας. Η λογική του *‘ότι όλα τα φαινόμενα συνδέονται μεταξύ τους’* σε συνδυασμό με τις τρεις προηγούμενες αρχές, μας δίνει τη συνεκτικότητα των εν λόγω θεωριών. Οι συνωμοσιολόγοι καλούνται να αποκρυπτογραφήσουν τα γεγονότα, να κρίνουν τις παραπλανητικές πληροφορίες που τους προβάλλονται και να καταλήξουν στην κατάδειξη ενός εχθρού πίσω από όλα αυτά. Η τελευταία αρχή δόμησης του συνωμοσιολογικού φαντασιακού αποτελεί την προτροπή σε δράση. *‘Ό,τι επισήμως παρουσιάζεται ως αληθινό πρέπει να αποτελεί αντικείμενο κριτικής εξέτασης, με στόχο να αναχθεί σε επίπλαστη πεποίθηση ή σε ψέμα’*. Ο Taguieff ερμηνεύει αυτή την υπερ-υποψία ως απόρροια ενός υπερ-δογματισμού, αναφέροντας πως οι συνωμοσιολόγοι στοχεύουν να αμφιβάλλουν για τα πάντα έτσι ώστε να μην αμφιβάλλουν καθόλου (Ο.π. σελ. 56).

Από την παραπάνω τυπολογία προκύπτουν ορισμένες κατευθυντήριες γραμμές (αλλά και κάποια προβλήματα) για τη συνέχεια της έρευνάς μας. Αναπτύχθηκε το επιχείρημα ότι οι θεωρίες συνωμοσίας συμπυκνώνουν στην εσωτερική λογική τους ένα παράδοξο, αρθρώνοντας ένα σαφώς αντινεοτερικό πρόταγμα στη νεοτερική εποχή. Ως γενεσιουργό αιτία τους προβάλλαμε τη Γαλλική επανάσταση. Γνωρίζοντας εκ των υστέρων το ποσο αυτό το κοσμοιστορικό γεγονός άλλαξε συλλήβδην την καθημερινότητα των

υποκειμένων, υποτέθηκε πως αυτές οι θεωρίες ‘γεννιούνται’ ως αφελείς απαντήσεις οι οποίες παρέχουν μια μορφή οντολογικής ασφάλειας. Ο Giddens (1991, σελ. 47) ορίζει την οντολογική ασφάλεια ως τη δυνατότητα ενός υποκειμένου να κατέχει ορισμένες απαντήσεις για τα θεμελιώδη υπαρξιακά προβλήματα που τίθενται από την καθημερινότητα. Οι θεωρίες συνωμοσίας αποτελούν νοητικούς χάρτες βάσει των οποίων η άρνηση της τυχειότητας (συνεπώς και της ματαιότητας) και η θέαση της ιστορικής πορείας ως αποκλειστικό αποτέλεσμα της ανθρώπινης βούλησης παρέχουν μια οντολογική ασφάλεια. Γίνονται ένας τρόπος θέασης της ζωής και ένα σταθερό νόημα σε έναν ανέστιο κόσμο (Pipes, 1997, σελ. 22). Επιπροσθέτως, μέσω της αποκρυπτογράφησης της παραπλανητικής πραγματικότητας και της ανακάλυψης του κρυφού εχθρού, οι θεωρίες συνωμοσίας καλούν σε πολιτική δράση και καταφέρνουν να συσπειρώσουν μια ομάδα ‘πιστών’. Ο όρος *secure paranoia* του Peter Knight (2001, σελ. 3) αναφέρεται ακριβώς σε αυτό. Καταδεικνύοντας έναν μακρινό, απόλυτο εχθρό, καταφέρνουν να επανενισχύσουν μια αίσθηση κοινότητας. Κατ’ αναλογία με τον ορισμό του Benedict Anderson για το έθνος ως μια νοερή οντότητα, μπορούμε να πούμε πως με την ανακάλυψη ενός χθόνιου Άλλου (στη συγκεκριμένη περίπτωση μιας μακρινής ομάδας που συνωμοτεί θέλοντας το κακό μας), παράλληλα δομείται ένα Εμείς (οι φυσικά καλοί άνθρωποι που συσπειρώνουν τη φυσική ομάδα). Ενισχύοντας το επιχείρημα με μανιχαϊστικούς όρους, η αποκάλυψη μιας αρνητικής συνωμοσίας έχει ως λογικό επακόλουθο τη δυνατότητα μιας ‘θετικής συνωμοσίας’, δηλαδή τη συσπείρωση των ομάδων του Καλού έναντι των κακόβουλων αυτών ομάδων. Τέλος, ο τρόπος αναζήτησης αυτής της αποκαλυπτικής αλήθειας και η έκκληση σε ένα κριτικό πνεύμα έναντι των απατηλών φαινομένων, ενέχουν μέσα τους το σπέρμα μιας επιστημονικής -ντυμένης με στολή ντετέκτιβ- μεθόδου. Οι θεωρίες συνωμοσίας βλέπουμε ότι αξιούνουν ένα επιστημονικό πρόταγμα, λειτουργώντας πάντοτε ανταγωνιστικά προς την «επίσημη εκδοχή» των γεγονότων.

Όλα τα παραπάνω στοχεύουν σε μια σκιαγράφηση του συνωμοσιολογικού φαινομένου και κυρίως στην κατάδειξη των δικών μας προβληματισμών γύρω από αυτό. Στο επόμενο κεφάλαιο, που αφορά ουσιαστικά τη βιβλιογραφική επισκόπηση, θα ασχοληθούμε με τον τρόπο με τον οποίο οι κοινωνικές επιστήμες προσέλαβαν το φαινόμενο αυτό και με μερικές ιδιαίτερες προβληματικές που ανακύπτουν από τη μεταξύ τους σχέση.

1.2. Κοινωνικές επιστήμες και θεωρίες συνωμοσίας

Η μελέτη του συνωμοσιολογικού φαινομένου αποτελεί ένα αρκετά πρόσφατο γεγονός. Ξεκινά να μελετάται συστηματικά μόλις το 1990, κυρίως μέσα από υποθέσεις εργασίας του ανερχόμενου πεδίου των πολιτισμικών σπουδών (Fenster, 1998, Knight, 2001, Meeley, 2000), ενώ αρχίζει να χαίρει μαζικότερης απήχησης κατά τις αρχές του 21^{ου} αιώνα. Μελετητές του φαινομένου αναφέρονται σε αυτή την έλλειψη ενδιαφέροντος ως απόρροια της ανταγωνιστικής σχέσης των θεωριών συνωμοσίας με τις κοινωνικές επιστήμες. Παράλληλα με την ακαδημαϊκή έρευνα, οι συνωμοσιολόγοι διερευνούν με τον τρόπο τους τις πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις και τις κοινωνικές τους επιπτώσεις. Για μεγάλο χρονικό διάστημα, οι επιστήμονες απέφευγαν την ενασχόληση με το συνωμοσιολογικό φαινόμενο, κρατώντας μια απόσταση ως προς το τι αξίζει να μελετηθεί ή όχι (Hristov et al. 2020, σελ. 12). Η αποφυγή ενασχόλησης με ζητήματα που δεν αναγνωρίζεται η κρισιμότητα ή η σοβαρότητά τους έχει να κάνει και με αυτό που ο κοινωνιολόγος Thomas Gieryn ονόμασε «οριοθετημένη εργασία» στις επιστημονικές κοινότητες (1983 στο Hristov et al. 2020, σελ 12). Απαντώντας στο πρόβλημα διαχωρισμού ανάμεσα στο τι αποτελεί επιστήμη και τι όχι, ο Αμερικάνος κοινωνιολόγος δείχνει μια συνεχή ιδεολογική διαμάχη στην αρένα της επιστημονικότητας. Στη συνθήκη αυτή, θα ήταν μάλλον παράλογη η ενασχόληση με ένα αντικείμενο το οποίο παράλληλα δηλώνεται ότι δεν μπορούμε να το πάρουμε στα σοβαρά/δεν είναι άξιο ενασχόλησης (Ο.π.).

Παρόλα αυτά, μέσα σε ένα σύντομο χρονικό διάστημα, το ενδιαφέρον για τη μελέτη του εν λόγω φαινομένου φάνηκε τόσο ισχυρό, που πλέον μπορεί να γίνει λόγος για έναν νέο ανερχόμενο κλάδο. Σπουδαστές από διάφορα πεδία, όπως της ιστορίας των ιδεών, των πολιτισμικών σπουδών, της πολιτικής επιστήμης, της κοινωνιολογίας, της φιλοσοφίας και των μέσων ενημέρωσης έχουν γράψει σχετικά με το θέμα. Για το λόγο αυτό, η βιβλιογραφική επισκόπηση που επιχειρείται εδώ αφενός είναι αδύνατο να καλύψει το σύνολο του φάσματος των μελετών για τις θεωρίες συνωμοσίας, αφ' ετέρου δεν θα είχε

και ιδιαίτερο νόημα να το κάνει, διότι εξαιτίας των θεμελιωδών παραδοχών που ενυπάρχουν -είτε το θέλουμε είτε όχι- στους επιστημονικούς κλάδους, τις περισσότερες φορές συσκοτίζουν τη συζήτηση αντί να τη διαφωτίζουν.

Προχωρώντας στην ακαδημαϊκή συζήτηση γύρω από τις θεωρίες συνωμοσίας, αρχικά θα παρουσιαστούν οι κλασικές θεωρήσεις, οι οποίες βλέπουν το φαινόμενο ως μια παθολογία τόσο επιστημονική όσο και πολιτική. Έπειτα θα αναλυθούν οι πολιτισμικές προσεγγίσεις γύρω από το φαινόμενο. Μια σημείωση είναι αναγκαία εδώ. Ο διαχωρισμός δεν είναι απόλυτα χρονικός. Ενώ δηλαδή οι σύγχρονες προσεγγίσεις δεν μπορούν να υπαχθούν στο κλασικό μοντέλο επειδή προήλθαν από μια σειρά αντιρρήσεων προς αυτό, ωστόσο υπάρχουν ακόμη και σήμερα προσεγγίσεις που υπάγονται στο κλασικό «μοντέλο».

1.2.1. Ο παθολογικός Άλλος

Μια πρώτη ενασχόληση με τις θεωρίες συνωμοσίας συναντάται κατά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου πολέμου από τους Karl Popper και Richard Hofstadter. Προσεγγίζοντας το φαινόμενο από διαφορετική σκοπιά, ο Popper από την πλευρά της φιλοσοφίας των επιστημών και των φιλοσοφικών του δοκιμίων για την ανοικτή κοινωνία και ο Hofstadter από τη σκοπιά του ιστοριογράφου και πολιτικού επιστήμονα, οι δύο θεωρητικοί δόμησαν το γενικότερο πλαίσιο πάνω στο οποίο μελετάται το συνωμοσιολογικό φαινόμενο. Παρά τις διαφορετικές τους επιστημονικές αφετηρίες, οι δύο θεωρητικοί καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι οι θεωρίες συνωμοσίας είναι επιστημολογικά «ύποπτες» και πολιτικά επικίνδυνες και ότι αποτελούν τον «παθολογικό άλλο» μιας υγιούς πολιτικής σκέψης και δράσης (Harambam, 2017).

Ο φτωχός συγγενής της επιστήμης

Η πρώτη ταυτοποίηση του φαινομένου προσφέρεται από τον Karl Popper, στο βιβλίο του *Η ανοικτή κοινωνία και οι εχθροί της*. Σε μια προσπάθεια κριτικής του ιστορικιστικού ρεύματος, ο Popper αναφέρεται στην «θεωρία συνωμοσίας της κοινωνίας» (Popper 2013, σελ. 307). Ως «θεωρία συνωμοσίας της κοινωνίας» περιγράφει αντίληψη σύμφωνα με την οποία «η εξήγηση ενός κοινωνικού φαινομένου συνίσταται στην ανακάλυψη των ανθρώπων ή ομάδων που επωφελούνται από την ύπαρξη του συγκεκριμένου φαινομένου και που έχουν οργανωθεί και συνωμοτήσει για να το επιφέρουν» (Ο.π, σελ. 306). Μέσα στην προσέγγιση αυτή, βρίσκεται ριζωμένη η ιδέα ότι για το σύνολο των κοινωνικών εξελίξεων (ιδιαίτερα δε των δυσάρεστων) οφείλεται η εμπρόθετη δράση ορισμένων ισχυρών ομάδων ή προσωπικοτήτων (Ο.π). Ο Popper εκλογικεύει αυτή τη στάση ως απόρροια μιας εκ των παραμέτρων του εκμοντερνισμού. Συγκεκριμένα, η εν λόγω αντίληψη αποτελεί απότοκο της εκκοσμίκευσης ορισμένων θρησκευτικών προκαταλήψεων. Από τη στιγμή που η φιγούρα κάποιας ανώτερης οντότητας απουσιάζει από τη θέση του τοποτηρητή, κάποια άλλη φιγούρα πρέπει να πάρει τη θέση της. Ερμηνεύοντας το φαινόμενο αυτό ως ένα κατάλοιπο από το παρελθόν, εντούτοις αναγνωρίζει μια θεμελιώδη διαφορά στις επιπτώσεις του. Η επίρριψη ευθυνών σε μια συγκεκριμένη ομάδα έχει απτές επιπτώσεις και θύματα. (Nefes and Romero-Reche, 2020, σελ 101). Ο εκάστοτε ‘φταίχτης’ είναι υπαρκτό πρόσωπο και μπορεί δυνητικά να αντιμετωπιστεί.

Οι επιστημολογικές και αξιακές παραδοχές του Popper είναι πολύ σημαντικές εδώ. Η «θεωρία συνωμοσίας της κοινωνίας» αντιβαίνει τόσο στο Ποπεριανό κριτήριο διαψευσιμότητας, όσο και στα ιδανικά του για μια ανοικτή κοινωνία. Το επιστημονικό του πρόταγμα δεν μπορεί να θεαθεί ως ανεξάρτητο από το πολιτικό, ούτε βέβαια και το αντίστροφο. Επομένως η κριτική του αναδιπλώνεται αφενός στα μεθοδολογικά σφάλματα της εν λόγω θεωρίας και αφ’ ετέρου στις κοινωνικές συνέπειες που αναγνωρίζει σε αυτές.

Οι ουσιοκρατικές προσεγγίσεις αποτελούν, σύμφωνα με τον Popper, μια προσπάθεια άρνησης της πολυπλοκότητας που διέπει την κοινωνική πραγματικότητα. Αντιβαίνουν

στο κριτήριο διαψευσιμότητας που θέτει, απλοποιώντας την κοινωνική πραγματικότητα απομακρύνοντας τις κοινωνικές επιστήμες από την ενασχόλησή τους με αποκρίσεις στην ενδεχομενικότητα, τυχαιότητα και μάλλον αδυναμία πλήρους κατανόησης ενός κοινωνικού κόσμου. Η «θεωρία συνωμοσίας της κοινωνίας» συμπληρώνεται και από τη «θεωρία συνωμοσίας της άγνοιας» σύμφωνα με την οποία η άγνοιά μας για τα κοινωνικά φαινόμενα οφείλεται στις διεργασίες κάποιων ομάδων που προσπαθούν να μας αποκρύψουν την αλήθεια (Popper, 2002). Σε συνδυασμό με το τελευταίο, οι θεωρίες συνωμοσίας καθίστανται αδιαπέραστες στο εσωτερικό τους και μη διαψεύσιμες, από τη στιγμή που μπορούν να εντάξουν κάθε επιχείρημα εναντίον τους στα πλαίσια της συνωμοσίας που διενεργείται.

Οι θεωρίες συνωμοσίας συμπυκνώνουν με αυτόν τον τρόπο μια παραδοξότητα, όντας ταυτόχρονα απλοποιητικές και πολύπλοκες εξηγήσεις: απλοποιητικές επειδή εξηγούν μια περίπλοκη κοινωνική πραγματικότητα με παιδαριώδη εργαλεία και πολύπλοκες επειδή η πραγμάτωση ενός τέτοιου σχεδίου θα απαιτούσε μια δυνατότητα ενορχήστρωσης που αν τη δούμε προσεκτικότερα, κρύβει από πίσω της την πρόβλεψη άπειρων παραμέτρων (Byford 2011, σελ. 34).

Το ζήτημα του κατά πόσο οι θεωρίες συνωμοσίας μπορούν να θεωρηθούν αξιόλογες πηγές γνώσης ή καλύτερα γιατί οι θεωρίες συνωμοσίας δεν μπορούν να θεωρηθούν αξιόλογες πηγές γνώσης αποτελεί ένα ζήτημα το οποίο δεν σταμάτησε να συζητάται από όταν τέθηκε επί τάπητος από τον Popper. Ιδιαίτερα μετά το σκάνδαλο Watergate, υπήρξαν αρκετές προσπάθειες διαχωρισμού μεταξύ εύλογων και παράλογων θεωριών συνωμοσίας. Κοινό τους χαρακτηριστικό είναι ότι αποτυγχάνουν στο να διαχωρίσουν εξ αρχής στην ανάλυσή τους τη διαφορά μεταξύ θεωριών συνωμοσίας και πραγματικών συνωμοσιών που αναφέραμε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Δεν είναι απίθανο για μια θεωρία συνωμοσίας να πηγάζει από μια πραγματική συνωμοσία. Παρ' όλα αυτά, ο τρόπος που οι συγκεκριμένοι -φιλόσοφοι κυρίως- πραγματεύονται το ζήτημα, μπορεί να δια φωτίσει ορισμένες πτυχές της συνωμοσιολογικής μεθοδολογίας.

Ο Keely θεωρεί το κριτήριο διαψευσιμότητας του Popper μη επαρκές για την κατάταξη των θεωριών συνωμοσίας στις παραεπιστήμες, διότι με αυτόν τον τρόπο υπάρχει η πιθανότητα περιθωριοποίησης ορισμένων αναλύσεων που επεξηγούν την ύπαρξη

πραγματικών συνωμοσιών. Προχωρά σε έναν διαχωρισμό ανάμεσα σε εύλογες και παράλογες θεωρίες συνωμοσίας. Οι παράλογες θεωρίες συνωμοσίας, υποστηρίζει, διακρίνονται από μια δυσπιστία στις επίσημες εξηγήσεις, προσάπτουν ως μια πραγματική αιτία πίσω από τα γεγονότα μια θολή εξήγηση, συνδέουν άσχετα γεγονότα μεταξύ τους, προσπαθούν να εξηγήσουν κρυφά συμφέροντα και κίνητρα και χρησιμοποιούν «απόκρυφα εργαλεία»² ως δεδομένα (Keely 1996, σελ. 117).

Με παρόμοιο τρόπο, ο Clarke επιχειρεί ένα διαχωρισμό των θεωριών συνωμοσίας σε προοδευτικές και εκφυλισμένες θεωρίες συνωμοσίας. Έχοντας δανειστεί την ορολογία από τον Imre Lakatos, επιχειρεί ένα διαχωρισμό παρόμοιο με αυτόν των επιστημονικών προγραμμάτων βάσει της ευρετικής τους αξίας. Ως προοδευτικές θεωρίες συνωμοσίας αναγνωρίζει όσες επιτυγχάνουν στις προβλέψεις τους, ενώ οι εκφυλισμένες, εμμένοντας σε μια συγκεκριμένη πίστη για το πως λειτουργεί η κοινότητα, αποτυγχάνουν συνεχώς (Clarke 2002, σελ 136). Παράλληλα, δεν διακρίνει κάτι εξ ορισμού κακό στις θεωρίες συνωμοσίας, αλλά τις βλέπει ως μια πρόκληση για τη βελτίωση των επίσημων επιστημονικών θεωριών. Ανακαλύπτοντας ένα κενό νοήματος στις επίσημες εξηγήσεις, οι θεωρίες συνωμοσίας προτείνει ότι μπορούν να θεαθούν ως ένας ανταγωνιστής που πιέζει τις επιστημονικές εκδοχές στο να γίνουν καλύτερες (ο.π σελ 71).

Οι παραπάνω προσεγγίσεις, αδιαφορώντας σε ένα βαθμό για τις πολιτικές προεκτάσεις, την ιδεολογική παράδοση και τις κοινωνικές ρίζες του συνωμοσιολογικού φαινομένου, κινούνται συνεχώς μεταξύ πραγματικών συνωμοσιών και θεωριών συνωμοσίας. Όπως έχει λεχθεί παραπάνω, οι θεωρίες συνωμοσίας αποτελούν πρωτίστως έναν τρόπο κατανόησης της κοινωνικής πραγματικότητας. Επιπροσθέτως, όπως έχει καταδειχθεί και για την επιστήμη, σπανίως είναι αξιολογικά ουδέτερες και ποτέ δεν ενεργούν εν κενώ.

Σε κάθε θεωρία συνωμοσίας (με τον τρόπο που ορίστηκε παραπάνω) λανθάνει μια πολιτικότητα, είτε αυτή δηλώνεται εμμέσως, είτε αποσιωπάται. Το να πιστεύει κάποιος ότι, παραδείγματος χάριν, η προσγείωση του ανθρώπου στο φεγγάρι ήταν σκηνοθετημένη (μια φαινομενικά μη πολιτική και με μεγάλη απήχηση θεωρία συνωμοσίας), έρχεται με μια σειρά παραδοχών, άλλοτε κρυφών και άλλοτε φανερών, για

---

² Errant data

τον ρόλο και τον τρόπο διενέργειας της επιστήμης, τη σχέση της με την εξουσία, και μια θέαση του ίδιου του εαυτού στο κοινωνικό σύνολο. Επίσης, υπάρχει πάντοτε και κάποια εξήγηση του γιατί σκηνοθετήθηκε. Ένας Αμερικάνος που πιστεύει αυτή τη θεωρία συνωμοσίας, θεωρεί ότι μια μερίδα συμπολιτών του ψεύδεται συνειδητά γι' αυτό αποκρύπτοντας κάτι και μια άλλη είναι τόσο παραπλανημένη ώστε να το πιστεύει τυφλά.

Παρά τη σημαντική αυτή παράλειψη όμως, οι παραπάνω παρατηρήσεις πάνω στο συνωμοσιολογικό φαινόμενο καταφέρουν να μας δια φωτίσουν σε ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον ζήτημα που αφορά τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των ίδιων των θεωριών συνωμοσίας. Στο προηγούμενο κεφάλαιο υποστηρίχθηκε ότι οι θεωρίες συνωμοσίας ενέχουν μέσα τους μια αποκρυφιστική ρίζα, η οποία αναφερόμενη σε μυστικά κέντρα εξουσίας επιχειρεί μια εσχατολογικού τύπου ανάγνωση της επικαιρότητας, εντάσσοντάς την σε ένα μανιχαϊστικό πλαίσιο πάλης σκότους και φωτός, καλού και κακού κλπ. Σε ένα βαθμό αυτά τα ψήγματα των μύθων των γνωστικών επιβιώνουν ακόμα και σήμερα, πολλές φορές επενδεδυμένα με σύγχρονες ανησυχίες περί τεχνολογικής προόδου και πολυπλοκότητας του σύγχρονου κόσμου. Η ουφολογία, η θεωρία περί ρεπτιλιανών που υποδύονται τους ανθρώπους και οι θεωρίες περί κρυφών αρχαίων τεχνολογιών που χρησιμοποιούνται προς υποδούλωση των μαζών έχουν αυτή την κοινή ρίζα.³

Παρόλα αυτά, τέτοιου τύπου θεωρίες συνωμοσίας προσιδιάζουν περισσότερο σε αυτό που ο Michael Barkun ονομάζει «υπέρσυνωμοσίες», θεωρίες που οικοδομούν γύρω τους ένα πλέγμα από θεωρίες συνωμοσίας και καταλήγουν σε ένα ερμηνευτικό σχήμα βάσει

---

³ Το ζήτημα της ουφολογίας παρεκκλίνει από τους σκοπούς της ανάλυσής μας, ωστόσο θεωρείται δόκιμο να γίνει έστω μια μικρή αναφορά σε αυτήν την πτυχή των θεωριών συνωμοσίας και να παρατεθούν ορισμένα παραδείγματα. Στο αχανές αυτό πεδίο ξεχωρίζουν τα ονόματα των David Icke, Lamb Lash και Carol Reimer, οι οποίοι/α δίνοντας μια διαφορετική ο καθένας ερμηνεία για την κοσμογένεση, καταλήγουν στο συμπέρασμα πως αυτό που τα υποκείμενα αντιλαμβάνονται ως πραγματικότητα έχει διαμορφωθεί ως τέτοιο από κάποια απόκρυφα όντα τα οποία έχουν ως σκοπό την παραπλάνηση και την υποδούλωσή τους. Οι θεωρίες αυτές ξεπερνούν πολλές φορές τα όρια της επιστημονικής φαντασίας και παράλληλα παραμένουν αρκετά επικίνδυνες, αφού παρά τον φαινομενικό αποκρυφισμό τους αναφέρονται σε ιστορικά γεγονότα κατηγορώντας πολλές φορές υπαρκτούς κατά τα άλλα πληθυσμούς. Παραδείγματος χάριν, σε μια από τις διαδικτυακές εκπομπές του με τίτλο "Jews, Films and Fraudulent History", ο Lamb Larsh υποστηρίζει πως το Hollywood δημιουργήθηκε από το 'Εβραϊκό λόμπυ' με στόχο τον αποπροσανατολισμό του παγκόσμιου πληθυσμού, στοχεύοντας μακροπρόθεσμα στον αφανισμό της 'λευκής φυλής'. Ως υποστηρικτικό στοιχείο παραθέτει ότι το ολοκαύτωμα δεν συνέβει ποτέ, αλλά ήταν σκηνοθετημένο από τους ίδιους. Περισσότερα στο : <https://altcensored.com/watch?v=6BNFxB0vbEw>

του οποίου ένας παντοδύναμος συνωμότης ελέγχει μικρότερου βεληνεκούς συνωμότες κ.ο.κ (Barkun, 2013, σελ. 22). Οι «υπέρσυνωμοσίες» καλύπτουν μεν ένα μέρος του φάσματος των θεωριών συνωμοσίας, αλλά όχι ολόκληρο το φάσμα. Υπάρχουν παράλληλα με εκείνες, σε όλο και μεγαλύτερο βαθμό τα τελευταία χρόνια, και θεωρίες συνωμοσίας μη αποκρυφιστικές, οι οποίες επικαλούνται μάλλον την επιστήμη και τις μεθόδους της παρά την αρνούται, λειτουργώντας φαινομενικά με τα ίδια της τα μέσα για να αποδείξουν εκείνα που υποστηρίζουν. Η παραπάνω επιχειρηματολογική διαμάχη ανάμεσα στο τι θεωρείται θεωρία συνωμοσίας και τι αποτελεί αποκάλυψη μιας πραγματικής συνωμοσίας μας δείχνει επομένως μια διαφορετική πτυχή των θεωριών συνωμοσίας. Γίνεται κατανοητό ότι οι θεωρίες συνωμοσίας, εμφανώς τουλάχιστον, δεν είναι αναγκαίο να ακολουθούν τη δομή ενός ολιστικού ερμηνευτικού σχήματος. Θα πρέπει να εξεταστούν και θεωρίες συνωμοσίας μικρότερης εμβέλειας στις οποίες δεν είναι διακριτή, τουλάχιστον εμφανώς, η αναγωγή τους σε μια μεγαθεωρία συνωμοσίας. Στις περιπτώσεις εκείνες, αναγνωρίζεται σε αυτές μια ιδιότητα αντι-γνώσης (counter knowledge), η οποία ουσιαστικά αποτελεί μια εναλλακτική ματιά έναντι ενός υπό εξέταση φαινομένου. Θεωρίες συνωμοσίας που εξετάζουν συγκεκριμένα γεγονότα (νόσους, στρατιωτικές εισβολές σε κράτη κλπ.) χωρίς να αξιόνουν κάποια καθολική γενίκευση, έχουν σε πρώτο βαθμό μια διάθεση σκεπτικιστική. ‘Μήπως τα πράγματα δεν ήταν/είναι έτσι’ είναι το πρώτο ερώτημα που κατευθύνει μια τέτοια έρευνα. Οι ίδιοι οι εκφραστές και υποστηρικτές των θεωριών αυτών αξιόνουν για τον εαυτό τους ότι έχουν τα κατάλληλα στοιχεία για την κατανόηση και επεξεργασία ενός φαινομένου.

Η διαφορά ανάμεσα στην επιστημονική γνώση και στην αντιγνώση έγκειται στην επεξεργασία των πληροφοριών. Η σκεπτικιστική διάθεση που αναφέραμε πως αποτελεί κοινό σημείο επιστήμονα και συνωμοσιολόγου, δεν συνδυάζεται στην περίπτωση του τελευταίου με προσεκτική παρατήρηση και αναστοχασμό επί των ευρημάτων. Ο Damian Thompson, εισηγητής του όρου «αντιγνώση» ορίζει ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό εκείνης το ότι αξιόνει για τον εαυτό της ότι είναι μια παγιωμένη και επαρκώς θεμελιωμένη μορφή γνώσης, ενώ ουσιαστικά υπάρχει διέπεται από πλήρη έλλειψη ή ανακολουθία στα στοιχεία που σε πρώτη φάση αξιόνουν αυτή τη θεμελίωση (Thompson, 2008, σελ. 8-11). Σε τελική ανάλυση, τα στοιχεία ποτέ δεν μιλάνε από μόνα τους, πάντοτε η ερμηνεία, ο τρόπος συλλογής τους και η επεξεργασία αυτών αποτελούν τα στοιχεία μέσω των οποίων

αξιολογείται η επιστημονική αξία μιας μελέτης. Το ζήτημα της σχέσης των θεωριών συνωμοσίας με την επιστημονική μέθοδο μπορεί από μόνο του να αδυνατεί να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε το συνωμοσιολογικό φαινόμενο αποκομμένο από τους εξωγενείς παράγοντες που θα εξεταστούν στη συνέχεια, ωστόσο σε μια πρώτη φάση μας βοηθά να κατανοήσουμε τόσο το τις διάφορες μορφές που μπορεί να παίρνει στο σύγχρονο κόσμο, όσο και τα ιδιαίτερα προβληματικά του όρια.

Η συνωμοσιολογία ως παρανοϊκή θέαση του κόσμου

Αν μπορεί να ειπωθεί για τον Popper ότι ήταν ο πρώτος που επεξεργάστηκε τις επιστημολογικές και φιλοσοφικές απολήξεις του συνωμοσιολογικού φαντασιακού, η συστηματοποίηση αυτής της σκέψης και η ένταξή της στο πλαίσιο της πολιτικής σκέψης και δράσης ανήκει δικαιωματικά στον Richard Hofstadter.

Ο Αμερικάνος ιστορικός αναγνώρισε στη μεταπολεμική περίοδο έναν ιδιαίτερο τρόπο πολιτικής σκέψης και δράσης, τον οποίο κατονόμασε ως «παρανοϊκό στύλ άσκησης της πολιτικής» (Hofstadter, 1996). Κατ' αναλογία με την κλινική χρήση του όρου, ο Hofstadter θεωρεί ότι όπως ο κλινικά 'παρανοϊκός' άνθρωπος θεωρεί ότι όλος ο κόσμος μηχανορραφεί εναντίον του, παράλληλα μια πολιτικά 'παρανοϊκη' συλλογικότητα ή αυτόνομη οντότητα βλέπει συνεχώς μπροστά της μια παρόμοια επίθεση εναντίον όσων ορίζουν τον ιδιαίτερο τρόπο ζωής της(Ο.π, σελ. 4).

Σε αυτή την πολιτική σκέψη διακρίνει μια ιδιαίτερη μορφή συλλογισμού, η οποία συνεχίζεται ανά τους αιώνες, ακολουθώντας ένα συγκεκριμένο μοτίβο. Το μοτίβο που αναγνωρίζει αφορά μια θέαση του πολιτικού με μανιχαϊκούς όρους, ως μια μάχη ανάμεσα σε ένα απόλυτο Καλό και Κακό. Συσχετίζει αυτό το ιδιαίτερο στυλ πολιτικής με το φαινόμενο του φασισμού, αλλά τονίζει ότι δεν αποτελεί αποκλειστικό προνόμιο της συγκεκριμένης ιδεολογίας. Θεωρεί ότι αυτό το στύλ αποτελεί χαρακτηριστικό τρόπο σκέψης και δράσης των εξτρεμιστικών ομάδων εν γένει (Ο.π, σελ. 6).

Κατανοώντας την πολιτική πλουραλιστικά, ως δηλαδή εξισορρόπηση αντίπαλων -και μερικές φορές αλληλοαποκλειόμενων- συμφερόντων, υποθέτει πως το συνωμοσιολογικό

φανταστικό γεννάται και ενισχύεται όταν τα αιτήματα μιας πολιτικής ομάδας αποτυγχάνουν (συνήθως εξαιτίας της μη ρεαλιστικότητάς τους) να ενταχθούν σε αυτό το διάλογο (Ο.π. σελ. 39). Ο πολιτικός αυτός αποκλεισμός έχει ως αποτέλεσμα η πολιτική και κοινωνική πραγματικότητα να γίνεται αντιληπτή από τις ομάδες αυτές ως κάτι το αδιαπέραστο, ανεπίλυτο και αδιαμεσολάβητο (Ο.π., σελ 31). Πάνω σε αυτόν τον αποκλεισμό δομείται αυτό το ιδιαίτερο στυλ, το οποίο καταλήγει να ερμηνεύει την παρούσα κοινωνική πραγματικότητα ως αποτέλεσμα μια τεράστιας συνωμοσίας (Ο.π, σελ. 29).

Για τον Hofstadter οι συνωμοσιολόγοι είναι εν δυνάμει μαχητικοί ηγέτες⁴ οι οποίοι, βλέποντας το πολιτικό φαινόμενο με αποκαλυπτικούς όρους, καταλήγουν σε μια θέαση της ιστορίας με κινητήριο μοχλό μια μεγάλη συνωμοσία. Κατασκευάζοντας έναν εχθρό απόλυτο, έναν «ανήθικο υπεράνθρωπο» στο πρόσωπο μιας μυστικής ομάδας, ερμηνεύουν όλες τις κρίσεις και τις καταστροφές που συμβαίνουν ως άμεσο αποτέλεσμα ενός σχεδίου από το οποίο επωφελείται (Ο.π, σελ 31). Η εικόνα του απόλυτου εχθρού ανατροφοδοτεί τον εξτρεμισμό των εν λόγω ομάδων, αφού ένας τόσο απόλυτος και ισχυρός εχθρός μόνο με απόλυτους όρους μπορεί να κατατροπωθεί. Εκεί έγκειται και η επικινδυνότητα αυτού του ιδιαίτερου στυλ πολιτικής.

Η ιδιαίτερη συμβολή του Hofstadter έγκειται στον τρόπο με τον οποίο επεξεργάστηκε τη διαδικασία δόμησης των επιχειρημάτων αυτού του «παρανοϊκού στυλ». Ο Hofstadter δεν αρνείται τη δυνατότητα ύπαρξης των συνωμοσιών, αλλά την αναγωγή τους σε κινητήριο μοχλό της ιστορίας. Αναφέρει χαρακτηριστικά πως οι ανησυχίες τους αφορμώνται από δυνητικά εύλογες υποθέσεις. Η συλλογή των στοιχείων στην οποία προχωρά ένας συνωμοσιολόγος είναι πάρα πολύ προσεκτική και ενδεδεγμένη, ενώ το ερμηνευτικό σχήμα που παρουσιάζεται είναι συνεκτικό, για την ακρίβεια υπέρ του δέοντος συνεκτικό. Πολεμώντας έναν απόλυτο εχθρό, ουσιαστικά ανταγωνίζονται την τελειότητα της υποτιθέμενης δράσης του με την κατασκευή ενός εξίσου ολοκληρωμένου ερμηνευτικού σχήματος το οποίο προσπαθεί να εντάξει τα πάντα σε ένα συγκεκριμένο αλάνθαστο και μονοαιτιακό νοηματικό συνεχές. Αυτό που καθιστά το στυλ παρανοϊκό δεν είναι η έλλειψη στοιχείων ή μια μορφή αφέλειας, αλλά ένα περίεργο «λογικό άλμα» (leap of

---

⁴ Militant leaders

faith) στην προσπάθεια επεξεργασίας και ανάλυσης των δεδομένων που έχουν συλλέξει. (Ο.π, σελ. 36-37). Με την έννοια του «λογικού άλματος» ο Hofstadter αναγνωρίζει στις θεωρίες συνωμοσίας έναν ιδεολογικό χαρακτήρα, αδιάφορο προς την ποιότητα της έρευνάς τους. Το ζήτημα ορισμένων πίστεων/παραδοχών που υποβόσκει σε κάθε προσπάθεια φιλτραρίσματος της πραγματικότητας από όσους -συνωμοσιολόγους και μη- επιχειρούν μια προσπάθεια οικειοποίησης της πραγματικότητας, στην περίπτωση αυτή είναι η αχίλλειος πτέρνα των συνωμοσιολόγων. Με άλλα λόγια, για τον Hofstadter οι θεωρίες συνωμοσίας είναι εξ αρχής λάθος ως απαύγασμα ενός ιδεολογικού εξτρεμισμού.

Έκτοτε, το παρανοϊκό στύλ αποτελεί το κυρίαρχο ερμηνευτικό πλαίσιο μέσω του οποίου οι κοινωνικοί επιστήμονες προσπαθούν να ερμηνεύσουν το φαινόμενο των θεωριών συνωμοσίας (Fenster 2008, σελ. 25). Σε παρόμοιο πνεύμα με τον Hofstadter, ο Dieter Groh προσπαθεί να κατασκευάσει μια πιο σαφή αναλογία ανάμεσα στην κλινική παράνοια, και την παράνοια που εκφράζεται μέσω των θεωριών συνωμοσίας, την οποία αποκαλεί «μεταφυσική αυταπάτη» (Groh 1978, σελ. 9). Υποστηρίζοντας πως οι θεωρίες συνωμοσίας δεν μπορούν να απορριφθούν απλά ως μη επιστημονικές, ιδίως αν ακολουθήσουμε τη θεωρία περί επιστημονικών παραδειγμάτων του Thomas Kuhn. Συμπληρώνοντας το επιχειρήμά του, αναφέρει πως η μόνη επιστημονική και εμπειρική απόδειξη για το ότι οι θεωρίες συνωμοσίας ερμηνεύουν λάθος την κοινωνική πραγματικότητα, είναι η δυνατότητα των συνωμοσιολόγων να συζητάνε ανοιχτά γι' αυτές και να τις 'ξεσκεπάζουν' (Ο.π, σελ. 4).

Οι θεωρίες συνωμοσίας για τον Groh μπορούν όμως να διαψευσθούν στο επιστημονικό πεδίο της ιστορίας των μοντέλων ανθρώπινης δράσης και της κοινωνικής ψυχολογίας, η οποία δια φωτίζει τα λανθάνοντα κίνητρα των συγκεκριμένων ερμηνειών (Ο.π.). Όπως και ο Hofstadter, διακρίνει ένα κοινό πρότυπο σκέψης πίσω από τις διάφορες θεωρίες συνωμοσίας και την ίδια μανιαϊκή κοσμοαντίληψη. Καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ορισμένα δομικά στοιχεία της κλινικής παράνοιας μπορούν να βοηθήσουν στην ερμηνεία της «μαζικής αυταπάτης» (collective delusion) των θεωριών συνωμοσίας. Συγκεκριμένα, αναγνωρίζει τρεις παραμέτρους στη βάση των οποίων μπορεί να στηριχθεί η εν λόγω αναλογία. Η πρώτη αφορά την απομόνωση του παρανοϊκού στοιχείου από μια κατά τα άλλα λειτουργική προσωπικότητα (πχ, ένας ικανός επαγγελματίας που είναι παράλληλα

ναζί). Το δεύτερο κοινό σημείο αποτελεί την παραδοξότητα της πλήρους ικανότητας για λογική επιχειρηματολογία μέσα σε ένα συνεκτικό σχήμα με την παράλληλη απουσία κριτικής ικανότητας πάνω στο γιατί έχει επιλεγθεί αυτό το ερμηνευτικό σχήμα. Η τρίτη παράμετρος αφορά τον αμυντικό μηχανισμό της αντίστροφης προβολής, δηλαδή της πίστωσης των βαθύτερων επιθυμιών και φόβων κάποιου σε μια άλλη κοινωνική ομάδα (Ο.π., σελ 6-8).

Διακρίνει ωστόσο δυο μεγάλες διαφορές ανάμεσα στην κλινικά παρανοϊκή συμπεριφορά και στη ‘μαζική μεταφυσική αυταπάτη’ (collective metaphysical delusion). Η πρώτη διαφορά έχει να κάνει με το ζήτημα της δράσης. Παρατηρεί ότι οι ‘μεταφυσικές αυταπάτες’ συχνά οδηγούν σε (βίαιη) κινητοποίηση έναντι των ομάδων που υποτίθεται ότι συνωμοτούν (Ο.π, σελ 8). Η δεύτερη διαφορά, ως αποτέλεσμα της πρώτης, έχει να κάνει με το ότι αυτό το οποίο αρχικά διαμορφώνει την παρανοϊκή προσωπικότητα, δηλαδή η αναπαράσταση της πραγματικότητας με φαντασιακούς όρους, αποτελεί την τελική φάση της μαζικής αυταπάτης: Η προσπάθεια διάσωσης του κόσμου μέσω της εξάλειψης των συνωμοτών οδηγεί σε μια παθολογική κρίση της ίδιας της κοινότητας (Ο.π σελ. 9).

Σε παρόμοιο πνεύμα κινείται και ο Moscovici, επιχειρώντας να περιγράψει την συνωμοσιολογική νοοτροπία (conspiracy mentality). Κατανοώντας τις θεωρίες συνωμοσίας ως μια μορφή αναπαράστασης που κατασκευάζει δύο εκ διαμέτρου αντίθετα μαχόμενα πεδία, ένα απόλυτα καλό και ένα απόλυτα κακό, διακρίνει δύο στοιχεία τα οποία δομούν την ψυχολογία του συνωμοσιολογικού νου. Το πρώτο στοιχείο αφορά την εξήγηση της ατομικής δράσης ως άμεσο αποτέλεσμα ορισμένων κρυφών κινήτρων, ενώ το δεύτερο αντανακλά την αναγνώριση ότι ο κοινωνικός τους περίγυρος είναι ταυτόχρονα άτομα αλλά και άλλοι από αυτό που δείχνουν (Moscovici, σελ. 156). Αναφέρει πως τα θύματα αυτής της νοοτροπίας είναι συνήθως ορισμένες μειονότητες, οι οποίες στιγματίζονται και λειτουργούν ως αποδιοπομπαίοι τράγοι λόγω του διαφορετικού τρόπου ζωής τους. Με τον τρόπο αυτό, ενώ οι θύτες αποτελούν τους de facto ισχυρούς (ως πλειοψηφίες), μέσω αυτής της συγκεκριμένης νοοτροπίας αυτοθυματοποιούνται παρουσιάζοντας τους εαυτούς τους ανήμπορους μπροστά σε μια συνωμοσία έναντι του δικού τους τρόπου ζωής (Ο.π., σελ. 161). Μέσω αυτής της

νοοτροπίας βλέπει να εκφράζεται μια μορφή συλλογικής μνησικακίας έναντι σε μειονότητες, οι οποίες λόγω των πολιτισμικών διαφορών τους αποτελούν ουσιαστικά έμμεσες μορφές αντίρρησης στα προτάγματα μιας νόρμας. Η επιθετικότητα αυτή, που εκφράζεται μέσω φόβου, τείνει να επανενισχύει τα αισθήματα συντροφικότητας μιας κοινότητας, καταπιέζοντας παράλληλα τις όποιες εκδηλώσεις αμφισβήτησής της (Ο.π., σελ. 163). Αν και ο Moscovici δηλώνει ότι επιχειρεί να περιγράψει τις ‘κανονικές’ όψεις του συνωμοσιολογικού φαντασιακού και όχι τα παρανοϊκά στοιχεία πίσω από αυτό (ο.π., σελ. 168), ωστόσο καταδεικνύει την επικινδυνότητα και τη διανοητική ‘φτώχεια’ του εν λόγω τρόπου σκέψης.

Η συσχέτιση των θεωριών συνωμοσίας με μια μορφή παθολογικής συμπεριφοράς είναι αρκετά ισχυρή στον κλάδο της ψυχολογίας. Οι ψυχολόγοι αναζητούν τα ιδιαίτερα προσωπικά χαρακτηριστικά που ενδέχεται να διαμορφώνουν μια προδιάθεση στην αποδοχή τέτοιων θεωριών (βλ. Douglas and Sutton, 2011, Bost, 2015 και Leman and Cinnirela, 2013), ενώ ορισμένοι το συσχετίζουν απευθείας με μορφές ψυχικής διαταραχής (Darwin et al., 2010). Ωστόσο δεν περιορίζονται μόνο εκεί. Το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα θέασης του συνωμοσιολογικού φαινομένου ως κάποια μορφή παθολογίας συναντάται στο έργο του Daniel Pipes, ο οποίος διακρίνει το φαινόμενο αυτό στη ρίζα κάθε αντιδημοκρατικής πολιτικής και σχεδόν κάθε καταστροφικού γεγονότος τους τελευταίους τρεις αιώνες. Οι θεωρίες συνωμοσίας, όπως αναφέρει, καλλιεργούν μια κουλτούρα μίσους η οποία ενδέχεται να οδηγήσει σε μια μορφή αυτοεκπληρούμενης προφητείας στην περίπτωση που συνωμοσιολόγοι βρεθούν να κατέχουν κάποια μορφή πολιτικής εξουσίας. Με πληθώρα παραδειγμάτων από την περίπτωση του Χίτλερ μέχρι των φονταμενταλιστών ηγετών των μουσουλμανικών χωρών, αναφέρει ότι «κάποιος ο οποίος είναι πεπεισμένος για το μεγαλείο των συνωμοσιών είναι πολύ πιθανό να ακολουθήσει και ο ίδιος αυτό το μοτίβο» (Pipes, 1997, σελ. 177).

Το κοινό σημείο όσων θεωρητικών αναφέρθηκαν παραπάνω είναι ότι, με τον έναν ή με τον άλλο τρόπο, αντιμετωπίζουν τις θεωρίες συνωμοσίας ως μια μορφή παθολογίας. Ως οι πρώτοι ουσιαστικά που επεξεργάστηκαν τον τρόπο λειτουργίας των συγκεκριμένων θεωριών, είναι λογικό το ότι έθεσαν τους άξονες γύρω από τους οποίους

προβληματιζόμαστε σχετικά με αυτές. Το μεγαλύτερο μέρος της επιχειρηματολογίας τους μας βρίσκει σύμφωνους. Οι θεωρίες συνωμοσίας όντως αποτελούν προβληματικές θεωρίες. Αναγνωρίζουμε, όπως αναφέραμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο μια μορφή ιδεολογικής συνέχειας ανάμεσά τους (ή ένα ιδιαίτερο στυλ) και σε κάθε περίπτωση ενέχουν μέσα τους μια επικινδυνότητα, από τη στιγμή που λειτουργούν στη βάση κατασκευής ενός απόλυτου Εχθρού.

Υπάρχει, εντούτοις, ένα πρόβλημα με τις παραπάνω αναλύσεις. Ο τρόπος με τον οποίο επεξεργάζονται το ζήτημα των θεωριών συνωμοσίας δείχνει ότι το αυτές αντιμετωπίζονται ως ιδεολογήματα ή στρατηγικές ορισμένων περιθωριακών ομάδων. Επίσης συνδέονται αποκλειστικά με μια εξτρεμιστική σκέψη και δράση. Παράλληλα, από τις παραπάνω αναλύσεις λείπει, πέραν της ανάλυσης του Mosconici, μια ενδελεχής περιγραφή των δομών οι οποίες επιτρέπουν την ανάδυση αυτών των θεωριών. Σε τι ανάγκες απαντάνε; Ποια αιτήματα μπορεί να κρύβονται πίσω από αυτές τις κατά τα άλλα προβληματικές εκφορές νοήματος; Η ερμηνεία των θεωριών συνωμοσίας ως παρανοϊκών ιδεάσεων, προβληματικών αφηγήσεων και αμφιβόλου μεθοδολογικής ποιότητας ερμηνειών, λειτουργεί ως αντεστραμμένη εικόνα μιας ορθής επιστημονικής και πολιτικής σκέψης και δράσης. Ο ‘παθολογικός Άλλος’ αντανακλάται πάντοτε σε ένα υγιές ‘Εμείς’, το οποίο εκφράζει τη σωστή πολιτική/επιστήμη (Harambam, 2017, σελ 33). Το παρακάτω ρεύμα που θα αναλύσουμε, απαντά ακριβώς σε αυτό το πρόβλημα.

1.2.2. Πέραν της παθολογίας: Οι θεωρίες συνωμοσίας στην ύστερη νεοτερικότητα

Από τα τέλη της δεκαετίας του 90, ένα ρεύμα κοινωνικών επιστημόνων προερχόμενων κυρίως από τον κλάδο των πολιτισμικών σπουδών εξέφρασε μια σειρά από διαφωνίες σε σχέση με την παθολογικοποίηση των θεωριών συνωμοσίας. Η κριτική αυτή ασκείται περιληπτικά σε τρία σημεία. Το πρώτο αφορά την κατασκευή του υγιούς ‘Εμείς’ που αναφέραμε προηγουμένως. Πίσω από την καταγγελία των θεωριών συνωμοσίας, οι σχολιαστές διέκριναν ένα δόγμα της ‘υγιούς πολιτικής σκέψης και δράσης’ και μια στενά

οριοθετημένη αντίληψη περί του τι είναι η πολιτική και επιστήμη (Knight, 2000, σελ 13, Fenster, 1999, σελ 26-27). Το δεύτερο, σε άμεση συνάφεια με το πρώτο, έχει να κάνει με την επιστημονική ιδιότητα. Αναφέρουν πως ο χαρακτηρισμός του φαινομένου ως παρανοϊκών ιδεολογημάτων μπαίνει εμπόδιο σε αυτό που καλούμαστε να κάνουμε ως κοινωνικοί επιστήμονες, το να κατανοήσουμε δηλαδή γιατί οι θεωρίες συνωμοσίας αποτελούν μια τόσο ελκυστική μορφή σκέψης (Knight, 2000, σελ. 8). Τέλος, ασκείται κριτική στην επικαιρότητα αυτών των ερμηνειών.

Ακόμη και αν δεχτούμε πως οι θεωρίες συνωμοσίας χρησιμοποιούνταν αποκλειστικά από ορισμένους παρανοϊκούς εξτρεμιστές κατά τη δεκαετία του 1960, ωστόσο τα τελευταία χρόνια το φαινόμενο έχει εκλάβει πολύ μαζικότερες διαστάσεις. Η εκλαΐκευση της επιστημονικής γνώσης και ο εκδημοκρατισμός της εν γένει, σε συνδυασμό με μια νέα μορφή αλφαριθμητισμού που εισάγεται μέσω του internet και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης αποτελούν κάποιες πρώτες απαντήσεις για αυτή τη μαζικότερη απήχηση. Οι θεωρίες συνωμοσίας αναπαράγονται καθημερινά τα τελευταία 40 χρόνια στην ποπ κουλτούρα ως σενάρια τηλεοπτικών σειρών, ταινιών και βιβλίων (βλ X-files, Da Vinci Code, The Matrix, Black Mirror, Utopia και πολλά άλλα), ενώ στο αμιγώς πολιτικό επίπεδο, φαίνεται να αποτελούν αντανάκλασεις ορισμένων πολύ εύλογων ανησυχιών/δυσανεσκειών για μια πολιτική πραγματικότητα βυθισμένη σε σκάνδαλα,δημοκρατικά ελλείμματα και αδιαφάνεια (Knight, 2000, Spark, 2001, σελ 59). Δηλώνοντας πως «πλέον είμαστε όλοι συνωμοσιολόγοι», ο Michael Fenster αναγνωρίζει τον κεντρικό ρόλο που παίζει η συνωμοσιολογική κουλτούρα στην Αμερικανική πολιτική ζωή από τη δεκαετία του 90 και έπειτα (Fenster, 1999, σελ. 7-12).

Η σύγχρονη προσέγγιση αντιμετωπίζει τις θεωρίες συνωμοσίας όχι ως νόσο, αλλά ως ένα από τα πολλά συμπτώματα ενός κόσμου που νοσεί. Κρίνεται επομένως σκόπιμο η εισαγωγή σε αυτόν τον προβληματισμό να γίνει μέσω της παράθεσης των σκέψεων του Fredric Jameson πάνω στο φαινόμενο, κυρίως επειδή φαίνεται να αποτελεί το λογικό αντίστροφο των σκέψεων του Hofstadter.

Σε μια ομιλία του για το ζήτημα της σύλληψης της κοινωνικής ολότητας στη σύγχρονη εποχή, ο Jameson προχωρά σε έναν ορισμό της συνωμοσιολογίας ως «το νοητικό χάρτη

ενός αδαούς ατόμου στη μετανεοτερική περίοδο»⁵ (Jameson, 1988, σελ. 356). Ακολουθώντας τον Αλτουσεριανό ορισμό της ιδεολογίας ως «φανταστικής αναπαράστασης της σχέσης ενός υποκειμένου με τους αντικειμενικούς όρους της ύπαρξής του», διαβλέπει την αδυναμία των μετανεοτερικών υποκειμένων να διακρίνουν τη θέση τους μέσα στο περιβάλλον το οποίο ζουν. Διακρίνει μια ολοένα αυξανόμενη σχάση μεταξύ ουσίας και φαινομένων, δηλαδή μεταξύ της δομής και της βιωμένης εμπειρίας (Ο.π., σελ. 349). Αν και το ζήτημα το οποίο τον ενδιαφέρει στη συγκεκριμένη ομιλία είναι με ποιο τρόπο ένα μετανεοτερικό υποκείμενο μπορεί να φανταστεί μια σοσιαλιστική ουτοπία στις συνθήκες που διέπουν τη μετανεοτερική εποχή, αυτό στο οποίο επικεντρωνόμαστε εδώ είναι το γεγονός πως η συνωμοσιολογική κοσμοαντίληψη προκύπτει ως προσπάθεια αναπαράστασης ενός παγκοσμίου οικονομικού συστήματος στο οποίο όλα μεταξύ τους συνδέονται. Αν λάβουμε υπόψιν ότι για τον Jameson ο μεταμοντερνισμός ορίζεται ως η πολιτισμική λογική του ύστερου καπιταλισμού (Jameson, 1991), αναδιπλώνεται μια οπτική εντελώς αντίστροφη από εκείνη του Hofstadter. Από τη στιγμή που η μετανεοτερική συνθήκη βιώνεται από τα υποκείμενα ως μια *σχιζοφρενική εμπειρία της απώλειας του εαυτού στον αδιαφοροποίητο χώρο και χρόνο* (Hall, Held και McGrew, 2010, σελ 341), το συνωμοσιολογικό φαινόμενο δεν αποτελεί μια παρανοϊκή μορφή έκφρασης σε έναν λογικό κόσμο, αλλά μια παρανοϊκή, δηλαδή συνάμα συγχρονική κατά μια έννοια προσπάθεια ερμηνείας ενός εξίσου παρανοϊκού κόσμου.

Προκειμένου να αναλυθεί επαρκώς το συνωμοσιολογικό φαινόμενο, κρίνεται αναγκαίο να σκιαγραφηθούν τουλάχιστον ορισμένα από τα βασικά χαρακτηριστικά που διέπουν την περίοδο της ύστερης νεοτερικότητας/μετανεοτερικότητας/ανακλαστικής νεοτερικότητας. Το ζήτημα ονομασίας ως μετανεοτερικότητας ή ύστερης νεοτερικότητας δεν έχει κάποια ιδιαίτερη σημασία εδώ, αφενός γιατί οι κοινωνιολογικές περιγραφές του φαινομένου συγκλίνουν σε παρόμοια συμπεράσματα για το τι ακριβώς είναι αυτό που έχει αλλάξει ή παρέλθει (Παναγιωτόπουλος, 2013, σελ. 112) και αφετέρου γιατί αυτό το οποίο μας ενδιαφέρει εδώ είναι το ζήτημα της αλλαγής καθαυτό. Εντούτοις, θα προτιμήσουμε τον όρο ύστερη νεοτερικότητα, διότι θεωρούμε πως, τουλάχιστον σε ό,τι

---

⁵ Poor person's cognitive mapping in the postmodern age

αφορά το συνωμοσιολογικό φαινόμενο, δεν παρατηρείται μια μορφή υπέρβασης ή καθολικής αλλαγής των συνεπειών που έπονται του περάσματος στη νεωτερικότητα, συνέπειες οι οποίες αναλύθηκαν στο πρώτο κεφάλαιο, αλλά αντιθέτως το ζήτημα καθίσταται ακόμη προβληματικότερο στη σύγχρονη εποχή κυρίως λόγω της υψηλότερης έντασης των φαινομένων που το επηρεάζουν.

Θεωρείται επομένως σκόπιμο να επικεντρωθούμε σε ορισμένες εκφάνσεις της ύστερης νεωτερικότητας. Οι παράμετροι στις οποίες επιλέξαμε να επικεντρωθούμε αφορούν την αποκέντρωση της εξουσίας και την περαιτέρω εξατομίκευση που χαρακτηρίζουν τις κοινωνίες της ύστερης νεωτερικότητας.

Με τον όρο «αποκέντρωση» εννοούμε τις μεταβολές οι οποίες επήλθαν στο ρόλο και τη λειτουργία των εθνών-κρατών τα τελευταία τριάντα χρόνια. Κυρίως αναφερόμαστε στη συρρίκνωση της δύναμής τους και στην ολοένα κλιμακούμενη αδυναμία τους να αποτελούν σημείο αναφοράς για τα νεωτερικά υποκείμενα. Το κράτος, ίσως η σημαντικότερη νεωτερική 'κατασκευή', αποτελεί το κυριότερο στεγανό μέσω του οποίου διακρίνουμε τους εαυτούς μας. Ως φορέας κυριαρχίας και παράλληλα προστάτης των δικαιωμάτων των πολιτών του, αποτελεί την αρένα μέσα στην οποία διενεργείται το πολιτικό παιχνίδι. Ιστορικά επενεργούσε ως επιδιαιτητής ανάμεσα σε αντίπαλα κοινωνικο οικονομικά συμφέροντα. Παράλληλα η υπαγωγή μας στη νοερή οντότητα του έθνους (Αντερσον, 1997), καταφέρνει να συμπυκνώσει εντός της ένα αίσθημα συνέχειας και κοινότητας. Μια σειρά διαδικασιών στην ύστερη νεωτερικότητα έχουν οδηγήσει όμως σε συρρίκνωση των λειτουργιών του κράτους, προκαλώντας μια στροφή από ένα κεντρικό σύστημα εξουσίας σε πολλά αποκεντρωμένα συστήματα, διαρρηγνύοντας την εικόνα του κράτους ως αυτόνομης πολιτικής και κοινωνικής οντότητας και επομένως ως σημείο αναφοράς για τα υποκείμενα-πολίτες (Crook et al, 1992, σελ. 221).

Η συρρίκνωση του ρόλου των εθνών-κρατών, ως αποτέλεσμα της παγκοσμιοποίησης, μπορεί να θεαθεί παράλληλα με την κυριαρχία του καπιταλισμού σε παγκόσμια κλίμακα μετά την πτώση των Σοβιετικών καθεστώτων και την επερχόμενη ιδεολογική νίκη του νεοφιλελευθερισμού. Το κράτος, παραδοσιακά θεματοφύλακας της ζωής των πολιτών από την εποχή του Hobbes, πλέον παρεμβαίνει και προστατεύει ελάχιστα. Το σημείο αναφοράς δεν αποτελεί μόνο έναν τόπο θέασης του όλου μέσα στα άτομα. Το κράτος

καθόλη τη διάρκεια των νεοτερικών κοινωνιών αποτελεί παράλληλα και τον κύριο υπόλογο. Το επίπεδο εκδημοκρατισμού του κάθε κράτους, αν θυμηθούμε τον Charles Tilly, εξαρτάται -μεταξύ άλλων- από τη δυνατότητα του τελευταίου να ανταποκρίνεται στα συλλογικά αιτήματα των πολιτών του και να περιορίζει την καταναγκαστική δύναμη ορισμένων αυτόνομων κέντρων εξουσίας (Tilly, 2011). Σε ένα πλαίσιο παγκοσμιοποιημένης οικονομίας και κυριαρχίας των αγορών και της λογικής αυτών, έχει δημιουργηθεί ένα δημοκρατικό έλλειμμα τόσο ισχυρό ώστε να μπορεί να τεθεί το ερώτημα εάν βιώνουμε μια δημοκρατική ή μεταδημοκρατική συνθήκη (Crouch, 2006).

Η έννοια της εξατομίκευσης στη νεοτερικότητα είδαμε πως αποτελεί μια μορφή απελευθέρωσης και τραύματος ταυτόχρονα. Στις συνθήκες της ύστερης νεοτερικότητας βλέπουμε αυτό το φαινόμενο να εντείνεται συνεχώς. Η πλέον άμεση επικοινωνία, η δραστική συμπίεση του χωροχρόνου και το τέλος των μεγάλων αφηγήσεων, οδηγούν σύμφωνα με τον Giddens σε μια περαιτέρω υπέρβαση των παραδοσιακών καταλοίπων των νεοτερικών κοινωνιών. Τα άτομα στην ύστερη νεοτερικότητα καλούνται να διαχειριστούν 'κενά πεδία' λόγω της αδυνατότητάς τους να καταφύγουν σε παραδοσιακές αλήθειες και συλλογικές ιδεολογίες ως κατευθυντήριες γραμμές της καθημερινής τους δράσης (Μουζέλης, 2001, σελ. 18-19). Αναγνωρίζεται η αδυνατότητα των ατόμων να νοηματοδοτήσουν έναν ασταθή και αβέβαιο κόσμο μέσω κάποιας ιδεολογικής 'φόρμουλας'. Από τη στιγμή που η ζωή στην ύστερη νεοτερικότητα γίνεται ένα 'αναστοχαστικό σχέδιο', τα ίδια τα άτομα καλούνται να κατασκευάσουν τη δική τους βιογραφία (Ο.π). Το γεγονός αυτό προκαλεί μια μορφή απελευθέρωσης στα υποκείμενα, αλλά δεν είναι και λίγες οι φορές κατά τις οποίες αυτή η απελευθέρωση επενδύεται με αρνητικό πρόσημο, ως απώλεια μιας δεδομένης αλήθειας, κυρίως όταν τα υποκείμενα αισθάνονται ότι δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν στις βιογραφίες που έχουν χτίσει οι ίδιοι για τους εαυτούς τους. Ο Παναγιωτόπουλος διακρίνει μια διαλεκτική ανασφάλειας-προσδοκίας, η οποία στην περίπτωση ματαίωσης των προσδοκιών οδηγεί σε έντονες υπαρξιακές πιέσεις (Παναγιωτόπουλος, 2013, σελ. 37).

Ας προσπαθήσουμε τώρα να συνοψίσουμε τα παραπάνω υπό το πρίσμα των θεωριών συνωμοσίας. Έχει αναφερθεί ήδη πολλάκις ότι οι εν λόγω θεωρίες αποτελούν, μεταξύ άλλων, μια κραυγή για οντολογική ασφάλεια. Υπό το πρίσμα της ύστερης

νεοτερικότητας, όλες οι αιτίες που γέννησαν τις θεωρίες συνωμοσίας βλέπουμε να ενισχύονται περαιτέρω. Η συρρίκνωση των λειτουργιών του έθνους κράτους, τόσο στο εμφανές επίπεδο των άμεσων επιπτώσεων που έχει στην επιδείνωση της ζωής πολλών ανθρώπων όσο και στο πιο αφαιρετικό, αυτό δηλαδή της ικανότητας θέασης των εξουσιαστικών δομών που ορίζουν την κοινωνική πραγματικότητα των υποκειμένων, οδηγεί σε μια αναζωπύρωση του ερωτήματος «ποιός είναι πραγματικά αυτός που κυβερνά/αποφασίζει;». Η αντιμετώπιση των συνωμοσιολόγων ως μιας περιθωριακής μερίδας εξτρεμιστών μπορεί να είχε μια αναλυτική αξία στο πλαίσιο της δεκαετίας του 60 στις ΗΠΑ, και πάντα υπό πλουραλιστικό και μόνο πρίσμα. Με τις συνθήκες πολιτικού κυνισμού, απάθειας και την περίπλοκη διαπλοκή μεταξύ διαφόρων βαθμίδων διακυβέρνησης, γίνεται πιο κατανοητή μια διασπορά αυτού του τρόπου σκέψης σε όλο το ιδεολογικό φάσμα, αν μπορούμε δηλαδή να μιλάμε πλέον για συγκροτημένο ιδεολογικό φάσμα. Παράλληλα, το τέλος των μεγάλων αφηγήσεων και ο αναστοχαστικός εαυτός υποδηλώνουν ότι η αποδοχή θεωριών συνωμοσίας εν μέρει ή μια εν συνόλω σύμπλευση με το συνωμοσιολογικό φαντασιακό δεν είναι απαραίτητο ότι οδηγούν σε αντίστοιχες μορφές πολιτικής δράσης και στη συγκεκριμένη περίπτωση βίαιων εκδηλώσεων. Από τη στιγμή που δεν απαιτείται μια κλειστά λογική δομή στις υπόλοιπες θρυμματισμένες ιδεολογίες, δεν μπορεί και στο κομμάτι των θεωριών συνωμοσίας να συνεπάγεται ότι ο οποιοσδήποτε συνωμοσιολόγος είναι ένας απόλυτα συνεπής ιδεολόγος.

Δεδομένων των αλλαγών που προαναφέρθηκαν, μια μερίδα θεωρητικών επιχείρησε να εξετάσει τις θεωρίες συνωμοσίας ως μορφές απάντησης και ερμηνείας ραγδαία εξελισσόμενων κοινωνιών. Ο Peter Knight, ενώ αναγνωρίζει την επικινδυνότητα των εν λόγω αφηγημάτων, θεωρεί ότι μέσω εκείνων μπορούμε να κατανοήσουμε τον τρόπο με τον οποίο πολλοί συμπολίτες μας σκέφτονται πλέον για ζητήματα όπως η αιτιότητα, η ευθύνη και και οι διάφορες μορφές ταυτότητας σήμερα (Knight, 2001, σελ 8). Θεωρεί ότι, μετά τη δολοφονία του Kennedy, οι θεωρίες συνωμοσίας κατάφεραν να διαχυθούν σε ολόκληρο το πολιτικό φάσμα και επομένως μπορούν να γίνουν περισσότερο κατανοητές στο πλαίσιο μιας «συνωμοσιολογικής κουλτούρας» παρά ως ένα εξτρεμιστικό 'πιστεύω' (Ο.π, σελ. 28). Σε παρόμοιο πνεύμα ο Melley υποστηρίζει ότι ορισμένες θεωρίες συνωμοσίας οι οποίες καταπιάνονται με την ύπαρξη εξωγήινων

μορφών ζωής και τις νέες μορφές τεχνολογίας, αποτελούν δικαιολογημένες μορφές αντίδρασης στις ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις που συμβαίνουν τα τελευταία τριάντα χρόνια (Melley, 2000, σελ. 14). Τέλος, ο Spark αναφέρει πως μέσω μιας γενικής εκδήλωσης δυσφορίας με τις συνθήκες ζωής τους, τα υποκείμενα καταφέρνουν να ανακτήσουν κάποια μορφή γνώσης και αναγνώρισής της μέσω των θεωριών συνωμοσίας (Spark, 2001, σελ 58-59).

Παρόλα αυτά, κοινό σημείο των (περισσότερων) θεωρητικών που παρουσιάστηκαν αποτελεί το ότι συνεχίζουν να διαβλέπουν τις θεωρίες συνωμοσίας ως προβληματικές μορφές λόγου. Ο Michael Fenster περιγράφει με τον πιο ευκρινή τρόπο αυτή τη λεπτή γραμμή, συνδέοντας τις θεωρίες συνωμοσίας με τον λαϊκισμό. Ως απλοποιητικές εξηγήσεις, οι θεωρίες συνωμοσίας βρίσκουν πάντοτε έναν υπόλογο πίσω από μια σειρά εγκλημάτων, καταστροφών ή μορφών χειραγώγησης. Αυτός ο θύτης αποτελεί τον Εχθρό, μια ομάδα ή ένα άτομο εναντίον του οποίου πρέπει, από τη στιγμή που η χθόνια δράση του έγινε γνωστή, να αντιμετωπιστεί. Λειτουργώντας σε μια λογική του αποκλεισμού, κατασκευάζεται ο διαχωρισμός σε δύο διακριτά στρατόπεδα (εμείς-άλλοι/καλοί-κακοί) με έντονα ηθικιστικούς όρους. Οι θεωρίες συνωμοσίας είναι στη βάση τους λαϊκιστικές, χωρίς να σημαίνει πως κάθε λαϊκιστικός λόγος είναι συνάμα συνωμοσιολογικός. Χωρίς να επιχειρούμε σε καμία περίπτωση εδώ μια υπεροπτική καταδίκη του λαϊκιστικού φαινομένου, θεωρούμε ότι οι θεωρίες συνωμοσίας αναδεικνύουν ένα ακόμη πρόβλημα στη χρήση της έννοιας. Υποστηρίζουμε ότι, όσο προβληματική είναι η καταδίκη των θεωριών συνωμοσίας ως παρανοϊκών ιδεολογημάτων, άλλο τόσο προβληματική μπορεί να είναι και η αποδοχή τους ως απλά εναλλακτικών μορφών λόγου, χωρίς να λαμβάνονται υπ όψιν ορισμένες ενδεχόμενες πολιτικές τους επιπτώσεις.

Οι θεωρίες συνωμοσίας μπορεί σήμερα να φαίνονται πιο ελκυστικές για μεγαλύτερες μερίδες του πληθυσμού, μπορεί να κερδίζουν έδαφος ως πιο επίκαιρες μορφές εξήγησης απαντώντας στις πραγματικά άπειρες ανησυχίες (από τη βιοτεχνολογία μέχρι το data-mining) της ύστερης νεοτερικότητας και σίγουρα διαδίδονται πολύ ευκολότερα μέσω των νέων τεχνολογιών. Ωστόσο δεν έχουν απολέσει την αντιδραστική τους πολιτική ταυτότητα και την προβληματική τους επεξηγηματική λογική. Οι διαφορετικοί λόγοι που περισσότεροι άνθρωποι τις ακολουθούν και οι διαφορετικοί τρόποι με τους οποίους

επιλέγουν να το κάνουν, δεν συνεπάγεται αυτομάτως ότι η ουσιαστική φύση αυτών των θεωριών έχει αλλάξει τόσο ριζικά (Byford, 2011, σελ. 149). Πίσω από την new-age ουφολογία του David Icke που υποστηρίζει ότι όλοι οι ηγέτες κρατών παγκοσμίως είναι μεταμφιεσμένες εξωγήινες σαύρες και μπορεί να διαβαστεί ως καλτ επιστημονική φαντασία και πίσω από «θεωρίες συνωμοσίας δίχως θεωρία» (Muirhead και Rosenblum, 2019) που αναφέρουν ασύνδετα μεταξύ τους σκάνδαλα όπως το Pizzagate , το ‘πραγματικό φύλο της Michelle Obama’ χωρίς πρόθεση άντλησης κάποιων συμπερασμάτων από αυτά, ενυπάρχει ακόμη η ιδέα για μια κρυφή ελίτ που διευθύνει και ορίζει τις ζωές μας, πάντοτε εναντίον μας.

Οι σοβαροί κίνδυνοι της χρήσης των θεωριών συνωμοσίας συμπυκνώνονται εδώ για λόγους συντομίας σε αυτό που θα ονομαστεί ‘το παράδοξο του Carl Schmitt’. Ασκώντας μια κριτική στον φιλελευθερισμό ως αρνητή του ‘πολιτικού’, ο ναζί νομικός διαμόρφωσε το σχήμα Φίλου/Εχθρού ως το θεμελιώδες στοιχείο πολιτικής διάκρισης. Από τα λίγα πράγματα που μπορεί μια δημοκρατική σκέψη να προσκομίσει από το συγκεκριμένο θεωρητικό είναι το ότι, με την άρνηση της αντιπαλότητας στην πολιτική, η έννοια του εκάστοτε εχθρού όχι μόνο δεν παύει να υπάρχει στη σκέψη των πολιτικών δρώντων, αλλά αντίθετα καταφέρνει να αποκρυσταλλωθεί με τους πιο απόλυτους όρους. Ο εχθρός στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν αποτελεί μια δυνητική απειλή, έναν Άλλο ο οποίος λόγω διαφορετικών αξιών, συμφερόντων και τρόπου ζωής ενδέχεται οδηγήσει σε προβλήματα στα οποία δεν χωράει συμφιλίωση, αλλά έναν εχθρό απόλυτο, έναν εχθρό της ανθρωπότητας. Ο εχθρός που παρουσιάζεται μέσω των θεωριών συνωμοσίας είναι, λόγω της μυστικής του δράσης και της μεγάλης ισχύος που διαθέτει ένας απόλυτος εχθρός. Από αυτή την άποψη, οι συνωμοσιολόγοι αποτελούν με τον ιδιαίτερο τρόπο τους ‘αρνητές του πολιτικού’ και, ακόμα και σε ένα πλαίσιο αγωνιστικής δημοκρατίας δεν θα μπορούσαμε να διακρίνουμε τον τρόπο με τον οποίο μπορούν να ενταχθούν.

1.3. Πορεία της έρευνας

Σε αυτή την εργασία εξετάζεται το κατά πόσο το «σχέδιο Πυθία» συνέβαλε σε μια συνωμοσιολογική ερμηνεία της σύγχρονης πολιτικής ιστορίας της Ελλάδας. Επιχειρείται παράλληλα μια εξέταση των αναπαραστάσεων που πηγάζουν μέσα από το μοτίβο αυτό. Ορίζοντας το χρονικό πλαίσιο, η ανάλυση ξεκινάει από το έτος 2007, έτος το οποίο υποστηρίζεται ότι οι θεωρίες συνωμοσίας στην Ελλάδα εκφραζόμενες αρχικά από κυβερνητικά στελέχη κατάφεραν να διαχυθούν σε όλο το πολιτικό φάσμα και να κερδίσουν σε συνολική απήχηση (Σκουλαρίκη, 2007 και 2018, Ηλιαδέλη, 2010). Αντλώντας κατευθυντήριες γραμμές από τη βιβλιογραφία, στόχος είναι η εύρεση ορισμένων συνωμοσιολογικών μοτίβων για το φαινόμενο της κρίσης, η τυποποίηση των μορφών που προσλαμβάνει κάθε φορά ο εκάστοτε Εχθρός (εσωτερικός και εξωτερικός) και ο ιδιαίτερος ρόλος/συμβολή του σχεδίου Πυθία per se στη δόμηση αυτού του συνωμοσιολογικού ερμηνευτικού μοτίβου.

Τόσο λόγω της ‘αστυνομικής’ φύσεως του ζητήματος, όσο και λόγω της μικρής εμβέλειας του, η παρούσα μελέτη επεξεργάζεται τόσο έντυπες μορφές λόγου (περιοδικά, τύπος και βιβλία) όσο και μορφές προφορικού λόγου (ντοκιμαντέρ και δελτία ειδήσεων). Στόχος μας δεν είναι η συμπερίληψη ή μη της υποτιθέμενης συνωμοσίας ως θεωρία συνωμοσίας. Η χαρτογράφηση του σχεδίου Πυθία και η ένταξή του στις νεότερες ελληνικές θεωρίες συνωμοσίας έχει ήδη πραγματοποιηθεί από την Αθηνά Σκουλαρίκη (2018). Η παρούσα εργασία επιχειρεί να δια φωτίσει περαιτέρω ορισμένα ζητήματα αυτής της θεωρίας συνωμοσίας. Αντιμετωπίζοντας το Σχέδιο Πυθία ως το ‘κύκναιο άσμα’ ενός γενικότερου σχεδίου αποσταθεροποίησης της χώρας, επιχειρείται η ανάλυση του δημοσιογραφικού και κομματικού λόγου γύρω από την ερμηνεία μιας πορείας προς την κρίση και οι ρητές και άρητες συνδηλώσεις της. Για το λόγο αυτό, επιλέγεται μια θεματική ανάλυση των λόγων που ενέταξαν το σχέδιο Πυθία σε ένα γενικότερο αφήγημα περί σειράς σκανδάλων, μέσα στις οποίες είναι και η οικονομική κρίση και παράλληλα η σύνδεσή τους με τις γενικότερες μεταβολές της περιόδου.

Η πορεία της ανάλυσής μας θα ακολουθήσει την εξής διαδρομή: Αρχικά, θα εξεταστεί συνοπτικά μια αναδρομή στις ελληνικές θεωρίες συνωμοσίας από τη μεταπολίτευση και μετά. Έπειτα, θα αναλυθούν οι δομικές διαφορές που συναντώνται μετά από το 2007 τόσο στον τρόπο, όσο και στα υποκείμενα εκφοράς αυτής της μορφής λόγου. Αφού εξεταστεί το πόσο η συνθήκη πολλαπλών αλλαγών και κρίσεων επηρέασε τον τρόπο με τον οποίο οι θεωρίες συνωμοσίας διαχέονται, επιχειρείται ανάλυση του σχεδίου δολοφονίας Καραμανλή, μέσα στα κοινωνικά του συμφραζόμενα. Τέλος, επιχειρείται μέσω θεματικής ανάλυσης των μορφών λόγου που εξέφρασαν συνεκτικότερα αυτή τη θεωρία συνωμοσίας.

Δεύτερο Μέρος

Μια Ελληνική περίπτωση: Το σχέδιο Πυθία και οι μετεξελίξεις
στο Ελληνικό συνωμοσιολογικό φαντασιακό

2.1. Η πορεία των θεωριών συνωμοσίας στην Ελλάδα

2.1.1. Ο συνωμοτικός λόγος κατά την περίοδο της πρώιμης και ύστερης μεταπολίτευσης

Οι θεωρίες οι οποίες περιγράφουν την ελληνική πολιτική πραγματικότητα και ιστορική πορεία ως αποτέλεσμα διαβουλεύσεων κάποιων μυστικών ομάδων αποτελούν ένα κατά κύριο λόγο περιθωριακό φαινόμενο μέχρι το 2007. Ενώ τα «Πρωτόκολλα των Σοφών της Σιών», η συνωμοσιολογική «βίβλος», υπάρχουν μεταφρασμένα στον ελληνικό χώρο από το 1919 (Ψαρράς, 2013, σελ. 74-75), ωστόσο στο πεδίο του δημόσιου λόγου δεν συναντάται συχνά ένας συνωμοτικός λόγος με μαζική απήχηση. Υπάρχουν εντούτοις ορισμένες εξαιρέσεις που καλό θα ήταν να αναφερθούν.

Μια πρώτη εξαίρεση παρουσιάζεται στα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης στα οποία ο αντι-Αμερικανικός λόγος αποκτούσε ορισμένες φορές συνωμοσιολογικές διαστάσεις. Όπως αναφέρει η Ζηνοβία Λιαλιούτη, μέσω του αντιαμερικανισμού δομούνταν μια αφήγηση η οποία ερμήνευε όλες τις καταστροφές της πρόσφατης ελληνικής ιστορίας ως μέρος ενός ευρύτερου σχεδίου για την εξυπηρέτηση απώτερων στόχων των μεγάλων δυνάμεων (Λιαλιούτη, 2016, σελ. 402-03). Στη νεοσύστατη τρίτη ελληνική δημοκρατία παρουσιαζόταν έντονα η ανησυχία για μια αμερικανική προσπάθεια αποσταθεροποίησης του πολιτεύματος, ενώ ο αμερικανικός εχθρός πολλές φορές υποδεικνύεται ως ο κύριος υπαίτιος για το ελληνικό δημοκρατικό έλλειμμα κατά τη μεταπολεμική περίοδο (Ο.π, σελ. 405).

Η δεύτερη περίπτωση κατά την οποία εκφράζεται μαζικά ένας λόγος περί συνωμοσίας αφορά στις κινητοποιήσεις έναντι του ονόματος που θα έπαιρνε η σοσιαλιστική Δημοκρατία της Μακεδονίας. Το ζήτημα της ονομασίας, μετατρεπόμενο σε μια προσπάθεια «κλοπής» της ελληνικής ιστορίας, πρόβαλε την εικόνα ενός επαπειλούμενου έθνους (Σκουλαρίκη, 2007α, σελ. 73). Η Ελλάδα παρουσιάστηκε σε πολλές περιπτώσεις ως ένα έθνος-κράτος το οποίο βρίσκεται ανάμεσα σε ένα επιθετικό μουσουλμανικό τόξο

και σε μια Δύση η οποία επιχειρεί να το συρρικνώσει (Ο.π, σελ. 76). Τα συλλαλητήρια που ακολούθησαν την μετατροπή του ονόματος είχαν μαζικότητα απήχηση, ενώ το ζήτημα συνεχίζει να απασχολεί κυβερνήσεις και πολίτες μέχρι σήμερα.

Ως τελευταία περίπτωση αναφέρονται οι αντιδράσεις από την πλευρά της Εκκλησίας στη μη αναγραφή του θρησκευματος στις νέες αστυνομικές ταυτότητες το 2001 από την κυβέρνηση Σημίτη. Το ζήτημα του μη διαχωρισμού των πολιτών ανάλογα με το θρησκευμά τους σε δημόσια έγγραφα εκλήφθηκε από την Εκκλησία και ένα μέρος πολιτών ως εθνική προδοσία και προσπάθεια αποκοπής του λαού από την ορθόδοξη ιστορία του (Φραγκιουδάκη, 2013, σελ. 142-143). Το πολιτικό προσωπικό που τάχθηκε υπέρ της μη αναγραφής του θρησκευματος κατηγορήθηκε από τους πολιτικούς του αντιπάλους και την Εκκλησία ως ένα 'δυτικολάγνο μόρφωμα' που προσπαθεί να αποσπάσει τον λαό από την παράδοσή του. Όπως αναφέρει ο Γιάννης Σταυρακάκης, αυτός ο λόγος έλαβε εσχατολογικές διαστάσεις μιλώντας για ορισμένες «Δυνάμεις του Κακού» οι οποίες στόχευαν να *«καταστήσουν τον τόπο άθρησκο, αχάριστο και αγνώμονα»* (Σταυρακάκης, 2004, σελ. 162). Ως εχθρός παρουσιαζόταν η κυβέρνηση Σημίτη ειδικά και γενικά όλοι οι υπέρμαχοι του εκσυγχρονιστικού εγχειρήματος (πολιτικοί και διανοούμενοι) οι οποίοι, ως φορείς ηθικής παρακμής, έχουν ως απώτερο στόχο μια αποορθοδοξοποίηση της Ελλάδας.

Παρά τις τρεις αυτές περιπτώσεις, ο συνωμοτικός λόγος φαίνεται να απουσιάζει μαζικά από το δημόσιο χώρο την περίοδο της Μεταπολίτευσης. Αυτό όμως δεν σημαίνει πως δεν υπάρχει καθόλου. Αντιθέτως, τέτοιες μορφές λόγου ενυπάρχουν έντονα, συνήθως ως θεμέλιοι λίθοι του ακροδεξιού χώρου. Ειδικότερα, οι θεωρίες συνωμοσίας προβάλλονται συχνά τόσο σε περιθωριακά κανάλια από αρχής γενομένης της ιδιωτικής τηλεόρασης της Ελλάδας, όσο και στον έντυπο λόγο. Στην περίπτωση της τηλεοπτικής προβολής των θεωριών συνωμοσίας, παρατηρείται κυρίως μέσω του Telecity (μετέπειτα Τηλεάστυ) μια αναπαραγωγή εθνικιστικών θεωριών συνωμοσίας οι οποίες, ανάγοντας την έννοια του Ελληνισμού σε απόλυτη αξία και ένα προνόμιο, σε μια σχέση ανωτερότητας προς τον υπόλοιπο κόσμο, ερμηνεύουν το παρόν και παρελθόν ως μια μάχη του Ελληνισμού με τους πολλαπλούς εχθρούς του. Τα βασικά μοτίβα γύρω από τα οποία κινείται αυτός ο λόγος είναι, όπως αναφέρει ο Kourdis (2016), το μοτίβο του ελληνοκεντρισμού και το

μοτίβο της αρχαιολατρείας. Έντονο ενδιαφέρον παρουσιάζει η πλαστικότητα αυτού του λόγου, ο οποίος κινείται από μια συνωμοσιολογική γεωπολιτική ανάλυση όπως διατυπώνεται από τον Κυριάκο Βελόπουλο, μέχρι μια new age ουφολογία η οποία μπλέκει εξωγήινους, εβραίους και τεχνολογικά υπεραναπτυγμένους αρχαίους Έλληνες στην περίπτωση του Δημοσθένη Λιακόπουλου⁶. Η ύπαρξη αυτού του τηλεοπτικού δικτύου παρότι περιθωριακή, δεν θα πρέπει να υποτιμηθεί πλήρως από τη στιγμή που ουσιαστικά ‘γεννά’ το ακραιφνώς συνωμοσιολογικό κόμμα του Λαϊκού Ορθόδοξου Συναγερμού (Ψαρρας, 2010, σελ. 12). Τόσο ο οργανωτικός διαχωρισμός ανάμεσα σε μνημένους και μη, όσο και οι συνεχείς αναφορές του ίδιου του Καρατζαφέρη σε «σκοτεινά κέντρα» συνηγορούν προς την κατηγοριοποίηση του Λα.Ο.Σ ως συνωμοσιολογικό κόμμα (Ο.π., Τσίρας, 2012). Σε επίπεδο έντυπου λόγου, στο μεγαλύτερο μέρος της μεταπολιτευτικής περιόδου διακρίνουμε την ύπαρξη τόσο συνωμοσιολογικών εφημερίδων⁷ όσο και βιβλίων που προκρίνουν συνωμοσιολογικές αναλύσεις. Η βιβλιογραφία πραγματικά είναι αχανής. Χάριν παραδείγματος αναφέρονται χαρακτηριστικά τα βιβλία του Κωνσταντίνου Πλεύρη *Ο αντιδημοκράτης, Ας μιλήσουμε για Εβραίους!* και *Οι Εβραίοι*.

Παράλληλα με την ύπαρξη συνωμοσιολογικού δικτύου, σημαντική για την εξέλιξη των θεωριών συνωμοσίας κρίνεται η ελληνική εθνική ταυτότητα, δηλαδή η εγχώρια αντίληψη για την Ελληνικότητα. Τόσο λόγω ιστορικών συνθηκών⁸ όσο και λόγω επίσημων κρατικών προσπαθειών, το Ελληνικό σώμα πολιτών παρουσιαζόταν ως ένα πλήρως ομοιογενές σώμα το οποίο συνέχιζε την Ιστορική του πορεία από την Αρχαιότητα, ένας οριακά βιολογικός δεσμός που κατάφερε να αντέξει μέχρι και 400 χρόνια ξένης κατάκτησης (Φραγκιουδάκη, 2013). Το πόσο ισχυρό υπήρξε/είναι αυτό το αφήγημα

---

⁶ Η θεωρία συνωμοσίας της Ομάδας Ε που διατυπώθηκε με συνοπτικό τρόπο εδώ έχει μεγάλο ενδιαφέρον σε ό,τι αφορά τη διάχυσή της. Εκτός από τη χρησιμοποίησή της από το κόμμα Ελλήνων Συνέλευσις του Αρτέμη Σώρρα με τα γνωστά αποτελέσματα, υπάρχει και ως σημαντική αναφορά σε ένα από τα πιο διάσημα ιντερνετικά βιντεοπαιχνίδια (Grand Theft Auto). Το αξιοπερίεργο είναι ότι η ομάδα Ε ενυπάρχει στο συγκεκριμένο παιχνίδι ως θεωρία συνωμοσίας εντός του. Ενώ ποτέ δεν αναφέρεται ρητά, υποδηλώνεται η ύπαρξή της μέσω μικρών στοιχείων (easter eggs). Αυτό δείχνει τόσο την περιεργή γοητεία την οποία ασκούν οι θεωρίες συνωμοσίας στη δημοφιλή κουλτούρα, όσο και τον τρόπο με τον οποίο κάποιος μπορεί να έρθει με αντίστροφο τρόπο σε επαφή με αυτές. Για περισσότερα: <https://sites.google.com/site/programmeepsilonproject/greek-epsilon-team>

⁷ Ελεύθερη Ώρα, Ελεύθερος Κόσμος, Στόχος και Μακελειό

⁸ Μετά την υπογραφή της σύμβασης *Περί ανταλλαγής των Ελληνικών και Τουρκικών πληθυσμών* το 1923 στο Ελληνικό κράτος δεν υπήρχαν –πλην ελαχίστων εξαιρέσεων- μειονότητες

αποδεικνύεται από την πληθώρα αντιδράσεων (θεσμικών και μη) έναντι όσων σχολικών βιβλίων δεν προέβαλαν ή μετρίαζαν το αφήγημα αυτό⁹. Οι αντιδράσεις αυτές εντάσσονται σε έναν συνωμοσιολογικό παροξυσμό περί «αφελληνισμού της Ιστορίας». (Ο.π., σελ. 144) Οι ιστορικοί κατηγορούνταν ότι απώτερος στόχος του τρόπου καταγραφής ορισμένων ιστορικών γεγονότων ήταν η νέα γενιά Ελλήνων να ξεχάσει «την πραγματική της ιστορία».

Υποστηρίζεται τελικά ότι ο συνωμοτικός λόγος αποτέλεσε για την περίοδο της Μεταπολίτευσης έναν λόγο χωρίς μαζική απήχηση, διότι δεν ακολουθείται ως ερμηνευτικό πλαίσιο από μεγάλη μερίδα του πληθυσμού. Ο «εναλλακτισμός» ως κοσμοαντίληψη και αναζήτηση ταυτότητας, στις περιπτώσεις που πολιτικοποιείται έχει μηδαμινή απήχηση, ενώ ως μια διάχυτη κουλτούρα την εποχή του 2000 και μετά εντάσσεται με επιτυχία στα προτάγματα περί οικονομικής ευμάρειας και αναζήτησης του εαυτού που εκφράζονται από τον κυρίαρχο λόγο (Παναγιωτόπουλος, 2004). Με άλλα λόγια, τα διάφορα δίπολα της μεταπολιτευτικής Ελλάδας παρείχαν ένα πλαίσιο εγγραφής των κοινωνικοπολιτικών συγκρούσεων το οποίο απέτρεπε ή τουλάχιστον μετρίαζε τις συνωμοσιολογικές αφηγήσεις. Ακολουθώντας τη διάκριση του Βερναρδάκη (2011) ανάμεσα σε πρώιμη (1984-1981), ενδιάμεση (1981-1996) και ύστερη μεταπολίτευση (1996-2010), διακρίνουμε στις πρώτες δύο περιόδους μια έντονη πολιτική σύνταξη των πολιτών ανάμεσα στη διαιρετική τομή «Δεξιά-Αντιδεξιά», η οποία εκτός από το να επεξηγεί επαρκώς τις εκλογικές προτιμήσεις των τελευταίων, μαρτυρά και ένα είδος αποδοχής ενός πολιτικού χώρου ο οποίος περιλαμβάνει αυτούς τους δύο διαφορετικούς πόλους (Λυριτζής, 2007). Την περίοδο της ύστερης μεταπολίτευσης μέσω του διπόλου εκσυγχρονισμός-αντιεκσυγχρονισμός επιτυγχάνεται μια αντίστοιχη αποδοχή. Και στις δύο περιπτώσεις τα υποκείμενα κατάφεραν να δουν τον εαυτό τους μέσα σε ένα δημόσιο χώρο, είτε μέσω της πολιτικοποίησης κατά το πρώτο μέρος της μεταπολίτευσης, είτε μέσω μιας καταναλωτικής ατομικιστικής ευμάρειας στο δεύτερο μέρος.

---

⁹ Αναφέρονται ενδεικτικά τρεις περιπτώσεις: Στην πρώτη (1984) καταγγέλεται η μη αναφορά του κρυφού σχολείου στο βιβλίο ιστορίας του Β.Κρεμμύδα. Στη δεύτερη (2002), καταγγέλεται το βιβλίο του Γ.Κόκκινου, επειδή αναφέρεται κριτικά στην ΕΟΚΑ. Τρίτη και σημαντικότερη αντίδραση συναντάται έναντι της Μ. Ρεπούση και παίρνει τη διάσταση εθνικού σκανδάλου, διότι το βιβλίο ιστορίας αναφέρεται στην καταστροφή της Σμύρνης ως συνωστισμό.

Μια παρόμοια αντίληψη για την μεταπολιτευτική συνθήκη διακρίνεται και από τον Παναγή Παναγιωτόπουλο, ο οποίος αναλύει τη μεταπολιτευτική περίοδο υπό το πρίσμα της δημοκρατίας της ασφάλειας. Συγκεκριμένα, οι πολλαπλές εκδηλώσεις ενός συνολικού κλίματος ανασφάλειας οι οποίες αναδεικνύονται μετά την ψήφιση του πρώτου μνημονίου, εκτός από την αυτούσια σημασία τους ως γεγονότα, προτείνει ότι μπορούν να μας βοηθήσουν στην κατανόηση της πρότερης αυτών περιόδου, που οριζόταν εν πολλοίς ως μια ‘ασφαλής συνθήκη’ τόσο σε επίπεδο βιωμένης εμπειρίας, όσο και στο θεσμικό επίπεδο (Παναγιωτόπουλος, 2015, σελ.337). Η ασφάλεια, βιωμένη ως συνθήκη, κατάφερε να περιορίσει την ελκυστικότητα των συνωμοσιολογικών αφηγημάτων και να τα καταστήσει φαινόμενα περιθωριακά από τη στιγμή που είχε οικοδομηθεί ένα consensus το οποίο, ενώ δεν εξάλειψε ή περιορίζε τις πολιτικές διαφωνίες και διαμάχες, ωστόσο ήταν επιτυχές στο να τις εντάξει μέσα σε ένα συγκεκριμένο πρίσμα.

2.1.2. Πυρκαγιές 2007 και οικονομική κρίση: Η διάχυση του συνωμοτικού λόγου

Το έτος 2007 αποτελεί ένα έτος σταθμό για το συνωμοσιολογικό φαινόμενο στην Ελληνική περίπτωση. Με αφορμή τις πυρκαγιές που ξέσπασαν την Πελοπόννησο το καλοκαίρι του ίδιου έτους, συναντάται η μαζική εκφορά θεωριών συνωμοσίας ως προσπάθειες ερμηνείας του γεγονότος αυτού. Διακριτό χαρακτηριστικό των θεωριών συνωμοσίας που εκφράζονται εκείνη την περίοδο είναι ότι αυτές εισάγονται αρχικά και αναπαράγονται ύστερα από ένα μεγάλο μέρος του πολιτικού προσωπικού της χώρας. Η άρνηση του παράγοντα του τυχαίου και η απουσία αυτοκριτικής διάθεσης σε ό,τι αφορά την έλλειψη επαρκών μέτρων στην περιοχή της Πελοποννήσου, οδήγησε στη δόμηση ενός συνωμοσιολογικού αφηγήματος για ένα σχέδιο αποσταθεροποίησης της χώρας. Συγκεκριμένα, ο τότε πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Καραμανλής αναφέρεται έμμεσα σε μια μορφή «κρυφής ενορχήστρωσης» των πυρκαγιών, ενώ ανώτερα στελέχη¹⁰ της

---

¹⁰ Αναφέρομαι στον τότε υπουργό Δημοσίας Τάξης Βύρωνα Πολύδωρα ο οποίος εισήγαγε τον όρο της ασύμμετρης απειλής και στην υπουργό Εξωτερικών Ντόρα Μπακογιάννη η οποία ενέταξε την ασύμμετρη απειλή σε ένα γεικότερο ‘στόχο αποδόμησης του κράτους’

Κυβέρνησης της Νέας Δημοκρατίας κάνουν λόγο για μια «ασύμμετρη απειλή» που ως στόχο έχει την αποσταθεροποίηση της χώρας (Σκουλαρίκη, 2007, σελ. 75).

Το ζήτημα των πυρκαγιών αποτέλεσε σημείο αντιπαράθεσης ανάμεσα στα κόμματα την περίοδο εκείνη. Εκφράζονται αντιδράσεις οι οποίες απαντούν στο ζήτημα της κυβερνητικής συνωμοσιολογίας. Ο Γιώργος Παπανδρέου και ο Αλέκος Αλαβάνος υποστηρίζουν πως οι δηλώσεις περί ασύμμετρης απειλής και οι χρήσεις υπονοουμένων για συνωμοσίες και οργανωμένα σχέδια με στόχο την υπονόμευση της κρατικής κυριαρχίας αποτελούν μια προσπάθεια συγκάλυψης ευθυνών από πλευρά της κυβέρνησης. Ο Αλαβάνος συγκεκριμένα διακρίνει την πολιτική επικινδυνότητα της υιοθέτησης τέτοιων ερμηνευτικών σχημάτων και προβαίνει σε μια ευθεία κατηγορία έναντι των στελεχών της Νέας Δημοκρατίας, αναφέροντας πως με τη συνωμοσιολογία εκτός από τις δεδομένες φυσικές καταστροφές καταστρέφονται παράλληλα και οι «ψυχές των Ελλήνων» (Ηλιαδέλη, 2010, σελ. 89). Την ίδια στιγμή, άλλα πολιτικά κόμματα υποστηρίζουν την ύπαρξη οργανωμένου σχεδίου πίσω από τις πυρκαγιές¹¹. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα που συνηγορεί υπέρ της διάχυσης της εν λόγω θεωρίας συνωμοσίας αποτελούν οι δηλώσεις της Αλέκας Παπαρήγα. Η γενική γραμματέας του Κ.Κ.Ε επικυρώνει την ύπαρξη μιας συνωμοσίας πίσω από τις πυρκαγιές, διατηρώντας μια αμφίθυμη κατά τα άλλα στάση, αναγνωρίζοντας ως θύτες εκείνους που επωφελούνται ή θα επωφεληθούν από την τραγωδία αυτή, αλλά αδιαφορώντας για το αν συντέλεσαν στην οργάνωσή της (Ο.π, σελ 90).

Η είδηση περί ασύμμετρης απειλής υποστηρίχθηκε και από τύπο της εποχής, κυρίως από φιλοκυβερνητικές και λαϊκιστικές εφημερίδες. Η εικόνα του ενορχηστρωτή στην περίπτωση αυτή λαμβάνει αρκετά διαφορετικές μορφές. Ως κύριοι ύποπτοι παρουσιάζονται οι μυστικές υπηρεσίες των Η.Π.Α, οι γειτονικές Βαλκανικές χώρες (Αλβανία, Κόσοβο και οι «Σκοπιανοί») και η Τουρκία (Skoulariki, 2018, σελ. 83-85).

<https://www.kathimerini.gr/politics/296214/mpakogianni-kata-gnoston-agnoston/> (Skoulariki, 2018, σελ. 81)

¹¹ Η Αναστασία Ηλιαδέλη αναφέρει πως τα κόμματα που υποστηρίζουν το σχέδιο αποσταθεροποίησης της χώρας είναι, εκτός από τη Νέα Δημοκρατία, το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας, ο Λαϊκός Ορθόδοξος Συναγεαργμός και η Δημοκρατική Αναγέννηση (Ηλιαδέλη, 2010, σελ.87-88)

Παράλληλα κατηγορούνται η διεθνής τρομοκρατία, οι οικοπεδοφάγοι και ορισμένα κόμματα της αντιπολίτευσης-κυρίως το ΠΑ.ΣΟ.Κ- (Ηλιαδέλη, 2010, σελ. 95-6).

Εντάσσοντας το συνωμοτικό λόγο περί πυρκαγιών στην τυπολογία του Taguieff, διακρίνουμε ότι ανταποκρίνεται στα τέσσερα από τα πέντε γνωρίσματα των θεωριών συνωμοσίας. Στο λόγο που αρθρώθηκε γύρω από τις πυρκαγιές, παρατηρήθηκε αρχικά ότι παραγνωρίζεται ο παράγοντας της τυχαιότητας. Μέρος του εγχώριου πολιτικού προσωπικού και τύπου διέκρινε πίσω από το γεγονός αυτό μια πληθώρα κρυφών βουλήσεων η οποίες στόχευαν οργανωμένα είτε στην αποσταθεροποίηση της χώρας είτε στην επίτευξη προσωπικού κέρδους. Επίσης, η αρχή του 'ποιος επωφελείται' ενυπάρχει σε όλες της προσπάθειες ερμηνείας του γεγονότος αυτού, ενώ παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η υιοθέτησή του από ένα μαρξιστικό κόμμα το οποίο λόγω ιδιοσυγκρασίας διαθέτει υψηλές άμυνες έναντι στο συνωμοσιολογικό φαντασιακό. Τέλος, στις περιπτώσεις λόγων που υπερβαίνουν το γεγονός των πυρκαγιών, τοποθετώντας το σε ένα νοηματικό συνεχές το οποίο διακρίνει ένα σχέδιο αποσταθεροποίησης της χώρας, παρατηρούμε ότι οι πυρκαγιές αποτελούν κομμάτι του παζλ το οποίο οδηγεί στην αποκάλυψη ενός μεγαλύτερου σχεδίου. Ωστόσο, υπάρχει μια απόκλιση από την Ταγκιεφική τυπολογία σε ό,τι έχει να κάνει με το υποκείμενο εκφοράς αυτού του λόγου. Οι θεωρίες περί ασύμμετρων απειλών και γενικότερου σχεδίου αποσταθεροποίησης δεν διατυπώνονται ως εναλλακτικές θεάσεις της επίσημης εκδοχής των γεγονότων. Αντίθετα, διατυπώνονται ως η επίσημη εκδοχή (Ο.π., σελ. 80) . Σε αυτό το σημείο παρατηρείται μια τομή με την προηγούμενη περίοδο και μια πρόκληση στις θεάσεις του συνωμοσιολογικού φαινομένου ως μια μορφή εξτρεμιστικής παθολογίας, από τη στιγμή που οι αποδέκτες και εκφραστές των θεωριών αυτών αλλάζουν όχι μόνο ποσοτικά, αλλά και ποιοτικά.

Η χρήση και αποδοχή συνωμοσιολογικών μοτίβων παρατηρείται σε μεγαλύτερο βαθμό τα επόμενα χρόνια, με το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης και τις μετατάξεις που επιφέρει τόσο στην καθημερινή ζωή των πολιτών, όσο και στο ίδιο το πολιτικό σύστημα. Για την ακρίβεια, παρατηρείται μια ελαφρά αποσταθεροποίηση του πολιτικού συστήματος από το 2007. Στις επικείμενες των πυρκαγιών εθνικές εκλογές, ο Μιχάλης Σπουρδαλάκης παρατηρεί την επαναφορά μιας πόλωσης ανάμεσα σε Αριστερά

και Δεξιά και μια σχετική πτώση στα ποσοστά του δικομματισμού, με το άθροισμα του ποσοστού ΠΑΣΟΚ και ΝΔ να συρρικνώνεται από το 80% στο 60% δίνοντας χώρο στην έκφραση ενός ριζοσπαστικότερου λόγου στα άλλα κόμματα (Spourdalakis, 2008).

Στα αμέσως επόμενα χρόνια, τα αποτελέσματα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης οδήγησαν στη χρεοκοπία του ελληνικού κράτους¹². Τον Μάιο του 2010 επικυρώνεται συμφωνία διάσωσης της οικονομίας ανάμεσα στην Ελληνική κυβέρνηση και την Τροϊκα, υπό τον όρο συμφωνίας σε ένα πρόγραμμα αναδόμησης της οικονομίας (Κοτουza, 2019, σελ. 69). Οι δημοσιονομικές αλλαγές της συμφωνίας επέφεραν απολύσεις, μειώσεις μισθών και συντάξεων και μια γενικότερη απορρύθμιση της αγοράς εργασίας. Οι παραπάνω δομικοί παράγοντες άλλαξαν συλλήβδην την καθημερινότητα των πολιτών, επομένως και τον τρόπο με τον οποίο στοχάζονται πάνω σε εκείνη. Η οντολογική ανασφάλεια που υποστηρίζαμε ότι θρέφει το συνωμοσιολογικό φαντασιακό βιώνεται στη συγκεκριμένη περίπτωση με τους πιο υλικούς της όρους, ως ανασφάλεια ακόμα και για την πραγμάτωση καθημερινών αναγκών.

Η ραγδαία αλλαγή των δομικών παραγόντων εξηγεί εν μέρει την αυξανόμενη ροπή προς τη συνωμοσιολογία. Το συνωμοσιολογικό φαντασιακό ωστόσο υποστηρίζεται εδώ ότι τροφοδοτείται περαιτέρω, εκτός από το ίδιο το γεγονός της κρίσης, και από τον λόγο περί κρίσης ο οποίος αναπτύχθηκε την περίοδο εκείνη. Οι ριζικές αλλαγές που επέφερε το γεγονός αυτό οδήγησαν στην άμεση αποδόμηση πολλών εκ των οριζουσών του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού και επομένως αναπτύχθηκε μια ανάγκη επανερμηνείας αυτών στη νέα δεδομένη συνθήκη. Παράλληλα, η κρίση πολιτικοποίησε ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού το οποίο προηγουμένως έβλεπε την πολιτική ενασχόληση ως ένα πεδίο δευτερευούσης σημασίας (Βαμβακάς, 2014, σελ. 11). Στο δημόσιο λόγο εκείνης της περιόδου η ανάγκη υπόδειξης μιας αιτίας πίσω από αυτή τη ριζική αλλαγή αναγνωρίζεται ως επιτακτική από όλους. Ανάμεσα στους αντιμαχόμενους λόγους για την κρίση, εκφράστηκαν με μεγάλη επιτυχία λόγοι που αναφέρονταν στις επιπτώσεις και τα «προπαρασκευάσματα» εκείνης. Η ανάγκη υπόδειξης της αιτίας μετατράπηκε σε μεγάλο βαθμό σε μια ανάγκη υπόδειξης του Υπαιτίου, συγκροτώντας

---

¹² Το Νοέμβριο του 2009 ανακοινώνεται έλλειμμα της τάξεως του 12,5% του Α.Ε.Π, ενώ το δημόσιο χρέος ανέρχεται στο 111% του Α.Ε.Π.

ένα άκρως πολωτικό κλίμα αντιπαράθεσης γύρω από τα γεγονότα της επικαιρότητας και της πρόσφατης ιστορίας.

Σχηματικά εδώ θα παρουσιαστεί ένα δίπολο αντιθετικών μεταξύ τους λόγων οι οποίοι μονοπώλησαν σε μεγάλο βαθμό το δημόσιο διάλογο της περιόδου 2010-2015. Πρωταρχικό σημείο αναφοράς των δύο λόγων αποτελεί το ζήτημα των μνημονίων και σχηματικά αναφερόμαστε στην πρώτη, υποστηρικτική των μνημονίων ρητορεία ως «μνημονιακό» λόγο και στη δεύτερη, η οποία απορρίπτει το μνημόνιο εξαρχής ως κάτι μονοδιάστατα εξουσιαστικό και ξενόφερτο (Ο.π, σελ. 22) ως «αντιμνημονιακό» λόγο. Υποστηρίζεται πως έχει νόημα να εξεταστούν ως δίπολο και όχι ως δυο διακριτοί μεταξύ τους λόγοι, διότι ο ένας ανατροφοδοτείται, ανακατασκευάζεται και συνομιλεί σε σχέση με τον άλλο. Αντί για μια ανάλυση που παρουσιάζει δύο διακριτούς εχθρούς, η διαλεκτική λαϊκισμού/αντιλαϊκισμού στη συγκεκριμένη περίπτωση μπορεί να μας δια φωτίσει όχι για το ποιες διαφωνίες υπάρχουν, αλλά για το πλαίσιο μέσα στο οποίο εγγράφονται οι διαφωνίες εκείνες.

Η κρίση δεν εισήγαγε το σχήμα του εχθρού στο δημόσιο λόγο, εκείνο αντιθέτως συναντάται και σε όλη τη διάρκεια της μεταπολιτευτικής περιόδου. Ακόμη και ο απολιτικός φαινομενικά λόγος του εκσυγχρονιστικού ΠΑ.ΣΟ.Κ την περίοδο 1989-2004 δομούταν έναντι ενός ανορθολογικού και οπισθοδρομικού εχθρού ο οποίος καλούταν να υπερκεραστεί για την πραγμάτωση του ιδεώδους της «απέραντης μεσαίας τάξης» (Κατσαμπέκης, 2018, Πανταζόπουλος, 2011, Σεβαστάκης, 2004). Η διαφορά έγκειται στον εσχατολογικό τόνο με τον οποίο εκφράζεται η συγκεκριμένη εχθρότητα, την περίοδο της κρίσης. Επομένως λαμβάνοντας υπόψιν ότι ορισμένα επιχειρήματα τόσο της λαϊκιστικής όσο και της αντιλαϊκιστικής ρητορείας μπορεί να ενέχουν μέσα τους συμπεριληπτικά αιτήματα που μπορούν να λειτουργήσουν διορθωτικά προς μια δημοκρατία (Mudde & Kaltwasser, 2012), ωστόσο εδώ πέρα θα επικεντρωθούμε στις μη συμπεριληπτικές εκφάνσεις αυτών των λόγων σκιαγραφώντας μια πολιτική κουλτούρα η οποία αποκλείει, δαιμονοποιεί και πολώνει.

Ξεκινώντας με την περίπτωση του υποστηρικτικού των μνημονίων αντιλαϊκιστικού λόγου, την περίοδο 2010-2015 συναντάται η άρθρωση μιας καθολικής ηθικοπολιτισμικής ερμηνείας της κρίσης. Πολύ συνοπτικά, ο λόγος αυτός διαχειρίστηκε και

ριζοσπαστικοποίησε σε μεγάλο βαθμό τη θεωρία περί πολιτισμικού δυισμού του Νικηφόρου Διαμαντούρου (2000) παρουσιάζοντας τα εισαγόμενα προτάγματα¹³ ως έναν εκσυγχρονιστικό μονόδρομο. Έναντι της νέας αυτής πραγματικότητας που επέφερε η κρίση, παρατηρείται η ύπαρξη ορισμένων παρωχημένων αντιδράσεων από πλευράς των λαϊκιστών/ηττημένων της χώρας. Στο όνομα αυτού του ηττημένου ο αντιλαϊκιστικός λόγος κατασκευάζει όμως, εκτός από έναν ανορθολογικό αντίπαλο, και τον κύριο υπαίτιο της κρίσης. Οι φωνές οι οποίες αντιστέκονται στα προτάγματά του εμφανίζονται παράλληλα ως οι κύριοι φταίχτες αυτής της συνθήκης αναγκαίας προσαρμογής. Το γεγονός της κρίσης αποτελεί για τον αντιλαϊκιστικό λόγο μια μορφή ευκαιρίας εκτός από μια δεδομένη καταστροφή. Η ευκαιρία που προβάλλεται αποτελεί ένα είδος κάθαρσης, μια δυνατότητα να κατατροπωθεί ολοκληρωτικά ο λαϊκισμός και ό,τι αυτός συνεπάγεται (κρατικός παρασιτισμός, πελατειακές σχέσεις, πολιτικός ανορθολογισμός) ως το δεσπόζον ελληνικό πολιτικό κακό (Σεβαστάκης και Σταυρακάκης, 2012, σελ. 15).

Ο Νικόλας Σεβαστάκης υποστηρίζει πως μέσω του αντιλαϊκιστικού λόγου αρθρώνεται ένα ηθικιστικό αφήγημα περί «χρέους» το οποίο στις ακραίες εκφάνσεις του αποτελεί μια συντηρητική κριτική της μεταπολιτευτικής συνθήκης, τόσο σε ό,τι αφορά τα πρώιμα χαρακτηριστικά του πολιτικού φιλελευθερισμού που εξέλαβε, όσο και τις συνθήκες καταναλωτικής ευμάρειας οι οποίες αναπτύσσονται κατά την τελευταία της περίοδο (Ο.π, σελ. 21). Το όραμα του μεταμνημονιακού κράτους δομείται ως αντεστραμμένη εικόνα του παρελθόντος, ως ένα τεχνοκρατικά οδηγούμενο όχημα με μια σύγχρονη δυτικοευρωπαϊκή γραφειοκρατική λογική η οποία θα αποτρέπει τα λάθη και τις σπατάλες των προηγούμενων ετών (Marangudakis, 2019, σελ 227). Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα φαίνεται να είναι η αυτοεικόνα του αντιλαϊκισμού. Ενώ ο τελευταίος αποτελεί έναν ηγεμονικό λόγο τόσο εξαιτίας της μαζικής του έκφρασης όσο και επειδή είναι ένας λόγος «από τα πάνω» (από την άποψη ότι τα υποκείμενα επίσημης εκφοράς είναι εκείνα που εν τέλει, μέσω της συμμετοχής τους στα κέντρα λήψεως αποφάσεων, αποφασίζουν), εντούτοις αυτοθυματοποιείται, παρουσιάζοντας εαυτόν ως μια ιστορικά αδύναμη κουλτούρα. Εν αντιθέσει, ο παρασιτικός λαϊκιστικός εχθρός φαίνεται να κυριαρχεί με έναν υπόγειο τρόπο καθόλη τη διάρκεια της μεταπολιτευτικής περιόδου, συνιστώντας

---

¹³ Από τις αγορές, το Δ.Ν.Τ και την Ε.Ε

την «ηγεμονική κουλτούρα» (Σεβαστάκης και Σταυρακάκης, 2012, σελ. 22-23). Η ιδιαίτερη κατάδειξη του εχθρού η οποία επιτυγχάνεται στην περίπτωση του αντιλαϊκισμού δεν καταδεικνύει κάποια ελίτ και πόσο μάλλον μια κρυφή ελίτ. Ο εχθρός ωστόσο απολυτοποιείται, λόγω της συνεχούς του παρουσίας η οποία παγιώνει κατά κάποιο τρόπο την ηγεμονική του δράση. Ενώ ο αντιλαϊκιστικός λόγος δεν αναφέρεται ούτε με άμεσο αλλά ούτε και με έμμεσο τρόπο στην ύπαρξη κακόβουλων δυνάμεων οι οποίες συνωμοτούν εν κρυπτώ, ωστόσο αναγνωρίζει με έναν ιδιαίτερο τρόπο αυτή τη λειτουργία στο εσωτερικό του αντιπάλου του. Ο λαϊκισμός, ως το μείζον πολιτικό κακό, παρουσιάζεται φαινομενικά μόνο αδύναμος. Συγκεκριμένα, η δύναμη αυτού του λόγου και η αιτία που αποτελεί ηγεμονική κουλτούρα είναι η ικανότητά του σύμφωνα με τον αντιλαϊκισμό να κρύβει την πραγματική του ηγεμονική φύση, παρρουσιαζόμενος ως μια «κουλτούρα των αδυνάμων». Με αυτόν τον τρόπο μπορούμε να διακρίνουμε μια συνωμοσιολογική ‘νότα’ και στην περίπτωση του αντιλαϊκιστικού λόγου ,ενός λόγου που είναι φαινομενικά αντιφατικό να υποστηρίζεται πως μπορεί να εκλάβει τέτοιες διαστάσεις. Επαναφέροντας τη μνήμη μας όσα ειπώθηκαν στο πρώτο μέρος της παρούσας εργασίας περί «συνωμοσιολογικής νοοτροπίας» (Moscovici, 1987) , διακρίνουμε πως η δαιμονοποίηση του αντιπάλου επιτυγχάνεται στο βαθμό που εκείνος ψεύδεται για την ουσία του, δηλαδή που είναι παράλληλα και κάτι άλλο από αυτό που δείχνει. Ο λαϊκισμός και τα συμφραζόμενά του αποτελούν σε αυτή την περίπτωση έναν απόλυτο εχθρό και όχι ένα συνομιλητή, ένα φαινόμενο το οποίο επιτάσσεται να αποκλειστεί και όχι να ενσωματωθεί.

Η περίπτωση του αντιμνημονιακού λόγου παρουσιάζει μια πολύ πιο καθαρή εικόνα σε ό,τι αφορά την κατάδειξη του εχθρού. Μήτρα του αντιμνημονιακού λόγου αποτελεί το κίνημα των Αγανακτισμένων του Συντάγματος ως ο κύριος εκφραστής της κοινωνικής αντίδρασης στην ψήφιση του μνημονίου. Το κίνημα αυτό, λόγω μεγάλης εσωτερικής διαφοροποίησης των οργανώσεων που συνέδραμαν στην οικοδομησή του, δεν επιτρέπει εύκολες γενικεύσεις όσον αφορά τη σχηματοποίηση ενός γενικότερου λόγου που εκφράστηκε μέσα από αυτό. Στη βιβλιογραφία υποστηρίζεται πως μέσα από τους Αγανακτισμένους γεννήθηκαν τρεις διαφορετικές μορφές λόγου, μια ξενοφοβική , μια εργατίστικη και μια αμεσοδημοκρατική (Marangudakis, 2019, Simiti, 2014). Ενώ τα όρια εισόδου παρουσιάζουν μεγάλη ελαστικότητα σε ό,τι αφορά τα μέλη που το απαρτίζουν,

επιτρέποντας με αυτό τον τρόπο την συμπερίληψη αντιμαχόμενων ιδεολογικά ατόμων και οργανώσεων στο εσωτερικό τους, ωστόσο η οριοθέτηση του εχθρού είναι εντελώς άκαμπτη, διαμορφώνοντας ένα σαφές διαχωριστικό πλαίσιο κατάδειξης του εχθρού (Simiti, 2014, σελ 18-19). Με αυτόν τον τρόπο, μπορούμε να κάνουμε λόγο για έναν παράλληλο κυρίαρχο λόγο με τον μνημονιακό, παρά τις εσωτερικές του διαφοροποιήσεις, από το 2011 μέχρι το Σεπτέμβριο του 2015 (Βαμβακάς, 2014).

Ο εχθρός του αντιμνημονιακού λόγου εγγράφεται στο πρόσωπο των εισηγητών του μνημονίου και στους υποστηρικτές τους. Σκιαγραφούνται δύο διαφορετικοί εχθροί, με τον πρώτο να συναντάται στο όνομα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία διαμορφώνει την εν λόγω επαχθή μνημονιακή συνθήκη και τον δεύτερο να αποτελεί μέλη του πολιτικού προσωπικού (και διευρυμένα τους ψηφοφόρους του πολιτικού προσωπικού αυτού) οι οποίοι χαρακτηρίζονται ως σύμμαχοι ή φερέφωνά τους. Εξωτερικός και εσωτερικός εχθρός διαπλέκονται σε ένα γενικότερο αφήγημα της επίπλαστης κρίσης, η οποία αποτελεί το αποτέλεσμα μιας νεοφιλελεύθερης επιθετικότητας ή ένα ακόμα ξένο σχέδιο ενάντια στην ελληνική εθνική κυριαρχία και μακροπρόθεσμα στην ίδια την ελληνική ταυτότητα. Το ίδιο το πολιτικό σύστημα μπαίνει με αυτό τον τρόπο στο στόχαστρο, διότι αναγνωρίζεται από μεριάς του μια προδοτική δράση έναντι του λαού (Σεβαστάκης και Σταυρακάκης, 2012, σελ. 32) . Η απόρριψη της κυριαρχίας των ελίτ και η κρίση νομιμοποίησης που δημιουργείται μέσω αυτής της συνθήκης οδήγησε στη συγκρότηση διαφοροποιημένων λογικών πολιτικής υποκειμενοποίησης. Η διάχυτη κοινωνική διαμαρτυρία που γεννάται ως αντίδραση στον αντιλαϊκιστικό λόγο και τις πρακτικές που περιγράφηκαν παραπάνω, λόγω του ότι δεν διαμεσολαβήθηκαν αρχικά από κόμματα και οργανώσεις και ότι δεν κατάφεραν εξ ολοκλήρου να ενσωματωθούν σε ένα ενιαίο αφήγημα, διοχετεύεται με ποικίλους τρόπους στο ελληνικό κοινωνικοπολιτικό φαντασιακό. Πίσω από την κοινή παραδοχή ότι η κρίση αποτελεί μια επίπλαστη συνθήκη, περισσότερο ένα λόγο προσαρμογής και όχι ένα γεγονός, οι υποτιθέμενοι στόχοι του εντολέα πίσω από αυτή τη συνθήκη είναι ανοιχτοί σε έρευνα. Με την αποκήρυξη ενός ανήθικου πολιτικού συστήματος που έχει προδώσει το λαό/έθνος του, διακρίνουμε μια επιστροφή του Πολιτικού ως απάντηση στο τεχνοκρατικό δεινό (Σεβαστάκης, 2016, σελ. 23).

Ο εχθρός λαμβάνει διάφορες μορφές, όπως του Γερμανού κατακτητή, του Εβραίου, του μεγαλοτραπεζίτη κλπ. Στην ακροδεξιά εκδήλωση του αντιμνημονιακού λόγου δε, διακρίνουμε μια άμεση αναφορά σε θεωρίες συνωμοσίας. Η Χρυσή Αυγή κάνει άμεση αναφορά σε ένα σχέδιο της Ευρώπης, των Η.Π.Α και της Ρωσίας να συνωμοτήσουν έναντι του ελληνισμού με στόχο την απαλλοτρίωση των ενεργειακών πηγών της Ελληνικής και Κυπριακής Α.Ο.Ζ (Lialioti & Bithymitris, 2017, σελ. 57). Σε παρόμοιο ύφος, ο Πάνος Καμμένος σε προεκλογική συγκέντρωση των Ανεξαρτήτων Ελλήνων ονοματίζει το υπάρχον πολιτικό σύστημα ως εντολοδόχους της Νέας Τάξης Πραγμάτων (αναφέρονται η λέσχη Bilderberg, ο George Soros και τα μέλη Μασονικών στοών), οι οποίοι καιροσκοπούν στην εις βάρος της Ελλάδας.¹⁴

Οι δύο αυτοί λόγοι αποτέλεσαν και παρουσιάστηκαν σε μεγάλο βαθμό ως αλληλοαποκλειόμενοι, αντιθετικοί μεταξύ τους λόγοι. Η διαπλοκή ωστόσο μεταξύ αυτών των δύο λόγων μας διαφωτίζει σε ένα ακόμη καίριο για τη μετέπειτα ανάλυσή μας σημείο. Αυτό το οποίο συμβαίνει και στους δύο λόγους και γίνεται φανερό μέσω της αντίθεσής τους, είναι ότι το γεγονός της κρίσης διαρρηγνύει σε ένα βαθμό της ιδεολογικές σταθερές της μεταπολιτευτικής Ελλάδας. Ζητήματα όπως ο (προσωπικός και εθνικός) εαυτός, η έννοια του πολίτη και ο ρόλος των θεσμών διαρρηγνύονται και επαναπολιτικοποιούνται, γίνονται δηλαδή ζητήματα ανοιχτά προς διερεύνηση και συζήτηση (Marangudakis, 2019, σελ. 226). Σε παρόμοιο συμπέρασμα καταλήγουν και οι Λιαλιούτη και Μπιθυμήτρης, οι οποίοι παρατηρούν τη διαμάχη ερμηνευτικών σχημάτων την περίοδο της κρίσης. Αναφερόμενοι σε δύο διαφορετικά ερμηνευτικά σχήματα (interpretative repertoires) εκ των οποίων το ένα (αντιμνημονιακό) βασίζεται στη θυματοποίηση ενώ το άλλο (μνημονιακό) στην εκδήλωση ενοχής, διακρίνουν την επανακατασκευή ενός ελληνικού εξωτισμού μέσω της αλληλοδιαπλοκής αυτών των δύο λόγων. Στο ίδιο πνεύμα κινείται και ο Νικόλας Σεβαστάκης, ο οποίος διακρίνει την κυριαρχία του εθνορομαντικού στοιχείου στη μνημονιακή συγκυρία (Σεβαστάκης, 2016, σελ. 85). Σε μια εποχή που οι κάθε λογής ταυτότητες βρίσκονται υπό διαπραγμάτευση, η βαρύνουσα σημασία εθνική ταυτότητα μετατρέπεται σε καίριο ζήτημα για την πορεία των υποκειμένων στην Ελλάδα της ύστερης νεωτερικότητας, ως κάτι το οποίο απειλείται

---

¹⁴ https://anexartitoiellines.gr/post.php?post_id=183 (Τελευταία πρόσβαση 10/11/2020)

αλλά ταυτόχρονα μπορεί να προσφέρει μια μορφή λύτρωσης σε έναν ανέστιο κόσμο (Ο.π. σελ. 87).

Στο πρώτο μέρος της εργασίας επιχειρήθηκε να καταδειχθεί πως οι θεωρίες συνωμοσίας αποτελούν ένα αποκλειστικά νεοτερικό πρόβλημα, το οποίο θρέφεται από τις ανασφάλειες που ακολουθούν το νεοτερικό υποκείμενο και αναζητούν παθητικά την εξουσία, προσφέροντας μια μορφή εξήγησης για τα γεγονότα, αλλά και ένα πλάνο ενδεχόμενης λύτρωσης. Από τις παραπάνω προβληματικές που τίθενται στον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό κατά την περίοδο της κρίσης, μπορεί να γίνει κατανοητή η διάχυση της συνωμοσιολογικής κουλτούρας σε όλο το πολιτικό φάσμα. Η κατάρρευση των συλλογικών ταυτοτήτων, η γενικότερη έλλειψη εμπιστοσύνης και αποξένωση από μια μορφή σταθερής γνώσης για το κοινωνικό γίνεσθαι και η εξαθλίωση που αποτελούν αποτελέσματα μιας πραγματικότητας όλο και πιο δυσνόητης και δυσβάσταχτης τα τελευταία χρόνια, επιτρέπουν σε ορισμένες απλουστευτικές εξηγήσεις οι οποίες παρέχουν σαφή συμπεράσματα και κατεύθυνση για δράση να αναπτυχθούν και να υιοθετηθούν.

Η αποδοχή των θεωριών συνωμοσίας από μεγαλύτερο μέρος του ελληνικού πληθυσμού υποστηρίχθηκε ότι παρότι υποβοηθήθηκε από την επικείμενη οικονομική κρίση, ωστόσο δεν αποτελεί παράγωγο αυτής. Το 2007, ως έτος-σταθμός για την αναπαραγωγή του λόγου αυτού, προηγείται χρονικά της οικονομικής κρίσης. Οι δύο αλληλοαποκλειόμενοι λόγοι που ακολουθούν επομένως την περίοδο ψήφισης των πρώτων μνημονίων, ενώ ελπίζουμε να αποδείχθηκε επαρκώς ότι λειτουργούν επικουρικά προς τη διάδοση του συνωμοσιολογικού φαινομένου, ωστόσο δεν το γεννάνε αποκλειστικά. Η γενεσιουργός αιτία της ολοένα και μεγαλύτερης διάδοσης του συνωμοτικού λόγου στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια θα πρέπει να αναζητηθεί στα ιδιαίτερα ποιοτικά χαρακτηριστικά της ελληνικής κουλτούρας κατά τον 21^ο αιώνα.

Βάσει αυτής της κατευθυντήριας γραμμής, τα δύο προαναφερθέντα πλαίσια κατανόησης της σύγχρονης ελληνικής πραγματικότητας αποτυγχάνουν να δώσουν στιβαρές απαντήσεις σε ό,τι αφορά τη γένεση του φαινομένου που επιχειρείται να αναλυθεί. Από την πλευρά της ανάλυσης που, ριζοσπαστικοποιώντας τον πολιτισμικό δυισμό του Νικηφόρου Διαμαντούρου, διαβλέπει μια κυρίαρχη παραδοσιοκρατική κουλτούρα

χαμένων στην ελληνική περίπτωση, η ανάλυση δεν μπορεί να μας πάει πολύ μακριά. Ο συνωμοτικός λόγος, ακόμη και αν κατανοηθεί ως ένα παραδοσιακό κατάλοιπο στις νεότερες κοινωνίες, ανατροφοδοτείται συνεχώς από τα ερεθίσματα των τελευταίων. Επαναφέροντας στη μνήμη μας όσα έχουν προλεχθεί περί της συνωμοσιολογικής κουλτούρας στο προηγούμενο κεφάλαιο, θα ήταν μάλλον αφελές το να αντιμετωπίσουμε τη συνωμοσιολογία απλώς ως αντίδραση κάποιων «χαμένων» σε μια νομοτελειακή πορεία εκσυγχρονισμού. Με άλλα λόγια, ο συνωμοτικός λόγος δεν εκφράζεται αποκλειστικά μέσω μιας παρωχημένης κουλτούρας πολιτών οι οποίοι αντιδρούν κατ' αυτόν τον τρόπο στις διάφορες μεταρρυθμιστικές επιταγές του 21^{ου} αιώνα.

Υποστηρίζεται εδώ πως το συνωμοσιολογικό φαντασιακό ανατροφοδοτείται όχι μέσω της έντασης δυο αντιμαχόμενων ποιοτήτων μέσα στην ελληνική κουλτούρα αλλά λόγω της συνύπαρξης οξύμωρων στοιχείων. Ακολουθώντας την επιχειρηματολογία του Παναγή Παναγιωτόπουλου και του Βασίλη Βαμβακά, οι οποίοι διακρίνουν στο σύγχρονο Ελληνικό βίωμα την ύπαρξη μεταμοντέρνων καθημερινών εμπειριών σε παραδοσιακού τύπου θεσμούς και κοινωνικές κατασκευές (Panayotopoulos and Vamvakas, 2014), θεωρούμε πως μπορούμε να δώσουμε μια πρώτη ερμηνεία στις αιτίες διάχυσης του συνωμοτικού λόγου τη δεδομένη χρονική περίοδο.

Τα εξατομικευμένα ελληνικά υποκείμενα βιώνουν τις συνθήκες της ύστερης νεοτερικότητας παράλληλα με τον υπόλοιπο δυτικό κόσμο.¹⁵ Οι καταναλωτικές συνήθειες, το αίσθημα οντολογικής ανασφάλειας, ο τρόπος με τον οποίο η πληροφορία παράγεται και καταναλώνεται, αποτελούν κοινά σημεία Ελλάδας-Δύσης. Η αναντιστοιχία στη χρονικότητα βιωμάτων/δομών είναι εκείνη η οποία ανατροφοδοτεί το συνωμοσιολογικό φαντασιακό. Το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα αυτής της αναντιστοιχίας δίνεται σε ό,τι αφορά συγκεκριμένα τα ελληνικά μέσα μαζικής ενημέρωσης. Τα ελληνικά Μ.Μ.Ε είναι, στη μορφή τους, αδιαχώριστα από τα περισσότερα δυτικά. Σε επίπεδο περιεχομένου όμως, τα ελληνικά Μ.Μ.Ε διαφέρουν, κινούμενα σε έναν μονίμως συναισθηματικά φορτισμένο τόνο και ένα κινδυνολογικό

---

¹⁵ Υπενθυμίζουμε εδώ ότι οι πυρκαγιές του 2007 συμπίπτουν χρονικά με τον εκδημοκρατισμό της επικοινωνίας στα ελληνικά νοικοκυριά. Είναι το έτος το οποίο αρχίζουν να παρέχονται από τις εταιρείες τηλεφωνίας συνδέσεις ταχύτητας 24mbps και απεριόριστου χρόνου ομιλίας σε προσβάσιμες τιμές

ύφος, γενικολογώντας, ηθικολογώντας και καταδικάζοντας σε κουτσομπολίστικο τόνο (ο.π, σελ. 123). Από την πλευρά του δέκτη, η πληροφορία που προσλαμβάνεται παγιώνεται μέσω των τέλειων τεχνικών μέσων ως πλήρης και αληθής. Σε ό,τι αφορά το περιεχόμενο όμως, συναντάμε προβληματική ανάλυση της επικαιρότητας και επιπολαιότητα στην ερμηνεία

Περνώντας στην ανάλυση του σχεδίου Πυθία, θα προσπαθήσουμε να καταδείξουμε τις σταθερές τις οποίες το συγκεκριμένο συνωμοσιολογικό αφήγημα παρέχει ως τρόπος εξήγησης μιας Ελλάδας που συνεχώς μεταβάλλεται.

2.2 Σχέδιο Πυθία: Ο επίλογος ενός συνωμοσιολογικού δράματος;

2.2.1 Το σχέδιο δολοφονίας του Κωνσταντίνου Καραμανλή

Η υπόθεση που εξετάζεται στην παρούσα εργασία, η οποία αφορά το λόγο περί ύπαρξης οργανωμένου σχεδίου με στόχο τη δολοφονία του πρώην πρωθυπουργού από ξένες μυστικές υπηρεσίες, εμφανίζεται μέσα στις άκρως πολωτικές συνθήκες οι οποίες περιγράφονται στο προηγούμενο κεφάλαιο. Τον Ιούνιο του 2011, το περιοδικό Επίκαιρα δημοσιεύει το πρώτο άρθρο για το λεγόμενο «Σχέδιο Πυθία 1».¹⁶ Το άρθρο βασιζόταν σε ένα εμπιστευτικό έγγραφο της Εθνικής Υπηρεσίας Πληροφοριών το οποίο με τη σειρά του βασίζεται σε πληροφορίες οι οποίες είχαν δοθεί από έναν πράκτορα της Ομοσπονδιακής Υπηρεσίας Ασφαλείας της Ρωσικής Ομοσπονδίας (F.S.B). Σύμφωνα με το Ρώσο πράκτορα, υπήρχε σχέδιο δολοφονίας του Κώστα Καραμανλή από το 2008. Συγκεκριμένα, ο Καραμανλής είχε στοχοποιηθεί από τις μυστικές υπηρεσίες των Η.Π.Α και Ισραήλ εξαιτίας της επερχόμενης συμφωνίας της κυβέρνησής του για την κατασκευή

---

¹⁶ Αποκάλυψη σοκ. Σχέδιο Πυθία 1. Δολοφονία Κώστα Καραμανλή. Επίκαιρα, Ιούνιος 2011

των αγωγών φυσικού αερίου Burgas-Αλεξανδρούπολη και South Stream με τη Ρωσία. Τον Απρίλιο του 2008, σε μικρή απόσταση από το σπίτι του Καραμανλή, οι Ρώσοι πράκτορες που είχαν αποσταλεί στην Ελλάδα για αντικατασκοπία¹⁷ υποτίθεται ότι απέτρεψαν τη δολοφονία του τότε πρωθυπουργού. Ανάμεσα στις δύο ομάδες αναφέρεται ότι υπήρξε ανταλλαγή πυρών και τελικά οι αμερικανοί πράκτορες τράπηκαν σε φυγή.¹⁸ Στην έκθεση των Ρώσων εμπειροχόταν επίσης και ένα συνοπτικό «εγχειρίδιο αποσταθεροποίησης» στο οποίο αναφέρονταν οι τρόποι με τους οποίους η αποσταθεροποίηση μιας χώρας μπορούσε να επιτευχθεί μέσω σκανδάλων. Στο Ελληνικό σχέδιο αποσταθεροποίησης συμπεριλαμβάνονταν η αποσταθεροποίηση της κοινής γνώμης μέσω του σκανδάλου του Βατοπεδίου, η οικονομική αποσταθεροποίηση μέσω των γεγονότων από το 2008 και μετά, η κοινωνική αποσταθεροποίηση μέσω αναταραχών και τρομοκρατικών ενεργειών, όπως συνέβη το Δεκέμβρη του 2008, και ορισμένα προβλήματα στην εξωτερική πολιτική της χώρας.

Ένα μήνα αργότερα, η έκθεση της Ε.Υ.Π διέρρευσε στον τύπο. Τόσο η ίδια η Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών, όσο και φιλοκαραμανλικές εφημερίδες κράτησαν μια απόσταση σε ό,τι αφορά την εγκυρότητα των ρωσικών πληροφοριών¹⁹, ενώ ο ίδιος ο Κώστας Καραμανλής αναφέρθηκε στο υποτιθέμενο σενάριο δολοφονίας του ως «τραβηγμένο», δίχως όμως να το διαψεύσει.²⁰ Το σχέδιο Πυθία απασχόλησε και τις δικαστικές αρχές από το 2011. Το 2013, στην κατηγορία για δολοφονία του Καραμανλή εντάσσονται και οι πρότερες κατηγορίες για τις τηλεφωνικές υποκλοπές την περίοδο

---

¹⁷ Ο λόγος που προέβησαν για την αντικατασκοπία ήταν οι τηλεφωνικές υποκλοπές των αμερικανικών μυστικών υπηρεσιών στις τηλεφωνικές συνομιλίες Καραμανλή, Πούτιν και Παρβάνωβ.

¹⁸ <https://now24.gr/%CF%83%CF%87%CE%AD%CE%B4%CE%B9%CE%BF-%CE%B4%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CF%86%CE%BF%CE%BD%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CE%BB%CE%B7%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CF%8D/> (Τελευταία πρόσβαση: 10/11/2020)

¹⁹ Στέφανος Χίος 'Η έκθεση των Ρώσων για το σχέδιο δολοφονίας του Κώστα Καραμανλή'. Δημοκρατία, 28 Ιουλίου 2011. Υποσημείωση στο Skoulariki, 2018, σελ. 89)

²⁰ Κώστας Καραμανλής: Πολύ τραβηγμένο το σενάριο δολοφονίας μου. Iefimeirida, 14/04/2013 <https://www.iefimerida.gr/news/100151/%CE%BA%CF%8E%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CE%BB%CE%AE%CF%82-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CF%8D-%CF%84%CF%81%CE%B1%CE%B2%CE%B7%CE%B3%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%BF-%CF%84%CE%BF-%CF%83%CE%B5%CE%BD%CE%AC%CF%81%CE%B9%CE%BF-%CE%B4%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CF%86%CE%BF%CE%BD%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CE%BC%CE%BF%CF%85> Τελευταία πρόσβαση: 10/11/2020

2004-2005 (Skoulariki, 2018, σελ. 93). Κύριοι κατηγορούμενοι στη δικαστική αυτή υπόθεση ήταν ο πρώην υπάλληλος της αμερικανικής πρεσβείας William Basil, ο οποίος κατηγορήθηκε για το αδίκημα της απόπειρας διακεκριμένης κατασκοπείας από κοινού, με άγνωστους δράστες κατ' εξακολούθηση την περίοδο 2004-2005 και ο πρώην υφυπουργός αγροτικής ανάπτυξης Μιχάλης Καρχιμάκης, ο οποίος κατηγορήθηκε για ηθική αυτουργία σε παραβίαση μυστικών της Πολιτείας για την περίοδο από την 1η Ιανουαρίου 2006 μέχρι και 31η Δεκεμβρίου 2006.²¹ Παρότι οι κατηγορίες δεν αφορούσαν το σχέδιο δολοφονίας Καραμανλή per se αλλά κυρίως τις υποκλοπές, η δικαστική έρευνα συνεχίστηκε μέχρι το Σεπτέμβριο του 2017, όπου και έκλεισε σε ό,τι αφορά τους εν λόγω κατηγορούμενους (Ο.π.). Ο Αμερικανός πράκτορας δεν βρέθηκε ποτέ, ενώ ο Καρχιμάκης απαλλάχθηκε με βούλευμα.²²

Το ζήτημα της δολοφονίας Καραμανλή δεν πήρε διαστάσεις «φλεγόμενου ζητήματος» ούτε στον τύπο αλλά ούτε και στο δημόσιο λόγο εν γένει. Η Αθηνά Σκουλαρική –και παρόμοια είναι και η άποψή μας έπειτα από την εποπτεία του έντυπου λόγου εκείνης της περιόδου- αναφέρει ότι τα περισσότερα δημοσιεύματα που αφορούσαν στο σχέδιο Πυθία αναπαρήγαγαν στείρα την πληροφορία δίχως να επιχειρηματολογούν επ' αυτής, αλλά στις λίγες περιπτώσεις όπου συναντάται μια επιχειρηματολογία, εκείνη γίνεται υπέρ της θεωρίας περί ύπαρξης σχεδίου (Ο.π, σελ. 93-94).

Από τις κριτικές αναλύσεις του σχεδίου Πυθία, διακρίνουμε σε διαφορετική χρονική περίοδο δύο δημοσιεύματα τα οποία εξετάζουν τη θεωρία αυτή ως πλαστή. Η πρώτη αποκάλυψη ότι το σχέδιο Πυθία αποτελεί ένα «φιάσκο» δημοσιεύεται από την ερευνητική ομάδα του Hot Doc τον Μάιο του 2013. Σύμφωνα με τον συντάκτη του άρθρου, τόσο οι μυστικές υπηρεσίες όσο και μέρος του πολιτικού προσωπικού είχαν πέσει θύματα μιας ομάδας πρακτόρων, συγκεκριμένα της ομάδας ενός πράκτορα με κωδικό όνομα Θ.Σ. 13, η οποία κατάφερε για σημαντικό χρονικό διάστημα να

---

²¹ «Πυθία» η δικαστική απόφαση για το σχέδιο «Πυθία»

<https://www.dikastiko.gr/akroathrio/%cf%80%cf%85%ce%b8%ce%af%ce%b1-%ce%b7-%ce%b4%ce%b9%ce%ba%ce%b1%cf%83%cf%84%ce%b9%ce%ba%ce%ae-%ce%b1%cf%80%cf%8c%cf%86%ce%b1%cf%83%ce%b7-%ce%b3%ce%b9%ce%b1-%cf%84%ce%bf-%cf%83%cf%87%ce%ad/> Τελευταία πρόσβαση:10/11/2020

²² Μαρία Δήμα. Απαλλάχθηκε με βούλευμα ο Μιχάλης Καρχιμάκης. Εφ.Συν 2/10/2018

https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiosyni/166411_apallahtike-me-boyleyma-o-mihalis-karhimakis
Τελευταία πρόσβαση: 10/11/2020.

καταχραστεί δημόσιο χρήμα τροφοδοτώντας τους με αβάσιμες και κατασκευασμένες πληροφορίες.²³ Στο συγκεκριμένο δημοσίευμα, τα όρια ανάμεσα στη ερευνητική δημοσιογραφία και τη συνωμοσιολογία είναι θολά. Ενώ δεν είμαστε σε θέση να κρίνουμε τα ευρήματα σε ό,τι αφορά τη συλλογή πληροφοριών για τους μυστικούς πράκτορες, την εγκυρότητα ή όχι των πληροφοριών τους κλπ, ωστόσο στην τελευταία παράγραφο του άρθρου βλέπουμε να διαμορφώνεται μια παράλληλη θεωρία συνωμοσίας, εγγραφόμενη πάνω στην ήδη υπάρχουσα. «Το θέμα βέβαια είναι γιατί η ΕΥΠ, η οποία έχει καταλήξει πως η ομάδα του Κ.Α. και ο Θ.Σ. 13, ροκάνιζαν μυστικά κονδύλια, δεν εξέτασε το ενδεχόμενο όλα αυτά τα σενάρια και οι ψεύτικες πληροφορίες να μην ήταν μια κλοπή δημοσίου χρήματος, αλλά μια πραγματική αποσταθεροποίηση»²⁴, αναφέρει χαρακτηριστικά ο συγγραφέας του εν λόγω άρθρου, υποπευδόμενος μια ακόμη συνωμοσία. Η κριτική ματιά στην οποία υποβάλλονται οι εξελίξεις της εν λόγω υπόθεσης αφορούν τη συλλογή στοιχείων και τον πραγματικό φορέα διενέργειας της συνωμοσίας, ωστόσο το ζήτημα της ίδιας της συνωμοσίας περί αποσταθεροποίησης της χώρας παραμένει στο απυρόβλητο.

Το δεύτερο δημοσίευμα το οποίο εξετάζει κριτικά το σχέδιο Πυθία αφορά ένα άρθρο του Γιώργου Παπαχρήστου στην εφημερίδα ‘Τα Νέα’ στις 18/04/2019.²⁵ Ο Παπαχρήστου υποστηρίζει πως το σχέδιο δολοφονίας Καραμανλή αποτελεί ένα εξολοκλήρου κατασκευασμένο σενάριο. Ως τεκμήριο, προσκομίζει την επιστολή του διοικητή της Ε.Υ.Π Γιάννη Ρουμπάτη, στην οποία αναφέρεται η ύπαρξη ενός ακόμη πληροφοριακού δελτίου. Στο εν λόγω δελτίο η Ε.Υ.Π καταλήγει στο πόρισμα ότι οι πληροφορίες του Ρώσου αξιωματούχου στόχευαν στην παραπλάνηση των κρατικών αρχών και ότι καμία από τις πληροφορίες που δόθηκαν δεν κατάφερε να επιβεβαιωθεί.²⁶ Συμπληρωματικά

---

²³ Hot Doc 2013: Η αποκάλυψη ότι δεν υπήρχε σχέδιο δολοφονίας του Κώστα Καραμανλή, Documento news, 18/04/2019 <https://www.documentonews.gr/article/hot-doc-2013-h-apokalypsh-oti-den-yphrxs-sxedio-dolofonias-toy-kwsta-karamanli> Τελευταία πρόσβαση: 11/11/2020.

²⁴ Ο.π.

²⁵ Αποκάλυψη: Στημένο το σχέδιο «Πυθία» για τη δολοφονία Καραμανλή- Ποιοι οι λόγοι. Τα Νέα, 18/04/2019 <https://www.tovima.gr/2019/04/18/politics/apokalypsi-stimeno-to-sxedio-pythia-gia-ti-dolofonia-karamanli-poiioi-oi-logoi/> . Τελευταία πρόσβαση: 11/11/2020.

²⁶ «1. Σε συνέχεια των ανωτέρω σχετικών σάς γνωρίζουμε ότι παρά τις προσπάθειες που κατέβαλε η Υπηρεσία μας να ελέγξει την αξιοπιστία της πηγής (σ.σ.: που παρείχε τις πληροφορίες για την

αναφέρει πως το συγκεκριμένο έγγραφο είχε αποσταλεί στον ίδιο τον Κώστα Καραμανλή αλλά και σε μέλη της κυβέρνησής του, ωστόσο αυτό αποκρύφθηκε συστηματικά.²⁷ Το δημοσίευμα αυτό σφραγίζει ουσιαστικά την υπόθεση «Πυθία 1». Αν και υπήρξε μετέπειτα αντίδραση από τον πρώην διοικητή της Ε.Υ.Π Γιάννη Κοραντή, ο οποίος αναφέρει πως το σχέδιο δολοφονίας Καραμανλή είναι αληθινό και ότι ο τωρινός διοικητής της Ε.Υ.Π είναι συμμετοχος ενός «σκοτεινού σχεδίου αποδόμησης της πολιτικής προσωπικότητας του Κώστα Καραμανλή»²⁸, ωστόσο η αντίδραση αυτή δεν φαίνεται να προσφέρει κάτι παραπάνω από την ένταξη των ανωτέρω στοιχείων σε ένα πλαίσιο πολιτικών διαμαχών. Παρότι τα στοιχεία του Ρουμπάτη αποτελούν επαρκές τεκμήριο για το χαρακτηρισμό της υπόθεσης «Πυθία» ως προϊόν μυθοπλασίας, στόχος της παρούσας εργασίας είναι όχι να πειστεί ο αναγνώστης αν υπήρξε ή όχι σχέδιο δολοφονίας του πρώην πρωθυπουργού, αλλά η ανάλυση του λόγου που προήλθε από το γεγονός αυτό.

Ανεξαρτήτως λοιπόν της εγκυρότητας του εν λόγω γεγονότος, το σχέδιο «Πυθία» δημιουργεί ένα λόγο ο οποίος ακολουθεί διαφορετική πορεία από το ίδιο το γεγονός. Όσοι πίστεψαν σε αυτό, αργά ή γρήγορα το ενέταξαν σε ένα γενικότερο συνωμοσιολογικό αφήγημα το οποίο καλείται να ερμηνεύσει την ελληνική πολιτική ιστορία από το 2004 και μετά. Ως επίλογος του συνωμοσιολογικού αυτού αφηγήματος, η προσπάθεια δολοφονίας του πρώην πρωθυπουργού, έρχεται να ρίξει φως σε όλα τα προηγούμενα γεγονότα, ανανοηματοδοτώντας και επικαιροποιώντας τα. Τα διάφορα σκάνδαλα, καταστροφές και ιστορικές συγκυρίες της περιόδου 2004-2009 λαμβάνουν διαφορετική σημασία λόγω της ύστερης αυτής γνώσης. Οι υποκλοπές της Vodafone, τα σκάνδαλα Βατοπεδίου και Ζαχόπουλου, οι πυρκαγιές του 2007 και τα γεγονότα που ακολούθησαν τη δολοφονία Γρηγορόπουλου αποτελούν για το αφήγημα αυτό

«Πυθία»), ουδέν στοιχείο προέκυψε προς την κατεύθυνση της επιβεβαίωσης έστω και μέρους των παρασχεθεισών πληροφοριών. Κατόπιν τούτου εκτιμάται ότι – τουλάχιστον – από πλευράς του Ρώσου Αξιωματούχου, ο οποίος προσκόμισε το υπόψη πληροφοριακό υλικό, επιχειρήθηκε η παραπληροφόρηση των Κρατικών Αρχών της Χώρας μας με στόχο την εξυπηρέτηση συγκεκριμένων σκοπιμοτήτων. 2. Επισημαίνεται ωστόσο ότι η υπόθεση εξακολουθεί να τελεί υπό διερεύνηση». Τα Νέα, 18/04/2019.

²⁷ Στους αρμόδιους υπουργούς Εσωτερικών Πρ. Παυλόπουλο και Γ. Μαργκογιαννάκη

²⁸ Ο πρώην διοικητής της Ε.Υ.Π Ιωάννης Κοραντής: Δεν είναι μύθος το σχέδιο «Πυθία»

<http://www.newsnowgr.com/article/1252620/O-proin-dioikitis-tis-efp-giannis-korantis-den-einai-mythos-to-sxedio-pythia.html> . Τελευταία πρόσβαση:11/11/2020.

διαφορετικές όψεις του ίδιου νομίσματος, συνεχείς κρυφές προσπάθειες αποσταθεροποίησης της Ελλάδας από τις ξένες μυστικές υπηρεσίες. Το σχέδιο δολοφονίας Καραμανλή αποτελεί το ύστατο τεκμήριο ενός σχεδίου αποσταθεροποίησης της Ελλάδας.

Η λογική του «όλα συνδέονται» η οποία τροφοδοτεί το συνωμοσιολογικό φαντασιακό, γίνεται κοινότοπη σε μια μερίδα πολιτικών και δημοσιογράφων. Με δηλώσεις του ο Πάνος Καμμένος²⁹ εντάσσει σε ένα σχέδιο πτώσης της κυβέρνησης Καραμανλή και τα προηγούμενα γεγονότα των πυρκαγιών του 2007 και των επεισοδίων του Δεκέμβρη του 2008.³⁰ Σε παρόμοιες δηλώσεις προβαίνει και η Ζωή Κωνσταντοπούλου, η οποία διετέλεσε συνήγορος της οικογένειας Γρηγορόπουλου στη συγκεκριμένη υπόθεση.³¹ Στο δημοσιογραφικό χώρο, ο Γιώργος Τράγκας πρωτοστατεί στην αναπαραγωγή της συγκεκριμένης θεωρίας συνωμοσίας, κάνοντας λόγο για «ομηρία» του Κωνσταντίνου Καραμανλή και συνδέοντας το σχέδιο δολοφονίας του με τη μετέπειτα ήττα του στις εκλογές και την επερχόμενη οικονομική κρίση.³² Στο αχανές πεδίο των blogspots βλέπουμε επίσης μια αναπαραγωγή αυτής της θεωρίας τα τελευταία χρόνια.³³ Σε ό,τι αφορά συγκεκριμένα τις πυρκαγιές, γίνεται απευθείας σύνδεση αυτών με το σχέδιο Πυθία στις δηλώσεις ανώτερων αξιωματικών του πυροσβεστικού σώματος. Ο συγγραφέας του βιβλίου *Οι ασύμμετρες πυρκαγιές του 2007, στην Ελλάδα* Ιωάννης Σταμούλης αναφέρει μεταξύ άλλων :

---

²⁹ Ο Πάνος Καμμένος και έχει αποτελέσει και παλαιότερα εκφραστή παρόμοιων θεωριών. Στο βιβλίο του με τίτλο *Τρομοκρατία: Θεωρία και πράξη* κατηγορεί τον Ανδρέα Παπανδρέου ως κρυφό αρχηγό της 17 Νοέμβρη

³⁰ Καμμένος: Υπήρχε σχέδιο δολοφονίας του Καραμανλή, enikos.gr, 30/10/2014
<https://www.enikos.gr/politics/273923/kammenos-ypirxe-sxedio-dolofonias-tou-karamanli> Τελευταία πρόσβαση:11/11/2020

³¹ Ποινική δίωξη για σχέδιο δολοφονίας του Καραμανλή, 15/03/2012
<https://www.skai.gr/news/politics/poiniki-dioksi-gia-sxedio-dolofonias-tou-karamanli> . Τελευταία πρόσβαση:11/11/2020

³² 242 ημέρες ομηρείας Καραμανλή: Έζησα σε καραντίνα μέχρι το βράδυ των εκλογών, Crash, Δεκέμβριος 2011.
Διαθέσιμο στο:
https://issuu.com/crashonline/docs/teyxos_9_new?fbclid=IwAR0zvUDx0W1nP5tL3EMJQWmUfoKqeMokv6H-ZCuL-UBrqqCKlui7mFDXgoo

³³ <https://parapona-rodou.blogspot.com/2017/09/cia.html>

Επίσης όταν ζούσαμε τις τραγικές στιγμές του 2007 δεν ξέραμε, ότι τέσσερα χρόνια αργότερα θα κυκλοφορούσε σε πρωτοσέλιδο δηλώσεις του πρώην Τούρκου Πρωθυπουργού Μεσουτ Γιλμάζ να μιλά για πυρπόληση δασών στην Ελλάδα. Δεν ξέραμε ότι μερικά χρόνια μετά, υπηρεσίες πληροφοριών και μελέτες ασφαλείας, θα αποκάλυπταν ότι οι εμπρησμοί δασών στην Ευρώπη, είχε τεθεί στο οπλοστάσιο των ακραίων θρησκευτικών τρομοκρατών. Δεν ξέραμε για το σχέδιο «Πυθία».³⁴

Απ' όλα τα παραπάνω καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως μέσω των πολλαπλών συνωμοσιών που κατάφεραν να ενταχθούν τελικά σε ένα νοηματικό συνεχές μέσω του σχεδίου «Πυθία», ο συνωμοτικός λόγος διαχέεται σε μεγάλο βαθμό στον ελληνικό δημόσιο λόγο. Πολλά από τα επιχειρήματα τα οποία εξετάσαμε, δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως παρανοϊκά ή ως εκπεφρασμένα από μια περιθωριακή κοινωνικά μερίδα πολιτών. Αντίθετα, αποτελούν μέρος του mainstream δημόσιου λόγου, ενώ σε πολλά σημεία μοιάζουν μεθοδολογικά με μια ερευνητικού τύπου δημοσιογραφία. Ωστόσο μέσω αυτής της θεωρίας συνωμοσίας υποστηρίχθηκε ότι κατασκευάζεται ένα συνεκτικό αφήγημα της ελληνικής πορείας προς την κρίση και αυτό είναι το ζήτημα που θα μας απασχολήσει στο επόμενο-και τελευταίο-κεφάλαιο της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Ένα τελευταίο λεγόμενο είναι αναγκαίο σε αυτό το σημείο. Η θεωρία συνωμοσίας που αναπτύχθηκε στις προηγούμενες σελίδες, εκπληρώνει μια λειτουργία του συνωμοτικού λόγου με την οποία ούτε ασχοληθήκαμε στο θεωρητικό μας πλαίσιο, αλλά ούτε αναφερθήκαμε σε αυτή τη μελέτη περίπτωσης. Το σχέδιο «Πυθία 1», με έναν τρόπο, αποτελεί ένα πολύ «βολικό» αφήγημα για την κυβέρνηση Καραμανλή, από τη στιγμή που φτάνει να εξηγήσει όλες τις δυσκολίες και όλες τις ενδεχόμενες κακοδιαχειρήσεις της κυβέρνησης αυτής ως απλά επιφανόμενα ενός μυστικού σχεδίου ξένων και κρυφών δυνάμεων. Υπό αυτό το πρίσμα ο Κώστας Καραμανλής δεν έχασε τις εκλογές επειδή η κυβέρνησή του έκανε κάτι λάθος, αλλά επειδή «κάποιοι θέλαν να τις χάσει», επειδή κάποιοι συνωμότησαν εναντίον του. Η συγκεκριμένη θεωρία συνωμοσίας ενδέχεται να

---

³⁴ <https://www.thetoc.gr/politiki/article/epanerxontai-oi-thewries-sunwmosias-gia-tis-purkagies-tou-2007/>

έχει χρησιμοποιηθεί με άλλα λόγια εντελώς εργαλειακά ως ένα επικοινωνιακό όπλο το οποίο ηρωοποιεί τον Κώστα Καραμανλή και την κυβέρνησή του. Η διάσταση αυτή υπάρχει όντως ως δυνατότητα στις θεωρίες συνωμοσίας όπως υποστηρίζουν οι Uscinski και Parent. Η συνωμοσιολογία προσεγγίζει την εξουσία με τρόπο παθητικό και με αυτόν τον τρόπο μπορεί να λειτουργήσει ως ένα χρήσιμο αντιπολιτευτικό εργαλείο για τους «χαμένους» του κομματικού ανταγωνισμού οι οποίοι μπορούν να χρεώσουν την ήττα τους σε μια συνωμοσία, παράλληλα καταφέροντας να επανακτήσουν μια μερίδα ψηφοφόρων. Ενώ όμως δεν μπορούμε να αναιρέσουμε την πιθανότητα εργαλειοποίησης του σχεδίου Πυθία, εντούτοις η θέση του συνωμοσιολογικού φαινομένου ως ένα απλό εργαλείο δεν μας βοηθά στην εξέταση των ζητημάτων που έχουν να κάνουν με τις ιδιαίτερες αποκρίσεις του με αφορμή το γεγονός αυτό. Σε τελευταία ανάλυση, η εν λόγω θεωρία συνωμοσίας αναπαράχθηκε και έγινε πιστευτή και εκτός του κόμματος της Νέας Δημοκρατίας, ενώ ακόμη και στο ίδιο το πολιτικό προσωπικό της δεν μπορούμε να αναιρέσουμε ότι το σχέδιο Πυθία δεν έγινε πιστευτό σε ένα βαθμό και από τους ίδιους.

2.2.2 Αναζητώντας τον ένοχο: Προς μια συνωμοσιολογική ερμηνεία της πρόσφατης ιστορίας

Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρείται μια θεματική ανάλυση των κειμένων τα οποία αναπαράγουν ένα ενιαίο νοηματικό συνεχές με νομοτελειακούς όρους ανάμεσα στην περίοδο διακυβέρνησης Καραμανλή (2004-2009) και στα επερχόμενα εκείνης. Ξεκινώντας με τις δικές μας παραδοχές γύρω από το ελληνικό συνωμοσιολογικό φαινόμενο, υποστηρίζουμε πως από το 2007 και μετά ο συνωμοτικός λόγος δεν αποτελεί έναν περιθωριακό και ξένο προς την ελληνική κουλτούρα λόγο, αλλά αντίθετα ένα αναπόσπαστο κομμάτι της Ελληνικής πολιτικής ζωής και του βιώματος στην ύστερη νεοτερικότητα. Στο κεφάλαιο αυτό, επομένως, επιχειρείται η ανάλυση του σχεδίου Πυθία ως πολιτισμικής ερμηνευτικής πρακτικής και ως αφηγηματικού τρόπου ο οποίος διοχετεύεται στον πολιτικό και δημοσιογραφικό λόγο (Fenster, 2008). Ως ερμηνεία και αφήγημα, η εν λόγω θεωρία συνωμοσίας επιχειρεί την οικοδόμηση ενός λόγου ανταγωνιστικού προς την «επίσημη εκδοχή». Για να το καταφέρει αυτό, επανερμηνεύει

το νόημα και τη σημασία των ιστορικών γεγονότων στοχεύοντας να φτάσει στη θέαση μιας κρυφής αλήθειας.

Η έρευνά μας έχει χαρακτήρα ανακατασκευαστικό. Αποδεχόμαστε το σχέδιο Πυθία ως ένα προεξηγημένο γεγονός από τα υποκείμενα των οποίων ο λόγος εξετάζεται. Αρχικός στόχος της έρευνας επομένως είναι η κατανόηση του τρόπου με τον οποίο βιώνεται το συγκεκριμένο γεγονός από τα υποκείμενα τα οποία εκφέρουν λόγο γι αυτό. Η δική μας ερμηνεία οφείλει να έχει την παραδοχή ότι είναι δευτερογενής, από τη στιγμή που η τυποποίηση που επιχειρείται βασίζεται στην ήδη επεξεργασμένη σκέψη του λόγου που εξετάζεται. Τα προλεγόμενα του δευτέρου μέρους της παρούσας εργασίας λειτουργούν επικουρικά ως το χωροχρονικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται ο υπό εξέταση λόγος. Κατευθυνόμενοι λοιπόν τόσο από όσα ειπώθηκαν στο θεωρητικό μας πλαίσιο, αλλά και από όσα αναφέρθηκαν συγκεκριμένα για την ελληνική περίπτωση από το 2007 και μετά, είμαστε σε θέση να επεξεργαστούμε το «σχέδιο Πυθία» ως ένα συνωμοτικό λόγο ο οποίος ερμηνεύει και αφηγείται την πρόσφατη ιστορική πραγματικότητα.

Συλλογή υλικού και μεθοδολογία

Το υπό ανάλυση υλικό προέκυψε από την επισκόπηση δημοσιογραφικών άρθρων/ερευνών, δελτίων ειδήσεων και βιβλίων από τον Ιούνιο του 2011 έως τον Απρίλιο του 2019.³⁵ Προκειμένου να γίνουν αντιληπτά τα συμπεράσματα και οι συνδηλώσεις που παράγονται μέσω του λόγου για το σχέδιο δολοφονίας Καραμανλή, επιλέγονται από το σύνολο του εμπειρικού υλικού τρία κείμενα.. Το πρώτο τεκμήριο που εξετάζεται είναι το βιβλίο *‘Στόχος τους η Ελλάδα: Κώστας Καραμανλής το τελευταίο εμπόδιο* της Σοφίας Λουκέρη (2017). Το δεύτερο τεκμήριο αφορά δυο σχετικές με το θέμα τηλεοπτικές εκπομπές του Γιώργου Τράγκα (Ελεύθερος σκοπευτής). Η πρώτη

---

³⁵ Το χρονικό όριο ‘συνομιλεί’ με την ίδια την πορεία του Σχεδίου Πυθία. Εισάγεται στο δημόσιο λόγο από το περιοδικό *Επίκαιρα* τον Ιούνιο του 2011, ενώ σφραγίζεται τον Απρίλιο του 2019.

προβάλλεται στις 7/11/2013,³⁶ ενώ η δεύτερη στις 31/3/2019.³⁷ Ως τρίτο τεκμήριο χρησιμοποιείται το βιβλίο του Μανώλη Κοττάκη *Καραμανλής off the record* (2011). Όσον αφορά τις μεθοδολογικές επιλογές που οδήγησαν στην επιλογή του συγκεκριμένου υλικού, ακολουθήθηκαν συγκεκριμένα κριτήρια τα οποία κρίνεται αναγκαίο να αναφερθούν εδώ.

Ως πρώτο κριτήριο επιλογής των κειμένων τέθηκε εκείνο της συστηματικότητας. Τα υπό εξέταση τεκμήρια θα πρέπει να αποτελούν εξαρχής ένα συστηματικό λόγο, δηλαδή μέσω εκείνων πρέπει να μπορεί να διαφανεί μια προσπάθεια εναλλακτικής ερμηνείας της πρόσφατης ελληνικής πολιτικής ιστορίας και ένα αφήγημα βασισμένο στα γεγονότα αυτά. Γι' αυτόν τον λόγο, αποκλείστηκε από την ανάλυση μεγάλο μέρος του υλικού³⁸ το οποίο αφορούσε είτε λεπτομερειακές έρευνες στοιχείων για τα πρόσωπα που σχετίζονταν με το σχέδιο Πυθία, είτε αναπαραγωγή των πληροφοριών σύμφωνα με τις δικαστικές υποθέσεις που εκκρεμούσαν.

Το δεύτερο κριτήριο βάσει του οποίου επιλέχθηκε το ανωτέρω υλικό σχετίζεται με την απήχηση. Επειδή βάσει των πρότερων υποθέσεών μας υποστηρίζεται πως ο συνωμοτικός λόγος δεν αποτελεί έναν λόγο περιθωριακό, αποκλείστηκε ένα μέρος του υλικού το οποίο είτε στοχεύει σε μια συγκεκριμένη μερίδα αναγνωστικού κοινού είτε έχει αντικειμενικά μηδαμινή απήχηση. Παράλληλα, το υλικό που εξετάζεται υποστηρίζεται πως έχαιρε επαρκής απήχησης. Η Σοφία Λουκέρη, συγγραφέας του πρώτου τεκμηρίου που εξετάζεται, είναι υποψήφια βουλευτής στην Α Αθηνών από το 2007, μέλος της Πολιτικής Επιτροπής της Νέας Δημοκρατίας και επικεφαλής της ιστοσελίδας του κόμματος neodimokratis.gr.³⁹ Ο Γιώργος Τράγκας έχει εργαστεί επί σειρά ετών στο χώρο της δημοσιογραφίας, έχει θητεύσει σε διάφορα κανάλια υψηλής τηλεθέασης (παλιός και νέος ΣΚΑΙ, Alpha και Ant1), ενώ σε ό,τι αφορά την εκπομπή του Ελεύθερου Σκοπευτή που

---

³⁶ https://www.youtube.com/watch?v=cDsUDjB87WA&ab_channel=vasilikiAPROGRAMMATISTA

τελευταία πρόσβαση: 14/11/2020

³⁷

https://www.youtube.com/watch?v=b8ZpwaqHaJc&ab_channel=%CE%93%CE%99%CE%A9%CE%A1%CE%93%CE%9F%CE%A3%CE%A4%CE%A1%CE%91%CE%93%CE%9A%CE%91%CE%A3OFFICIAL

³⁸ Το υλικό αυτό χρησιμοποιήθηκε/παρατέθηκε στην προηγούμενη ενότητα

³⁹ Υποψήφια στην Α Αθηνών η Σοφία Λουκέρη <https://neodimokratis.gr/ipopsifia-stin-a-athinon-i-sofia-loukeri/>. Τελευταία πρόσβαση 1/2/2021

εξετάζουμε, η τηλεθέασή της ήταν εξίσου υψηλή.⁴⁰ Ο Μανώλης Κοττάκης, τέλος, διατελεί διευθυντής της εφημερίδας Εστία και έχει εργαστεί επί σειρά ετών ως αρχισυντάκτης και παρουσιαστής σε διάφορες εφημερίδες και κανάλια.⁴¹

Τρίτο και τελευταίο κριτήριο αποτελεί εκείνο της επωνυμίας. Συνδέεται άμεσα με εκείνο της απήχησης, αλλά κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί ως διακριτό. Στην επισκόπηση του υλικού βρεθήκαμε αντιμέτωποι με μια πληθώρα άρθρων σε blogspots τα οποία ενέτασσαν το σχέδιο δολοφονίας Καραμανλή στο γενικότερο αφήγημα που εξετάζουμε. Ενώ ταιριαζουν με το κριτήριο της συνεκτικότητας, εντούτοις το κριτήριο της απήχησης δεν μπορεί αρχικά να εξεταστεί. Επίσης, κοινό στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι αυτά τα άρθρα προέρχονταν από ανώνυμες πηγές. Γι' αυτόν τον λόγο, αποφασίσαμε να μην τα συμπεριλάβουμε. Ενώ θα είχε ενδιαφέρον παραδείγματως χάριν η ανάλυση του λόγου που εκφράζεται στα blogspots και ιδιαίτερα στο συγκεκριμένο blogspot του «πυρήνα υποστηρικτών Κώστα Καραμανλή» στο οποίο η συγκεκριμένη θεωρία συνωμοσίας αναπαράγεται, εμπλουτίζεται και επικαιροποιείται⁴², ωστόσο τόσο λόγω ανωνυμίας του γράφοντος όσο και λόγω συγκεκριμένης στόχευσης στο αναγνωστικό κοινό, τα συγκεκριμένα τεκμήρια αποκλείονται λόγω της διαφορετικής τους φύσης και της δυνητικής παραπλανητικής τους δράσης.

Για την κριτική αναλυτική ανακατασκευή του αφηγήματος περί δολοφονίας Καραμανλή, επιλέγεται ως πιο δόκιμη μέθοδος εκείνη της θεματικής ανάλυσης, όπως διατυπώνεται από τους Braun και Clarke (2006). Στόχος είναι, μέσα από την ανάδειξη θεματικών στο υλικό που εξετάζεται, να οργανωθούν και να γίνουν κατανοητά τα «πρότυπα νοήματος» που πηγάζουν από εκείνον (Τσιώλης, 2015). Από την πληθώρα νοημάτων που ο συγκεκριμένος λόγος παράγει, επιχειρείται η μερική τυποποίησή τους, μέσω της ένταξής τους σε μεγαλύτερες «θεματικές οικογένειες», με στόχο να γίνουν πιο ευκρινείς οι βασικές αποκρίσεις του συνωμοτικού λόγου.

---

⁴⁰Ο «Ελεύθερος Σκοπευτής» χτύπησε υψηλή τηλεθέαση και άφησε πίσω του τα μεγάλα κανάλια 19/01/2014
<https://www.enimerosi24.gr/100803/o-ελεύθερος-σκοπευτής-χτύπησε-υψηλ/> . Τελευταία πρόσβαση 1/2/2021

⁴¹ <http://www.livanis.gr/ViewAuthors.aspx?ValuelD=600694>

⁴² <https://pyrhnasyposthriktwnkwstakaramanli.blogspot.com>

Εξαιτίας της ολιστικής φύσεως του υπό μελέτη αντικειμένου, ακολουθείται μια κονστρουκτιβιστική προσέγγιση στην ανάλυση των δεδομένων, εστιάζοντας στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πραγματικότητας που κατασκευάζεται μέσω των κειμένων και εκπομπών αυτών.

Οι θεματικές

Αφότου υποστηρίχθηκαν τα κριτήρια που αφορούν την επιλογή των συγκεκριμένων τεκμηρίων και οι μεθοδολογικές μας επιλογές στον τρόπο επεξεργασίας τους, προχωράμε στο κομμάτι της ανάλυσης. Τόσο η ανάλυση όσο και ο τρόπος έκθεσης των ευρημάτων δεν αφορούν το κάθε κείμενο/εκπομπή ξεχωριστά. Αντίθετα, η πορεία έκθεσης θα κατευθυνθεί από τις τέσσερις μεγάλες θεματικές κατηγορίες οι οποίες παρατηρήσαμε ότι χαρακτηρίζουν τον υπό μελέτη λόγο.

Κατευθυνόμενοι από όσα έχουν προλεχθεί και σε συνεχή διάλογο με το θεωρητικό μας πλαίσιο κατά την ανάλυση του υλικού καταλήξαμε σε τέσσερις μεγάλες θεματικές οι οποίες κατευθύνουν τον υπό εξέταση συνωμοτικό λόγο. Η πρώτη θεματική έχει άμεση συνάφεια με την αστυνομική αντίληψη της ιστορίας, μια προσπάθεια αναζήτησης ενός κρυφού υπαιτίου και ενόχου για ένα συγκεκριμένο ζήτημα. Η δεύτερη θεματική σχετίζεται με τη διασαλευμένη εχθρότητα, μια προβληματική σχέση ανάμεσα στην κατάδειξη των διαφορών εχθρών. Η τρίτη θεματική αφορά την επαπειλούμενη εθνική ταυτότητα, δηλαδή τις πολλαπλές απειλές που υποστηρίζεται από αυτό το λόγο ότι δέχεται η έννοια του/της Έλληνα/Ελληνίδα. Η τέταρτη και τελευταία θεματική ονομάστηκε θεματική του κατέχοντος. Η έννοια αυτή, παρά τις έντονα θρησκευτικές συνδηλώσεις της, μαρτυρά μια αμετάκλητη απώλεια που εγγράφεται ως βίωμα στα υποκείμενα που εκφέρουν τον λόγο αυτό και επομένως κρίνεται χρήσιμο, αν όχι επιτακτικό, το να αναφερθεί.

Ακολουθώντας την συνωμοσιολογική παραδοχή «όλα συνδέονται» η θεματική ανάλυση ακολουθεί μια παρόμοια πορεία με το συνωμοσιολογικό σκεπτικό. Επιχείται η γραμμική παράθεση των θεματικών, έτσι ώστε η μια θεματική κατηγορία να ακολουθεί στην άλλη, με στόχο την όσο το δυνατόν πληρέστερη κατανόηση της συνωμοσιολογικής νοοτροπίας.

Η πρόσφατη Ελληνική ιστορία ως αστυνομικό μυθιστόρημα

Ως πρώτη θεματική κατηγορία αναγνωρίζεται εκείνη της αστυνομικής αντίληψης της ιστορίας. Υπενθυμίζουμε εδώ πως η αντίληψη αυτή αποτελεί ένα από τα βασικά διακριτά στοιχεία που συγκροτούν ένα λόγο ως συνωμοτικό. Το δικανικό ερώτημα «*cui bono?*» βρίσκεται στη βάση του συνωμοσιολογικού φαντασιακού. Ο ιστορικός Leon Poliakov, του οποίου την ορολογία δανειζόμαστε εδώ για να ονοματοδοτήσουμε τη θεματική μας κατηγορία, διέκρινε πίσω από το αξίωμα του ότι «εκείνος που επωφελείται είναι ο δράστης»⁴³ τη ρίζα του αντισημιτισμού, μιας εκ των πιο διαδεδομένων θεωριών συνωμοσίας (Poliakov, 1980, σελ. 24 στο Taguieff, 2015, σελ.49). Η αναγνώριση της παντοδυναμίας της εμπρόθετης δράσης ορισμένων ατόμων ή ομάδων και η παράλληλη αναγνώριση της δυνατότητάς τους να μεταβάλλουν την ιστορική πορεία βάσει αυτής, για να θυμηθούμε τον Πόππερ, προσδίδει στο συνωμοτικό λόγο στοιχεία αστυνομικής λογοτεχνίας.

Εστιάζοντας στα βασικά σημεία που δομούν ένα αστυνομικό μυθιστόρημα, θα προσπαθήσουμε προτού προχωρήσουμε σε διάλογο με τα τεκμήρια, να προσεγγίσουμε τις ιδιαίτερες ομοιότητές του με τη συνωμοσιολογία. Το πρώτο κοινό στοιχείο που μοιράζεται η αστυνομική λογοτεχνία με τις θεωρίες συνωμοσίας, είναι ο ρόλος του ντετέκτιβ. Ο πρωταγωνιστής για τα αστυνομικά μυθιστορήματα και συγγραφέας για τις θεωρίες συνωμοσίας, ακολουθώντας την πεποίθηση ότι επικρατεί μια κατάσταση συλλογικής πλάνης, καλείται να φέρει εις πέρας τη δική του δοκιμασία, ρίχνοντας φως στα παραπλανητικά φαινόμενα.

Δεύτερο κοινό στοιχείο αποτελεί εκείνο του εγκλήματος. Τόσο ο συνωμοσιολόγος όσο και ο ντετέκτιβ, ενεργούν μόνο κάτω από ιδιαίτερες συνθήκες, υπό την προϋπόθεση δηλαδή ότι διακυβεύεται κάτι το έκτακτο. Στην περίπτωση του ντετέκτιβ μια τέτοια προϋπόθεση μπορεί να αποτελεί η απώλεια μιας ανθρώπινης ζωής (η οποία στην περίπτωση των κατά συρροήν δολοφόνων μπορεί όμως δυνητικά να οδηγήσει και στην

---

⁴³ *Is fecit cui prodest*

απώλεια μεγαλύτερου αριθμού ζώων), ενώ στην περίπτωση του συνωμοσιολόγου, η δυνητική απειλή πάντα αφορά περισσότερα από ένα άτομα, συνήθως την κοινωνία στο σύνολό της.

Το τρίτο κοινό τους σημείο σχετίζεται με την έννοια του ανταγωνιστή. Στην περίπτωση των ιστοριών ντετεκτιβ, η συνήθης πορεία που ακολουθείται είναι από την αναγνώριση μιας γκάμας υπόπτων στην αποκάλυψη του πραγματικού υπόπτου. Στην περίπτωση των θεωριών συνωμοσίας, η ταυτότητα του πραγματικού υπόπτου παρέχεται εξ αρχής. Μια ακόμη διαφορά αντιστοιχεί στο ότι στην περίπτωση των μυθιστορημάτων ο ανταγωνιστής δεν είναι απαραίτητα και εκείνος που έχει διαπράξει το έγκλημα. Αυτό που μας ενδιαφέρει εδώ, ωστόσο, είναι ότι στο πρόσωπο του ανταγωνιστή συμπυκνώνονται σε μορφή αντεστραμμένου ειδώλου όλα τα χαρακτηριστικά του πρωταγωνιστή. Στο συνωμοσιολογικό φαντασιακό, συγκεκριμένα άτομα, ομάδες ή κράτη σχεδιάζουν κάποια καταστροφή στοχεύοντας στην πραγμάτωση των αντι-ιδανικών που προαναφέραμε. Ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι η ιστορία κινείται αποκλειστικά βάσει των συγκρούσεων πρωταγωνιστή-ανταγωνιστή. Αναγνωρίζεται τόσο στον εγκληματία όσο και στους συνωμότες μια αρτιότητα στις κινήσεις τους. Ο γενικότερος πληθυσμός βρίσκεται σε κατάσταση λήθης, διότι οι κινήσεις και των δύο είναι τόσο καλά μελετημένες ώστε να καθίστανται αόρατες. Εδώ μπορούμε να διακρίνουμε και έναν ιδιάζοντα ελιτισμό σε αυτή τη μορφή σκέψης. Ουσιαστικά εκείνος που θα ξεσκεπάσει τον εγκληματία ή τον συνωμότη, είναι άνθρωπος παρόμοιας ποιότητας και σε καμία περίπτωση κοινός. Λόγω της ιδιαίτερης ευφυΐας του (ντετεκτιβ) ή της πρόσβασής του σε μια κρυφή αλήθεια (συνωμοσιολόγος) διαφέρει από τον κοινό άνθρωπο και αυτό σε έναν βαθμό αποτελεί χρέος του να αποκαλύψει την πλάνη.

Τέταρτο και τελευταίο κοινό χαρακτηριστικό το οποίο μοιράζονται αυτές οι δύο μορφές λόγου είναι η εξάρτησή τους από το σκηνικό. Οι ιστορίες μυστηρίου είναι άμεσα εξαρτώμενες από τον χωροχρόνο (πόλη, εποχή) στον οποίο διαδραματίζονται με παρόμοιο τρόπο με τον οποίο μια θεωρία συνωμοσίας οφείλει να πείθει για την επικαιρότητά της. Από τη στιγμή που υπάρχει ένα καθεστώς πλάνης, στοιχεία της πρόσφατης ιστορίας οφείλουν να θεαθούν με μια διαφορετική αποκαλυπτική ματιά, να ανακατασκευαστούν με γνώμονα την ύστερη γνώση.

Η συγγένεια των θεωριών συνωμοσίας με τα αστυνομικά μυθιστορήματα έγκειται σύμφωνα με τον Luc Boltanski, στο ότι αμφότερες οι μορφές λόγου θέτουν ένα κριτικό ερώτημα⁴⁴ έναντι της πραγματικότητας (Boltanski 2014). Ο Γάλλος κοινωνιολόγος ορίζει ως πραγματικότητα την φαινομενική κανονικότητα η οποία διαμορφώνεται από τους εκπαιδευτικούς, επιστημονικούς και νομικούς θεσμούς του κράτους. Τα μυστήρια και οι συνωμοσίες γίνονται αντιληπτά ως προκλήσεις σε αυτή την θεσμικά διαμορφωμένη κανονικότητα, από τη στιγμή που προβάλλουν μια εναλλακτική πραγματικότητα, διαφορετική από τη θεσμοθετημένη. Τόσο οι θεωρίες συνωμοσίας όσο και τα αστυνομικά μυθιστορήματα υποστηρίζει ότι αποτελούν προσπάθειες έκφρασης, το καθένα με τον τρόπο του, αυτής της έντασης η οποία ενυπάρχει στο εσωτερικό του κράτους (ο.π, σελ. 19). Η έννοια του μυστηρίου αναδύεται από την επιβεβλημένη πραγματικότητα των κρατικών θεσμών. Στον πλασματικό κόσμο των αστυνομικών μυθιστορημάτων, ο συγγραφέας προκαλεί τον αναγνώστη στο να φανταστεί έναν κόσμο στον οποίο τα στεγανά του έθνους κράτους αποτελούν ένα προκάλυμμα ενός πιο χαοτικού και σίγουρα λιγότερο αποδεκτού κόσμου. Σε μια θεωρία συνωμοσίας, υποστηρίζεται ότι τα υποκείμενα ζουν σε έναν τέτοιο κόσμο.

Προχωρώντας τώρα στην περίπτωση των λόγων γύρω από το σχέδιο Πυθία, διακρίνεται μια παρόμοια αντίληψη για την πραγματική φύση της ελληνικής κοινωνίας. Οι στόχοι των τριών εισηγητών, παρά τις μικρές μεταξύ τους διαφορές, συγγενεύουν στην πρόθεση. Επιχειρείται και στις τρεις περιπτώσεις η αποκάλυψη μιας εναλλακτικής θέασης των γεγονότων. Λεπτομέρειες, παρασκήνια και κρίσιμες ιστορικές στιγμές μπαίνουν με αυτόν τον τρόπο ξανά στο μικροσκόπιο, ώστε να προκύψουν τα εναλλακτικά συμπεράσματα. Ο σκοπός συγγραφής του βιβλίου «Στόχος τους η Ελλάδα: Κώστας Καραμανλής το τελευταίο Εμπόδιο» καθίσταται εμφανής τόσο από τον τίτλο του όσο και στις πρώτες του σελίδες από τη Σοφία Λουκέρη, η οποία αναφέρει ότι με τη συγγραφή αυτού του βιβλίου επιχειρεί να αποδείξει ότι *«εάν ο Κώστας Καραμανλής είχε εισακουστεί από τον Ελληνικό λαό, θα είχαμε προλάβει όλα τα δεινά που ακολούθησαν και θα είχαμε*

---

⁴⁴ Στην Αγγλική μετάφραση του κειμένου του Boltanski που έχουμε στη διάθεσή μας, ο όρος που μεταφράσαμε ως 'κριτικό ερώτημα' συναντάται ως 'mode of inquiry'.

βγει γρηγορότερα από την οικονομική κρίση ακόμη και από άλλες χώρες που σήμερα έχουμε ως πρότυπο» (Λουκέρη, 2017, σελ. 17). Συνεχίζει υποστηρίζοντας, σε σύμπλευση με τον τίτλο, ότι «Ο Κώστας Καραμανλής αποτέλεσε το «τελευταίο εμπόδιο» για την έλευση της οικονομικής κρίσης» (Ο.π).

Στις προθέσεις τόσο του Μανώλη Κοττάκη όσο και του Γιώργου Τράγκα δεν συγκαταλέγεται η αθώωση του προσώπου του Καραμανλή (Κοττάκης, 2014, σελ. 20), ωστόσο καταφέρνουμε να διακρίνουμε την κοινή πρόθεση στην εναλλακτική εξιστόρηση, μέσω εμπιστευτικών πληροφοριών και παρασκηνιακών γεγονότων. Ο Κοττάκης δηλώνει πως προσπαθεί μέσω παρασκηνιακών μαρτυριών να φωτίσει ορισμένες κρυφές πτυχές της πρόσφατης πολιτικής ιστορίας, χωρίς να έχει εξαρχής διάθεση αποκάλυψης ενός μεγαλεπήβολου σχεδίου (Κοττάκης, 2014, σελ. 20). Ο Τράγκας με έντονα συνωμοσιολογική διάθεση, εισάγοντας τον θεατή στο θέμα της εκπομπής του, αναφέρει χαρακτηριστικά πως:

«Τα τελευταία χρόνια ανακαλύψαμε πολλά πράγματα για την περιοχή μας. Πρώτον, ότι είμαστε καταχρεωμένοι και υποθηκευμένοι. Ξαφνικά, από την Ελλάδα με τα ισχυρά πόδια ...μέσα σε 24ωρα θα έλεγα εγώ, ανακαλύψαμε ότι η Ελλάδα έχει ένα χρέος βουνό. Ένα χρέος το οποίο αργότερα μάθαμε ότι δεν είναι βιώσιμο. Από τη μια μέρα στη άλλη μάθαμε ότι θα μειωθούν μισθοί και συντάξεις και το βιοτικό επίπεδο να πέσει πολύ... Μετά μάθαμε ότι πρέπει να συνταχθούμε σε ένα μνημόνιο με την Ε.Κ.Τ και το Δ.Ν.Τ. Έτσι, ανακαλύψαμε ότι πρέπει να αποβιβαστεί για πρώτη φορά στην Ευρώπη το Δ.Ν.Τ, το οποίο αποτελεί το δεξιό βραχίονα της Αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής... Μετά εισήχθη στη ζωή μας η θεωρία του αντισυνταγματικού τόξου....Μετά, βγήκαν ξαφνικά στα κανάλια και είπαν πως υπάρχει η θεωρία των δύο άκρων..δηλαδή υπάρχει και το καλό κέντρο στο οποίο θα πρέπει να προσανατολίζεται ο λαός σε καιρό μνημονίων και Γερμανικής κατοχής... Έχουμε ανακαλύψει ότι ένας τέτοιος φόβος πρέπει να διατρέχει κάθε τόσο τη ραχοκοκαλιά της Ελληνικής κοινωνίας προκειμένου να

είναι παθητικοποιημένη και κάτω από λοβοτομή στον καναπέ και να μην αντιδρά..... Αυτό είναι το δόγμα του σοκ κυρίες και κύριοι...»⁴⁵

Στο παραπάνω απόσπασμα γίνονται κατανοητοί οι λόγοι που καθιστούν επιτακτική τη διερεύνηση του σχεδίου δολοφονίας του Κώστα Καραμανλή. Τα γεγονότα που επακολούθησαν την πτώση Καραμανλή, βλέπουμε ότι αποτελούν για τον Τράγκα και τη Λουκέρη το έγκλημα το οποίο διαπράχθηκε έναντι του «ελληνικού λαού», το οποίο χρήζει διερεύνησης. Παρότι ο Κοττάκης είναι πολύ προσεκτικότερος στις εκφράσεις του και απέχει από παρόμοιους δραματολογικούς τόνους, ωστόσο και εκείνος αποδέχεται την ύπαρξη ενός σχεδίου αποσταθεροποίησης. Υποστηρίζοντας και εκείνος ότι η «τραγωδία της ελληνικής κρίσης θα μπορούσε να έχει αποφευχθεί» (Κοττάκης, 2011, σελ. 419) επισημαίνει συμπληρωματικά πως *«κάποιοι υποστηρίζουν πως η προσφυγή στο Δ.Ν.Τ δεν έγινε τυχαία αλλά σκόπιμα και συνειδητά για να ικανοποιηθούν οι γεωπολιτικές σκοπιμότητες κάποιων... Και όμως, αν ο Παπανδρέου ήθελε, η πατρίδα σωζόταν. Το λέει ο Τρισέ, ο Στρός Καν, ο ..., ο ίδιος ο Παπακωνσταντίνου και φυσικά το λέει και ο Καραμανλής...Πρόκειται γι ανοησία;Το έκαναν επίτηδες;Έτσι τους είπαν να το κάνουν;Διαλέγετε και παίρνετε.»* (Ο.π, σελ. 420). Η εκφορά προσωπικής κρίσεως αποφεύγεται εδώ, εισάγεται σε μορφή ρητορικού ερωτήματος προς το αναγνωστικό κοινό.

Διακρίνεται εδώ η υιοθέτηση του ερμηνευτικού σχήματος που προτείνεται από το βιβλίο *Το Δόγμα του Σοκ* της Naomi Klein (2010). Σύμφωνα με το ‘Δόγμα του Σοκ’, τα ειδικά και αντιλαϊκά μέτρα τα οποία έχουν εφαρμοστεί τα τελευταία χρόνια σε πληθώρα κρατών, λόγω της ανικανότητάς τους να πείσουν μεγάλο μέρος της κοινής γνώμης για την ελκυστικότητά και την αποτελεσματικότητά τους, επιβάλλονται συνήθως μόνο ύστερα από κάποιο συνταρακτικό γεγονός (σοκ) το οποίο τα προβάλλει ως αναγκαία. Το δόγμα του σοκ ως ερμηνευτικό εργαλείο γειτνιάζει με τα εργαλεία του συνωμοτικού λόγου λόγω του ότι ανακηρύσσει τον παράγοντα της ανθρώπινης δράσης ως κυρίαρχο, μηδενίζοντας έτσι το ρόλο των δομικών παραγόντων στη διαμόρφωση της ιστορικής πραγματικότητας. Και στις τρεις περιπτώσεις διακρίνεται η αντίληψη ότι τα πολλαπλά

---

⁴⁵ Ελεύθερος Σκοπευτής 7/11/2013 διαθέσιμο στο https://www.youtube.com/watch?v=cDsUDjB87WA&t=1385s&ab_channel=vasilikiAPROGRAMMATISTA. Τελευταία πρόσβαση 5/2/2021. Στίξη και υπογράμμιση δική μου.

‘σόκ’ και συνεπώς η επερχόμενη εξ αυτών κρίση, αποτελούν κατασκευασμένα γεγονότα. Η Λουκέρη τονίζει πως «το ερώτημα εάν η Ελλάδα παρουσίαζε χρόνια δομικά προβλήματα αποτελεί ένα επίπλαστο ερώτημα που δημιουργείται εκ του πονηρού» (Λουκέρη, 2017, σελ. 206). Αντίθετα, διακρίνεται μέσω της επίπλαστης κρίσης μια ευκαιρία κατατρόπωσης του αντιπάλου και επιβολής συγκεκριμένων μέτρων (Ο.π, σελ. 204).

«Η υπόθεση του Καραμανλή είναι το ξεκίνημα της απόβασης του Δ.Ν.Τ στην Ελλάδα. Δηλαδή το μεταίχμιο μεταξύ παράδοσης της εξουσίας και ανάληψης από τον Γιωργάκη Παπανδρέου, τον ταξιδιώτη της βροχής, είναι ένα μεταίχμιακό σημείο από το οποίο βλέπουμε ότι η χώρα αρχίζει να κατηφορίζει του κακού τη σκάλα...»⁴⁶ ενημερωνόμαστε από τον Γιώργο Τράγκα. Η χρονική σύμπτωση της πτώσης της κυβέρνησης του Κ. Καραμανλή με την παγκόσμια οικονομική κρίση αποτελεί το θεμελιώδες στοιχείο πάνω στο οποίο ξεκινά η έρευνά τους. Βάσει της παραδοχής ότι η κρίση αποτελεί μια κατασκευή και όχι μια πραγματικότητα και στηριζόμενοι πάνω σε αυτή τη χρονική σύμπτωση η οποία ανάγεται σε αιτιότητα, διακρίνουμε μια συνεχή προσπάθεια αναζήτησης των υπόπτων πίσω από το γεγονός. Οι ύποπτοι προσλαμβάνουν την μορφή πολλαπλών εχθρών, με τους οποίους θα ασχοληθούμε στην επόμενη θεματική κατηγορία.

Αναγνωρίζοντας ένα κοινό έγκλημα και στην προσπάθεια εύρεσης του πραγματικού υπόπτου πίσω από το γεγονός, η πρόσφατη ελληνική ιστορία ανακατασκευάζεται ως μια αλληλουχία σκανδάλων, συνωμοσιών και απατηλών φαινομένων, που ως διπλό στόχο έχουν την αποσταθεροποίηση της Ελλάδας και την πολιτική εξόντωση του Κώστα Καραμανλή. Η ανακατασκευή αυτή διέπεται από την αρχή της άρνησης της τυχαιότητας, βάσει της οποίας όλα τα γεγονότα μπορούν να συνδεθούν σε μια γραμμική νοηματική αλληλουχία, χαρακτηριστικό του συνωμοτικού λόγου σύμφωνα με τον Taguieff. (Taguieff, 2015, σελ. 49).

Το γεγονός που υποστηρίζεται ότι πυροδοτεί μια μεθοδευμένη εχθρική δράση έναντι του Κώστα Καραμανλή είναι οι συναντήσεις του με τον Πούτιν για την κατασκευή του αγωγού South Stream. Ο Μανώλης Κοττάκης μας προτρέπει να συνδέσουμε το γεγονός

---

⁴⁶ Ο.π

αυτό με την άσκηση βέτο στην ένταξη της Βόρειας Μακεδονίας στο ΝΑΤΟ που είχε προηγηθεί ένα μήνα πριν. Αναφέρει πως «ο συνδυασμός των δύο αυτών γεγονότων μετέτρεψε τη φωτιά που έκαιγε το παρασκήνιο σε καυτή λάβα: Τον Ιούλιο ακολούθησε η Siemens, τον Σεπτέμβριο το Βατοπέδι, τον Δεκέμβριο τα επεισόδια στους δρόμους της Αθήνας...» (Κοττάκης, 2011, σελ. 225). Έκτοτε, όλα τα γεγονότα εντάσσονται σε μια ολοένα κλιμακούμενη επίθεση ξένων μυστικών υπηρεσιών, κομματικών αντιπάλων και μυστηριωδών παικτών έναντι του Κώστα Καραμανλή. Η Σοφία Λουκέρη υποστηρίζει ότι:

«Στην αρχή προσπάθησαν να τον εξοντώσουν πολιτικά μέσω της εφαρμογής ενός πολύπλευρου σχεδίου αποσταθεροποίησης της χώρας, που περιλάμβανε από πρωτοφανείς αναταραχές στο κέντρο της πρωτεύουσας, δήθεν οικονομικά σκάνδαλα, αλλά μέχρι και πυρκαγιές. Όταν το σχέδιο πολιτικής εξόντωσης απέτυχε,.....τότε εκπονήθηκε το περίφημο Σχέδιο Πυθία που ξεκίνησε με την παρακολούθηση των επικοινωνιών και των κινήσεων του τότε Πρωθυπουργού για να κορυφωθεί με απειλές ακόμη και για την ίδια του τη ζωή» (Λουκέρη, 2017, σελ. 204).

Στο «πολύπλευρο σχέδιο αποσταθεροποίησης» βλέπουμε να εντάσσονται φαινομενικά ασύνδετα μεταξύ τους γεγονότα. Από τα διάφορα λογικά άλματα στα οποία οδηγείται κάποιος σκεπτόμενος βάσει των αρχών του συνωμοτικού λόγου, παραθέτουμε ενδεικτικά τη σύνδεση μεταξύ της κοινωνικής εξέγερσης που επήλθε της δολοφονίας Γρηγορόπουλου με την επερχόμενη «οικονομική υποτέλεια σε ξένα κέντρα εξουσίας» και ηθελημένη αποχώρηση του Καραμανλή.

«Μετά τα αιματηρά γεγονότα του Δεκεμβρίου, τα spreads του ελληνικού δανεισμού- ορολογία άγνωστη τότε στον πολύ κόσμο-σκαρφάλωσαν για πρώτη φορά στις 200 μονάδες. Κάθε φορά που ένας αντιεξουσιαστής έσπαγε μια τζαμαρία στην Αθήνα, πληρώναμε μεγαλύτερο τόκο για Δανεικά στο Λονδίνο, το Παρίσι και το Βερολίνο!» (Κοττάκης, 2011)

«Το μήνυμα του Καραμανλή ότι έχει κουραστεί δεν ήταν για εσωτερική κατανάλωση, αλλά είχε ταχυδρομηθεί για παραλήπτες στην άλλη άκρη του Ατλαντικού. Το παζλ έχει συναρμολογηθεί στο μυαλό του Καραμανλή. Το 2004

αντιτάχθηκε στο σχέδιο Ανάν για την Κύπρο....Ένα χρόνο αργότερα ο Κορωνιάς της Vodafone ενημερώνει τον Γιάννη Αγγέλου για τον κοριό στις εγκαταστάσεις. Ο Καραμανλής διαπιστώνει ότι οι καρτοσκιές της Cia παρακολουθούν τη Νατάσα.....Το Δεκέμβριο του 2008 μετά τη δολοφονία του 15χρονου Αλέξη Γρηγορόπουλου η Αθήνα παίρνει φωτιά και μαζί της καίγεται α λα αμερικάνα και το χαρτί της πρωθυπουργίας για τον Κόστα Καραμανλή. Για τους Αμερικανούς ο Καραμανλής είναι πλέον έτοιμος γι αντικατάσταση... Πέμπτη βράδυ της 19ης Μαρτίου 2009 .... πυροδοτείται εκρηκτικός μηχανισμός μεγάλης ισχύος χωρίς να υπάρξει προειδοποίηση. Από αυτό το σημείο πέρναγε η αυτοκινητοπομπή του πρωθυπουργού. ...Αυτή η διαδρομή ήταν σημειωμένη στους χάρτες που περιήλθαν στα χέρια των Ρώσων πρακτόρων.....Ο Καραμανλής θα έφευγε ζωντανός ή νεκρός από την πρωθυπουργία, αλλά έπρεπε να φύγει.»⁴⁷

Η αποκωδικοποίηση του παζλ φέρνει στην επιφάνεια τον μοχλό της ιστορίας. Σύμφωνα και με τα τρία τεκμήρια, οι κινήσεις του Καραμανλή στο διεθνές περιβάλλον κρίθηκαν επικίνδυνες από ορισμένες χώρες με αντίπαλα συμφέροντα, τα οποία έθεσαν ως στόχο τόσο την πολιτική, όσο και την πραγματική δολοφονία του προσώπου του Καραμανλή. Για τον Μανώλη Κωττάκη «οι κόκκινες γραμμές που είχε πατήσει στην εξωτερική πολιτική ενεργοποίησαν μηχανισμούς που δε στόχευαν απλώς η χώρα να αλλάξει πρωθυπουργό, αλλά σφαίρα επιρροής...δεν θέλαν να τον ρίξουν με τις κλασικές μεθόδους, όπως τις παλιές καλές εποχές. Προτιμούσαν να τον διασύρουν για να τον εξαφανίσουν δια παντός από τον πολιτικό χάρτη, ωστέ να μην επιχειρήσει κανείς ποτέ ξανά στο μέλλον μια πολυδιάστατη πολιτική στις διεθνείς σχέσης της χώρας» (Κοττάκης, 2011, σελ. 447). Ο Γιώργος Τράγκακας προχωρά ένα βήμα παραπέρα, υποστηρίζοντας πως τα επερχόμενα μνημόνια αποτελούν μια μορφή ποινής από τις «μεγάλες δυνάμεις» για την προσπάθεια χάραξης μιας ανεξάρτητης εξωτερικής και ενεργειακής πολιτικής από την κυβέρνηση Καραμανλή.⁴⁸ Το σχέδιο Πυθία εντάσσεται και στις τρεις περιπτώσεις ως ένα γεγονός με

---

⁴⁷ Ελεύθερος Σκοπευτής 7/11/2013 διαθέσιμο στο https://www.youtube.com/watch?v=cDsUDjB87WA&t=1385s&ab_channel=vasilikiAPROGRAMMATISTA. Τελευταία πρόσβαση 5/2/2021. Στίξη και υπογράμμιση δική μου

⁴⁸ «Εξ όσων γνωρίζω, υπήρχε στενή επαφή με τη Μόσχα και ένας διάυλος επικοινωνίας με τον Πούτιν. Μια περίοδος με πολλά μυστικά και μια περίοδος που ίσως έφερε την τιμωρητική διάθεση των ξένων με το μνημόνιο....στην Ελλάδα...Μια περίοδος που έφτιαξε μια τεχνητή κρίση και ένα καθεστώς δουλείας στην Ελλάδα...»

άμεση συνάφεια με όλα τα υπόλοιπα σκάνδαλα και κοινωνικές αναταραχές οι οποίες εκδηλώνονται στην Ελλάδα από το 2004 έως το 2009. Υποστηρίζεται και από τους τρεις ότι αποτελεί την πιο έκδηλη πράξη μιας επεκτατικής επιθετικότητας. Νοηματοδοτεί τόσο το παρελθόν όσο και το μέλλον, παρουσιάζοντας την επερχόμενη οικονομική κρίση και ψήφιση μνημονίων ως φυσικό επόμενο της πτώσης του Καραμανλή, ως ένα γεγονός στο οποίο λανθάνει, πέραν της «οικονομικής υποδούλωσης» ενός είδους γεωπολιτικός ρεβανσισμός.

Μέσα ή έξω;

«Εγώ δεν ανέφερα εξαρχής τους έσω; Εγώ ανέφερα τους έσω από την αρχή της εκπομπής και είπα "έσω-έξω". Έσω ή έξω;» (Τράγκα, 2019, 2:45:25)

Στα λόγια του Γιώργου Τράγκα συμπυκνώνεται η δεύτερη θεματική κατηγορία που τίθεται προς ανάλυση, αυτή της διασαλευμένης εχθρότητας. Στη θεματική ενότητα αυτή υποστηρίζεται πως ο διαχωρισμός σε φίλο και εχθρό, όπως διατυπώνεται από το Σμιτιανό ορισμό της έννοιας του πολιτικού, αποτελεί ένα ακόμη ερμηνευτικό εργαλείο βάσει του οποίου ο υπό μελέτη συνωμοτικός λόγος προσεγγίζει και επεξεργάζεται την πρόσφατη Ελληνική πολιτική ιστορία. Σε άμεση σύνδεση με την προηγούμενη θεματική της αστυνομικής αντίληψης της ιστορίας, διακρίνουμε ότι απότοκο της αντίληψης αυτής είναι η ανακάλυψη διαφόρων υπόπτων, όπου στην περίπτωση του πολιτικοποιημένου λόγου της θεωρίας συνωμοσίας που αφορά το σχέδιο Πυθία, παίρνουν τη μορφή του εχθρού. Τόσο η ανακάλυψη μιας λανθάνουσας φύσης της πολιτειακής ζωής πέραν των κρατικών στεγανών από πλευράς των συνωμοσιολόγων, όσο και η άμεση ή έμμεση αναφορά σε εχθρούς από πλευράς τους, μαρτυρούν μια ιδιαίτερη σύνδεση με τη σκέψη του Carl Schmitt. Ακολουθεί μια όσο το δυνατόν συνοπτικότερη παράθεση των σκέψεων του Schmitt και η σύνδεσή της με τα ζητήματα που μας ενδιαφέρουν.

Ελεύθερος Σκοπευτής 31/03/19 13:45-14:45.

https://www.youtube.com/watch?v=b8ZpwaqHaJc&ab_channel=%CE%93%CE%99%CE%A9%CE%A1%CE%93%CE%9F%CE%A3%CE%A4%CE%A1%CE%91%CE%93%CE%9A%CE%91%CE%A3OFFICIAL&fbclid=IwAR1ISHeUjI5DStgnFNK2QvAOdA4ZwYUTnV8uyi4GHEJoUVtGXn2RximsSQI Τελευταία πρόσβαση: 06/02/21

Ο Schmitt υποστηρίζει πως «η ειδική πολιτική διάκριση στην οποία μπορούν να αναχθούν όλες οι πολιτικές πράξεις και τα πολιτικά κίνητρα, είναι η διάκριση Φίλου και Εχθρού» (Σμιτ, 2009, σελ. 60). Με τη διάκριση αυτή υποδηλώνεται μια κατηγορία απόλυτης σύνδεσης ή αποσύνδεσης των ανθρώπων μεταξύ τους. Ο εχθρός πάντοτε δημόσιος εχθρός, *hostis*, όχι *inimicus*. Ο διαχωρισμός σε φίλο και εχθρό παρουσιάζεται από τον Schmitt ως μια κατάσταση σύμφυτη της ανθρώπινης ύπαρξης, η οποία αποδεικνύεται ιστορικά από τον πανταχού παρόντα διαχωρισμό των ανθρώπων σε διάφορες ομάδες, διαχωρισμός ο οποίος παρατηρεί ότι καλά κρατεί στη σύγχρονη με εκείνον εποχή (Ο.π, σελ. 64). Αυτή η παγιωμένη α-ιστορικά κατάταξη φαίνεται να εγκυμονεί μέσα στην κοινωνική συνύπαρξη ως διαρκής αναφορά στη δυνατότητα της φυσικής θανάτωσης (Ο.π, σελ. 70). Παραμένει μια δυνατότητα που πάντοτε κλιμακώνεται ανάλογα με το πόσο τα μέλη μιας συγκεκριμένης ομάδας θεωρούν ότι ο τρόπος ζωής τους, δηλαδή το συγκεκριμένο τους status quo, απειλείται από μια άλλη ομάδα.

Η δυνατότητα της φυσικής θανάτωσης αποτελεί για τον Schmitt μια ενδεχόμενη έκτακτη ανάγκη η οποία εγκυμονεί στο εσωτερικό των νεοτερικών κρατών (Strauss, 1932, σελ. 20). Η έννοια του πολιτικού όπως ορίζεται από τον Schmitt αποτελεί κατά κάποιο τρόπο αντίλογο στις θεωρίες κοινωνικού συμβολαίου που αντιτάσσουν ένα *status civilis* σε ένα *status naturalis*. Στο προηγούμενο κεφάλαιο, ακολουθώντας την προσέγγιση του Boltanski διακρίναμε πως ένας τέτοιος αντίλογος διατυπώνεται και από τις θεωρίες συνωμοσίας προς τη νεοτερική κρατική δομή. Με παρόμοιο τρόπο με τον οποίο το ενδεχόμενο της φυσικής κατάστασης (εμφύλιος πόλεμος) ενυπάρχει πάντοτε ως δυνατότητα σε μια ευνομούμενη κατα τα άλλα κοινωνία, έτσι και η έννοια του μυστηρίου που αναδύεται μέσω των κοινωνιών αυτών μπορεί ενδεχομένως να αφορά την ίδια ακριβώς «αλήθεια». Την ύπαρξη εχθρών και τη δυνατότητα του πολέμου ως ένα πιθανό ενδεχόμενο.

Με αυτόν τον τρόπο, η αναζήτηση της αλήθειας για την Ελληνική πορεία προς την κρίση στο υλικό που εξετάζουμε, σε έναν μεγάλο, αν όχι απόλυτο, βαθμό αποτελεί αναζήτηση των ενόχων ή καλύτερα των εχθρών. Στο απόσπασμα της εκπομπής του Τράγκα που παρατέθηκε πιο πάνω, οι λέξεις «έσω» και «έξω» αποτελούν δηλωτικές εκφράσεις του εσωτερικού και εξωτερικού εχθρού. Από τη στιγμή που θεωρείται ότι έχει διαπραχθεί

ένα πολιτικό έγκλημα, ο υπαίτιος αναγνωρίζεται ως εχθρός και η πορεία αναζήτησής του αναδεικνύεται σε έναν αγώνα αποκάλυψής του με στόχο την ενδεχόμενη του αποδυνάμωση.

Ως πρώτος και πιο εμφανής εχθρός παρουσιάζονται οι Αμερικάνοι. Όπως έχουμε αναφέρει πολλές φορές στην παρούσα εργασία, το σχέδιο Πυθία καθαυτό αποτελούσε σχέδιο των Αμερικανικών Μυστικών Υπηρεσιών το οποίο είχε ως στόχο τη φυσική εξόντωση του πρωθυπουργού Κώστα Καραμανλή λόγω γεωπολιτικών συμφερόντων. Ο Αμερικανικός εχθρός καταδεικνύεται με τον πιο άμεσο τρόπο από τον Τράγκα ο οποίος δηλώνει πως:

«Την εξουσία ο Καραμανλής δεν την παρέδωσε στις εκλογές του Οκτωβρίου του 2009, την παρέδωσε, άντε να το πάρει το ποτάμι, στις 15 Μαρτίου του 09, όταν ήρθε κάποιος στο γραφείο του, ...και του είπε "είναι απαράδεκτο χώρα μέλος του NATO να έχει ανεξάρτητες σχέσεις με τη Μόσχα"... Πίστευε ότι μπορεί να κάνει μια αντίρροπη δύναμη... δέχθηκε ισχυρά πλήγματα στο στομάχι όταν έλεγε τα όχι.... Ο Καραμανλής είχε δημιουργήσει προβλήματα μεγάλα...»

(Τράγκας, 2013, 38:00- 38:30).

Ο Αμερικανικός εχθρός καταδεικνύεται και από τη Λουκέρη και τον Κοττάκη, με ομολογουμένως πιο περίτεχνο τρόπο. Η Λουκέρη αποφεύγει να κατονομάσει τους Αμερικανούς αναφέροντας πως «*Η ανυπακοή του (Καραμανλή) στις προσταγές των μεγάλων συμφερόντων τον έθεσε αμέσως στο στόχαστρό τους, πολύ πριν την έλευση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης που έμελλε ν αποτελέσει την Αχίλλειο πτέρνα του.*» (Λουκέρη, 2017, σελ. 204). Το πρόσωπο του Αμερικανού έχει όμως ταυτιστεί οριακά στο συλλογικό φαντασιακό με την κατηγορία των μεγάλων συμφερόντων σε ό,τι αφορά τα γεωπολιτικά και ενεργειακά ζητήματα, επομένως μπορούμε να κάνουμε λόγο για μια έμμεση αναφορά. Ο Κοττάκης, παρότι δεν αποκρύπτει την ταυτότητα του εχθρού, κρατά μια διπλωματική στάση πάνω στο ζήτημα ως προς το κατά πόσο αυτός ευθύνεται. Υποστηρίζει πως «*είτε είχαν ανάμειξη οι Αμερικάνοι-που δεν επιβεβαιώνεται από τα στοιχεία- είτε όχι, ο καταποντισμός του Καραμανλή και η πιθανή του έξοδος από την πολιτική δε στεναχώρησε τους αξιωματούχους του Στέιτ Ντιπάρτμεντ, οι οποίοι πίσω από τις πλάτες των Ελλήνων διπλωματών χλευάζουν τον πρωθυπουργό και αγάλλονται με την*

αδυναμία του να ελέγξει τα πράγματα.» (Κοττάκης, 2011, σελ. 347). Το ζήτημα του εάν είχαν διαπράξει απόπειρα δολοφονίας εις βάρος πολιτικού προσωπικού άλλης χώρας διατυπώνεται εδώ ως ασήμαντο, από τη στιγμή που η τελική έκβαση γεγονότων τους ωφελεί.

Οι Αμερικάνοι όμως δεν αποτελούν τον μοναδικό εχθρό που καταδεικνύεται. Συμπληρωματικά παρουσιάζεται και η εικόνα του Γερμανού εχθρού με άμεσες αναφορές σε μια Γερμανική κατοχή (Τράγκας 2014), ενώ παράλληλα αναγνωρίζεται η δράση διαφόρων δικτύων (δικαστικών, επιχειρηματικών και διπλωματικών) έναντι του Καραμανλή από το 2007 και έπειτα (Κοττάκης, 2011, σελ. 296). Όλες οι παραπάνω κατηγορίες εχθρών μπορούν να ταξινομηθούν κάτω από τη γενικότερη κατηγορία του εξωτερικού εχθρού, ενός ανταγωνιστή που προβάλλεται ότι έχει αντίθετους στόχους και συμφέροντα από το ελληνικό κράτος και έθνος.

Το ζήτημα περιπλέκεται όμως με την εισαγωγή και του εσωτερικού εχθρού. Στο υπό μελέτη αφήγημα υποστηρίζεται ότι οι διάφοροι εξωτερικοί εχθροί υποβοηθήθηκαν και τελικά κατάφεραν να επιτύχουν τους στόχους τους χάρη στην αρωγή ορισμένων προσώπων και ομάδων οι οποίες ανήκουν στο ελληνικό έθνος-κράτος. Αυτές οι ομάδες και τα πρόσωπα γίνονται κατανοητά ως ο εσωτερικός εχθρός. Από το πρόσωπο του Γιώργου Παπανδρέου ο οποίος *«παίρνει τις εκθέσεις στα αγγλικά»* (Τράγκας, 2013, 37:16) και ο οποίος *«τίναξε στον αέρα από την προεκλογική περίοδο την ενεργειακή συμφωνία Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη, ζητώντας δήθεν περιβαλλοντικές μελέτες»* (Κοττάκης, 2011, σελ. 458), μέχρι το σύνολο των πολιτικών *«προοδευτικών δυνάμεων»* που προσπαθούσαν να υπονομεύσουν το *«πατριωτικό έργο της Νέας Δημοκρατίας»* (Λουκέρη, 2017, σελ. 20) και ένα συνονθύλευμα καιροσκόπων, επιχειρηματιών και *«απάτριδων»*, ο εσωτερικός εχθρός φαίνεται να παρουσιάζει μεγάλη ποικιλομορφία στα χαρακτηριστικά του και στα πρόσωπα στα οποία μπορεί να εκλάβει.

Το φαινόμενο το οποίο μας επιτρέπει όμως να εξάγουμε ορισμένα πορίσματα για τα χαρακτηριστικά του υπό εξέταση συνωμοτικού λόγου είναι η προβληματική σχέση μεταξύ εξωτερικού και εσωτερικού εχθρού, αυτό το *«μέσα ή έξω;»* που ρωτάει ο Τράγκας. Ανασύροντας από τη μνήμη μας τα όσα είχε πει ο Hofstadter για τις θεωρίες συνωμοσίας, διακρίνουμε μια πολύ προσεκτική καταγραφή πληροφοριών σε ό,τι αφορά

τις δράσεις των εχθρών όσων στόχευαν στην «αποσταθεροποίηση της Ελλάδας», κατευθυνόμενα από την αρχική πεποίθηση ότι υπήρχε ένα δεδομένο σχέδιο αποσταθεροποίησης και μια συστηματική προσπάθεια κατάδειξής τους. Το σχήμα ξεκινάει από την παραδοχή που θέλει κάποιες εξωτερικές δυνάμεις να δρουν με καταστροφικό προς την Ελλάδα τρόπο, παγιώνοντας κατά κάποιο τρόπο την έννοια του εθνικού συμφέροντος (έστω και ξένου) ως το μοναδικό συμφέρον. Εντούτοις, η σχέση με τον εσωτερικό εχθρό καθίσταται προβληματική. Ενώ υπονοείται μερικές φορές και άλλες φορές δηλώνεται άμεσα ότι μέρος του ελληνικού πολιτικού προσωπικού είχε μια δράση «προδοτική», λειτουργώντας ως εντολοδόχος ξένων συμφερόντων, ωστόσο άλλες φορές αναγνωρίζεται η αυτενέργειά του και η δυνατότητά του να επιφέρει αλλαγές στα ιστορικά τεκταινόμενα. Έννοιες όπως ο κομματικός ανταγωνισμός και οι «παλαιοκομματικές αντιλήψεις» η υιοθέτηση με μιας προοδευτικής ατζέντας με στόχο τον «πόλεμο προς την ορθοδοξία» (Λουκέρη, 2017, σελ. 25) συνυπάρχουν με την κατηγορία ότι οι πολιτικοί αντίπαλοι του Καραμανλή ουσιαστικά αποτελούσαν φερέφωνα των εξωτερικών εχθρών.

Το λογικό άλμα το οποίο για τον Hofstadter μπορεί να γίνει αντιληπτό σε όλες τις θεωρίες συνωμοσίας έχει να κάνει εδώ με τον τρόπο με τον οποίο προσπαθούν να καταδείξουν τον εχθρό. Ενώ η αντίληψη ότι αντίπαλα έθνη κράτη προσπαθούν να επιβάλουν με αθέμιτα μέσα τους γεωπολιτικούς τους στόχους μπορεί να θεαθεί ως μια ακραία *realpolitik* προσέγγιση η οποία δεν μπορεί να απορριφθεί εξ αρχής, ωστόσο η αντίληψη ότι όλοι οι υπόλοιποι 'παίκτες' στο εσωτερικό τους αποτέλεσαν συμμάχους εκείνων προς την πραγμάτωση του σχεδίου δεν πηγάζει από κάπου και ούτε υποστηρίζεται με κάποια επιχειρηματολογία. Αυτό το οποίο η εν λόγω θεωρία συνωμοσίας κάνει, είναι να αποπολιτικοποιεί (με τη Σμιτιανή έννοια) πλήρως την Ελληνική πολιτική σκηνή, υπερπολιτικοποιώντας τη διεθνή. Η ιδεατή για τον Carl Schmitt πολιτική κατάσταση ενείχε μέσα της αυτόν ακριβώς τον συνδυασμό εσωτερικής αποπολιτικοποίησης και εξωτερικής υπερπολιτικοποίησης. Στα υπό εξέταση κείμενα, αυτή η κατάσταση παρουσιάζεται ως η πραγματικότητα, αποτελεί τη σιωπηρή θεωρητική παραδοχή. Το κύριο χαρακτηριστικό που διακρίνουμε σε ό,τι αφορά αυτή τη θεματική είναι ότι η έννοια του εσωτερικού εχθρού ουσιαστικά δεν υπάρχει. Ο εχθρός είναι μόνο εξωτερικός. Κατά συνέπεια, η ίδια η εσωτερική πολιτική ως σύγκρουση, διάλογος, διευθέτηση, επίσης

απουσιάζει. Μοναδική πολιτική αξία που αναγνωρίζεται είναι εκείνη του κοινού συμφέροντος, το οποίο μπορεί να αποτελέσει μόνο το εθνικό συμφέρον. Κατ' επέκταση η μοναδική διάκριση που μπορεί να υπάρξει είναι εκείνη του πατριώτη και του προδότη. Από τη στιγμή που το κοινό συμφέρον ιεροποιείται, δεν μένουν και πολλά πράγματα να τεθούν προς διαμάχη. Για τους συνωμοσιολόγους μένει μόνο να ανακαλύψουν εάν «είναι πολλοί έλληνες πιο αμερικάνοι από έλληνες ή πιο γερμανοί;» (Τράγκας, 2013, 1:34:30)

Επαπειλούμενη εθνική ταυτότητα

Από όσα ειπώθηκαν στην προηγούμενη ενότητα, καθίσταται εμφανές ότι η εθνική ταυτότητα αποτελεί για τα υπό εξέταση κείμενα την προνομιακή, αν όχι τη μοναδική αποδεκτή, ταυτότητα. Επιπροσθέτως, τόσο από τα αποσπάσματα που έχουν παρατεθεί, όσο και από το δικό μας σχολιασμό που διέκρινε την επιθυμία διαλεύκανσης ενός μυστηρίου, γίνεται αντιληπτό ότι η εθνική ταυτότητα παρουσιάζεται ως επαπειλούμενη στον συγκεκριμένο λόγο. Στόχος λοιπόν της θεματικής ενότητας αυτής είναι να καταδείξει τον τρόπο με τον οποίο ο λόγος περί σχεδίου δολοφονίας του Καραμανλή καλεί σε πολιτική κινητοποίηση, με άλλα λόγια το πως συνδέεται με τα γεγονότα του παρόντος.

Ο στόχος των εξωτερικών εχθρών να «υποδουλώσουν γεωπολιτικά και οικονομικά τη χώρα» κρίνεται ότι έχει επιτευχθεί. Το σχέδιο το οποίο καταλογίζεται στον αντίπαλο φαίνεται να συνεχίζεται και έπειτα από την «πολιτική εξόντωση του Καραμανλή». Η Σοφία Λουκέρη υποστηρίζει ότι: «*Το έτος 2009 σηματοδοτεί το τέλος του ρομαντικού πατριωτισμού, το τέλος της πολιτικής αυτάρκειας και αξιοπρέπειας. Σηματοδοτεί την αρχή του πολιτικού ετερωφονισμού, σκοταδισμού και ευτελών σκοπιμοτήτων* (Λουκέρη, 2017, σελ. 40)». Συμπληρώνει πως, «*μετά από εκείνη τη μέρα της εκλογικής ήττας... αντί για τον Καραμανλή μιλούν τα γεγονότα που επιβεβαιώνουν την ειλικρίνεια των λόγων του.... μιλά η υπογεννητικότητα που αποτελεί απειλή για την ίδια την ύπαρξη του Ελληνισμού και του Έθνους μας*» (Ο.π. , σελ, 74). Από τη στιγμή της απομάκρυνσης του Καραμανλή από την κυβέρνηση, υποστηρίζεται πως ενεργοποιείται το δεύτερο μέρος του σχεδίου, ένα σχέδιο

οικονομικής καιροσκοπίας και ‘εθνικής υποδούλωσης’. Ο Μανώλης Κοττάκης αναφέρει χαρακτηριστικά πως:

«Όποιος αρνήθηκε (εν προκειμένω ο Παπανδρέου) να λάβει τα πολύ πιο ήπια μέτρα που μας ζητούσε η Κομισιόν μέχρι τις 24/10/2009 και μας οδήγησε μετά από ένα χρόνο στις αγκαλιές του ΔΝΤ ήξερε επακριβώς από το Μάιο του 2009 τι εντελλόταν να υπογράψει. Το ερώτημα λοιπόν, είναι, αν και αποτελεί αντικείμενο συγγραφής άλλου βιβλίου, γιατί μας οδήγησε; Τα γεγονότα πάντως φωνάζουν ότι πρόκειται για εσκεμμένη επιλογή και όχι για λάθος εκτίμηση!»

Στο ερώτημα του Κοττάκη απαντά κατά κάποιο τρόπο ο Τράγκας, αναφέροντας πως πίσω από αυτές τις αλλαγές στα οικονομικά θέματα επιδιώκονται και «γεωπολιτικοί στόχοι. Εσωτερικός γεωπολιτικός έλεγχος ο οποίος θα οδηγεί και σε έλεγχο και σε ό,τι αφορά την πολιτική για τα εθνικά θέματα.» (Τράγκας, 2013, 1:10:00). Τα επερχόμενα της πτώσης του Καραμανλή λαμβάνουν με αυτόν τον τρόπο μια πολεμική διάσταση και τα πρόσφατα γεγονότα της οικονομικής κρίσης και της ψήφισης μνημονίων γίνονται κατανοητά ως μια εν ενεργεία απειλή έναντι του ελληνικού έθνους, η οποία σε ορισμένες περιπτώσεις τείνει να αποκτά και εσχατολογικούς τόνους, από τη στιγμή που γίνεται λόγος για «απειλή της ίδιας της εθνικής οντότητας.» (Λουκέρη, 2017, σελ. 190). Το έγκλημα που αναγνωρίζει η υπό μελέτη θεωρία συνωμοσίας, ένα ‘σχέδιο αποσταθεροποίησης της Ελλάδας’ μετατρέπεται με αυτόν τον τρόπο και σε μια συνεχή απειλή της εθνικής ταυτότητας.

Ο συνωμοτικός λόγος γύρω από το σχέδιο Πυθία φαίνεται να πατάει με το ένα πόδι στο παρελθόν, αναλύοντας τα γεγονότα της πρόσφατης ελληνικής ιστορίας με γνώμονα το σχέδιο αποσταθεροποίησης της Ελλάδας από τις ξένες μυστικές δυνάμεις και υπηρεσίες και με το άλλο πόδι στο παρόν, προβάλλοντας μια εικόνα συνεχούς απειλής της ελληνικής ταυτότητας. Ενώ στο σύνολο των εξεταζόμενων τεκμηρίων δεν συναντάται μια θέαση του κόσμου με αποκαλυπτικούς όρους (Hofstadter, 1996, σελ. 6)., αυτή η λεπτή γραμμή ανάμεσα σε ένα σχέδιο αποσταθεροποίησης της χώρας και ένα σχέδιο αφανισμού ενός έθνους, μας επιτρέπει να διακρίνουμε αυτή τη λανθάνουσα λειτουργία του δεδομένου συνωμοτικού λόγου. Η εξιστόρηση του παρελθόντος εκτός από την

ανακάλυψη του «ενόχου», φιλοδοξεί να λειτουργήσει ως ένα είδος πυξίδας που καθοδηγεί την πολιτική δράση.

Το έτος μηδέν της κρίσης.

Η τελευταία θεματική κατηγορία που εξετάζεται εδώ αφορά τη σχέση του συνωμοτικού λόγου για το σχέδιο δολοφονίας Καραμανλή με το πρόσωπο του ίδιου του Κώστα Καραμανλή. Ως ο πρωταγωνιστής της ιστορίας γύρω από το σχέδιο Πυθία, η αντίληψη για το πρόσωπο του Καραμανλή και την «εποχή Καραμανλή» κρίνεται ως ιδιαίτερης σημασίας. Γύρω από αυτή τη θεματική κατηγορία γίνονται αντικείμενο επεξεργασίας οι προσπάθειες απάντησης των γραφόντων στο γιατί ο Καραμανλής αποτέλεσε το «τελευταίο εμπόδιο».

Προτού προχωρήσουμε στον διάλογο με το υλικό μας, κρίνεται δόκιμο να διασαφηνίσουμε το τι εννοείται με τη λέξη «κατέχον». Η έννοια του κατέχοντος αποτελεί έννοια με έντονες θρησκευτικές συνδηλώσεις. Νοηματοδοτείται ως τέτοια από την επιστολή του Αποστόλου Παύλου προς Θεσσαλονικείς, στην οποία αναφέρει πως ενώ ορισμένες δυνάμεις στοχεύουν ενάντια στην Θεϊκή κοσμική τάξη, ωστόσο οι δράσεις τους εμποδίζονται από το/τον (ανάλογα με τη θεολογική ερμηνεία) Κατέχον/Κατέχοντα. Το Κατέχον αποτελεί ουσιαστικά την προστατευτική αρχή του χριστιανισμού, γίνεται κατανοητό ως η εξουσιαστική αρχή η οποία καθιερώνει την αρχή ως τέτοια, εμποδίζοντας αιρετικές και αντίπαλες ανομικές δυνάμεις από το να πράξουν το έργο τους (Απόστολος Παύλος, Προς Θεσσαλονικείς Β', 6-7).

Στη νεότερη πολιτική σκέψη, το ζήτημα του Κατέχοντος εμφανίζεται ως κεντρικό ζήτημα στη σκέψη του Carl Schmitt. Για τον Γερμανό νομικό, πέραν από τον ρόλο-κλειδί της έννοιας του κατέχοντος στη νοηματοδότηση και κατανόηση της χριστιανικής ιστορίας, η έννοια αυτή φαίνεται να αποτελεί και το θεμελιώδες χαρακτηριστικό της θεωρίας του περί κυριαρχίας. Ο κυρίαρχος για τον Schmitt είναι ο Κατέχον, εκείνος ο

οποίος μέσω απόφασης διατηρεί την πολιτεία ως έχει και μπορεί να επιβάλλει το δίκαιο. Αποτελεί τον τοποτηρητή μιας θεολογικοποιημένης έννοιας του δικαίου. Είναι μια μεταπολιτική οντότητα η οποία σε μια διαμεσολαβημένη επαφή με τη σφαίρα του υπερβατολογικού δικαίου, καλείται πλέον να αναστέλλει διαρκώς την έλευση των εσχάτων (Καρύδας και Σαγκριώτης, 2009, σελ. 18-19).

Στο υπό εξέταση υλικό διακρίνεται μια τέτοια προσωποποίηση του Καραμανλή ως του Κατέχοντος στην πρόσφατη ελληνική πολιτική ιστορία. Από τη στιγμή που το κοινό γενικό (εθνικό) συμφέρον αποτελεί το μοναδικό αποδεκτό συμφέρον στον υπό εξέταση λόγο, ο Καραμανλής παρουσιάζεται ως ο φορέας πραγμάτωσής του. Κατα κάποιο τρόπο, η έννοια του εθνικού συμφέροντος παρουσιάζει κοινά χαρακτηριστικά με τη Σμιτιανή έννοια του ιδεατού δικαίου. Παγιώνεται στο συγκεκριμένο συνωμοσιολογικό φαντασιακό ως ένα «δέον είναι», το οποίο μεταφράζεται στην επιβίωση και ευμάρεια του έθνους ως απόλυτη αξία. Η απόλυτη αυτή αξία όμως συγκρούεται με τον πραγματικό κόσμο (το «είναι»), όπου είδαμε ότι για τη συνωμοσιολογική σκέψη αποτελεί έναν κόσμο χαοτικό και βίαιο.⁴⁹ Από την ασυνδετότητα της αξίας της εθνικής ευημερίας με την ιστορική πραγματικότητα, την ασυμπτωματικότητα του συνωμοσιολογικού *είναι* με το *δέον είναι*, πηγάζει η ανάγκη για ένα πρόσωπο το οποίο καλείται να πραγματώσει τον τελικό αυτό σκοπό, απέναντι σε μια πραγματικότητα που διάκειται εχθρικά εναντίον του. Η θεολογική ερμηνεία του Κατέχοντος θέλει εκείνον να εμποδίζει τις ανομικές αντιχριστιανικές δυνάμεις από το να επικρατήσουν. Η σμιτιανή έννοια του κατέχοντος αναγνωρίζει στον κυρίαρχο αυτή την ιδιότητα, διακρίνοντας στο πρόσωπο εκείνου τη δυνατότητα πραγμάτωσης του δικαίου πάλι ως πάταξη των αιρετικών δυνάμεων στο εσωτερικό του κράτους. Στον υπό εξέταση συνωμοτικό λόγο, το πρόσωπο του Κώστα Καραμανλή επενδύεται με την ιδιότητα του κατέχοντος, ως τοποτηρητής της εθνικής επιβίωσης και ευδαιμονίας. Ο χαρακτηρισμός του ως «τελευταίο εμπόδιο» υποστηρίζεται εδώ πως συνηγορεί ακριβώς προς τον χαρακτηρισμό αυτό, από τη στιγμή που απαντά στην παρεμπόδιση της έλευσης των επερχόμενων δεινών.

---

⁴⁹ Για την ασυνδετότητα είναι και δέον είναι στη σκέψη του Carl Schmitt και τη σύνδεσή της με το ζήτημα του Κυρίαρχου, βλ. Ανανιάδης, Γ.(2006), *Ιδέα, απόφαση, πολιτική: Τρία δοκίμια για τον Carl Schmitt*, Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος, σ. 40.

Βλέπουμε πως η κυβέρνηση Καραμανλή αποτελεί για τον Τράγκα ένα εμπόδιο στην παράδοση της χώρας σε ξένες δυνάμεις. Η περίοδος διακυβέρνησης Καραμανλή βρίσκεται, σύμφωνα με εκείνον, ανάμεσα σε εκείνη του «υποθηκευτή και ενεχειριαστή» Σημίτη (Τράγκας, 2013, 00:58:00) και εκείνη του εντολοδόχου των αμερικανών Παπανδρέου (Ο.π., 1:12:20). Μέσω της ένταξης της ανάμεσα σε δύο κυβερνήσεις στις οποίες αναγνωρίζεται μια διαβρωτική και εχθρική προς το κοινό συμφέρον δράση, υποδηλώνεται πως η περίοδος διακυβέρνησης Καραμανλή διαφέρει από εκείνες στο γεγονός ότι λειτουργούσε με γνώμονα το κοινό συμφέρον και όχι εναντίον του.

Η Σοφία Λουκέρη προσδίδει με τον πιο ευκρινή τρόπο τη λειτουργία του Κατέχοντος στον Καραμανλή και την κυβέρνησή της. Εισάγωντας μας στη δική της ερμηνεία για τα αίτια πίσω από την οικονομική κρίση, εισάγει την έννοια του «έτους Μηδέν» στην ανάλυσή της, με στόχο να αποδείξει ότι η ελληνική οικονομική κρίση αποτέλεσε ένα εκ των αποτελεσμάτων της εκλογικής ήττας του Κώστα Καραμανλή. Το ιδιαίτερα ενδιαφέρον γεγονός με το 'έτος Μηδέν' έγκειται στην αοριστία του χρόνου του. Σηματοδοτώντας το τέλος μιας εποχής και την αρχή μιας άλλης, δεν υπάρχει κάποιος σαφής οριζών που να μπορεί να το προλογήσει και μια ανάλυση που μπορεί να το προβλέψει με ακριβείς όρους. Προχωράει αναφέροντας χαρακτηριστικά ότι:

«Αν η Νέα Δημοκρατία είχε χάσει τις εκλογές του 2007 (και καταβλήθηκαν τεράστιες προσπάθειες προς αυτή την κατεύθυνση από ανομολόγητα κέντρα) τότε το έτος Μηδέν θα ήταν το έτος 2007. Με άλλα λόγια το χρονικό τέλος της κυβέρνησης Καραμανλή θα καθόριζε εκ των προτέρων σε κάθε περίπτωση την μεταβλητότητα επιλογής του έτους Μηδέν.» (Λουκέρη, 2017, σελ. 36).

Γίνεται διακριτό τόσο από το παραπάνω απόσπασμα, όσο και από όσα έχουν εξεταστεί στις προηγούμενες θεματικές ενότητες, ότι το έτος Μηδέν υπάρχει πάντοτε ως δυνατότητα στον υπό εξέταση λόγο. Η ιστορία λογίζεται ότι κινείται από τη δράση μυστικών ομάδων, επομένως η εδραίωση ενός έτους Μηδέν με αυτά τα χαρακτηριστικά εξαρτάται από τη δυνατότητα της αντίρροπης δύναμης να εμποδίσει αυτές τις δυνάμεις από το να επικρατήσουν. Η ιδιότητα του Κατέχοντος αποδίδεται στον Κώστα Καραμανλή και την κυβέρνησή του λόγω του ότι ανέστειλε επι ημερών του την δράση

αυτών των διαβρωτικών ομάδων. Η θέαση της οικονομικής κρίσης ως λογικό επακόλουθο της πτώσης της κυβέρνησης Καραμανλή καταδεικνύει ότι για τη θεωρία συνωμοσίας αυτή, η οικονομική κρίση, ως εκδήλωση μιας γενικότερης εθνικής κρίσεως, αποτελεί τη φυσική κατάσταση, ένα άμεσο αποτέλεσμα και πανταχού παρόν ενδεχόμενο της επικράτησης του αντιπάλου. Ύστατο τεκμήριο αυτού αποτελεί το ότι τη στιγμή που ο Κατέχων ηττήθηκε, εκείνη τότε απλώς εκδηλώθηκε, κυριάρχησε.

Ο Καραμανλής προσωποποιείται επομένως ως η αντίρροπη δύναμη προς τις μυστικές εχθρικές δράσεις ξένων κρατών. Παράλληλα με το σχέδιο έναντι της Ελλάδας που παρουσιάστηκε στον λόγο αυτό, συνυπάρχει ένα είδους σχέδιο υπέρ αυτής. Εκτός από την αρνητική συντονισμένη ενέργεια, μπορούμε να διακρίνουμε και την ύπαρξη μιας θετικής «συνωμοσίας», η οποία επιχειρεί να πραγματώσει τα «ελληνικά ιδανικά». Αυτή η θετική συνωμοσία συμπηκνώνεται σε αυτό που ο Μανώλης Κοττάκης ονομάζει «ρομαντικό εθνικισμό» (Κοττάκης, 2011, σελ. 185). Η έννοια αυτή γίνεται κατανοητή ως ένα «ολοκληρωμένο σχέδιο για τον Ελληνισμό» (Ο.π, σελ. 469) το οποίο σχετίζεται με την αύξηση της γεωπολιτικής ισχύος και την αυτονόμηση σε ό,τι αφορά την ενέργεια, τις επικοινωνίες, το εμπόριο, την εκπαίδευση και τον πολιτισμό (Ο.π, σελ. 472-3). Ο Καραμανλής αναδεικνύεται από αυτό το λόγο ως το πρότυπο «πολιτικού πατριώτη», του οποίου *«αν του έλεγες τι λέει η τάδε υποπαράγραφος του τάδε νομοσχεδίου θα σου έλεγε "δε μ ενδιαφέρει". Αν όμως του πρότεινες "πάμε να πάρουμε την Πόλη, τότε άρχιζε να συζητά»* (Κοττάκης, 2011, σελ. 433).

Η ήττα του κατέχοντος σηματοδοτεί για τη Σοφία Λουκέρη το τέλος του ρομαντικού πατριωτισμού, το τέλος της πολιτικής αυτάρκειας και αξιοπρέπειας συνάμα με «την αρχή του πολιτικού ετεροφονισμού, σκοταδισμού και ευτελών σκοπιμοτήτων» (Λουκέρη, 2017, σελ. 40). Τα χαρακτηριστικά της κάθε περιόδου προβάλλονται ως αξίες που ηττήθηκαν και αντι-αξίες που τελικά επικράτησαν. Η μετάβαση στη νέα εποχή παρουσιάζεται ως αποτέλεσμα της αδυναμίας του Κατέχοντος να περιορίσει τις εχθρικές προς εκείνων και το έθνος ενέργειες. Εκείνες σε τελική ανάλυση προκρίνεται ότι εξέλαβαν τη μορφή μέχρι και επίθεσης στην ίδια του τη ζωή, ενώ ο στόχος τους παρουσιάζεται ως άρτια υλοποιημένος. Ωστόσο δεν σηματοδοτεί το τέλος της ιστορίας. Στους στόχους των υπό μελέτη κειμένων συγκαταλέγεται, μέσω *«της γλώσσας της*

αλήθειας που σώζει» (Κοττάκης, 2011, σελ. 352), η επανάκτηση του οράματος του ρομαντικού εθνικισμού. Για τον Κοττάκη, ο ρομαντικός εθνικισμός αποτελεί μια *«παρακαταθήκη για το έθνος, μια μεγάλη εκκρεμότητα προς υλοποίηση»* (Ο.π. σελ 473). Μέσω αυτού του καταληκτικού σχολίου παρέχεται τελικά τόσο η επιζητούμενη οντολογική ασφάλεια όσο και ένας γνώμονας πολιτικής κινητοποίησης.

Κριτικές παρατηρήσεις

Σε ό,τι προηγήθηκε, καθίσταται εμφανές το ότι μπορούμε να κάνουμε λόγο για μια προσπάθεια εναλλακτικής αφήγησης της πρόσφατης ελληνικής ιστορίας με συνωμοσιολογικούς τόνους. Από τους εκφορείς του λόγου αυτού, παρατηρείται ένα σχέδιο αποσταθεροποίησης της χώρας, το οποίο επιβεβαιώνεται από την ύστατη πράξη της απόπειρας δολοφονίας του Κώστα Καραμανλή. Το γεγονός της απόπειρας δολοφονίας Καραμανλή έρχεται έτσι ως γεγονός να δια φωτίσει όλες τις προηγούμενες πτυχές της πρόσφατης ιστορίας, ανανοηματοδοτώντας και επιβεβαιώνοντας τα σκάνδαλα και τα μυστήρια της πρότερης περιόδου.

Από τον υπό εξέταση λόγο προκύπτει όχι μόνο ότι το σχέδιο Πυθία δεν αντιμετωπίζεται ως ένα αυτοτελές γεγονός, αλλά και το παράδοξο ότι εκείνο αντιμετωπίζεται κατά κάποιο τρόπο ως γεγονός ήσσοнос σημασίας από τα υποκείμενα που το αναπαράγουν. Καμία εκ των αναλύσεων που εξετάστηκαν δεν εστίασαν συγκεκριμένα στο γεγονός αυτό, αλλά διέκριναν σε αυτό ένα είδος ‘αφορμής’, ένα αποδεικτικό στοιχείο από το οποίο μπορεί να ξεκινήσει η έρευνα μιας απόκρυφης αλήθειας. Πέραν από τις λίγες αναφορές στα γεγονότα που υποστηρίζουν τη διενέργεια ενός τέτοιου σχεδίου, δεν εμμένουν στο σχέδιο Πυθία ως τέτοιο, αλλά επιχειρηματολογούν βάσει εκείνου, με μια λανθάνουσα αδιαφορία στο αν συντελέστηκε τελικά ή όχι. Η απόπειρα δολοφονίας Καραμανλή, ενώ υποστηρίχθηκε σαφώς ότι συντελέστηκε, ουσιαστικά δεν εξέπληξε κανέναν, από τη στιγμή που μέσα στο ερμηνευτικό αυτό πλαίσιο υπήρχε πάντοτε η δυνατότητα της

δολοφονίας ενός πρωθυπουργού από ξένες δυνάμεις. Τα πρότερα και ύστερα γεγονότα είναι εκείνα που 'βαραίνουν' την ανάλυση.

Μέσω του συνωμοτικού λόγου που αναπτύχθηκε γύρω από το σχέδιο Πυθία διακρίνουμε μια επανανοηματοδότηση της εθνικής ταυτότητας. Εκείνη φαίνεται να κατέχει προνομιακό ρόλο γιατί ουσιαστικά απειλείται. Τόσο η αποπολιτικοποίηση της εσωτερικής σφαίρας που συντελείται με την ανύψωση της εθνικής ταυτότητας στη μοναδική αποδεκτή πολιτική ταυτότητα, όσο και επένδυση του προσώπου του Κώστα Καραμανλή με τα χαρακτηριστικά του κατέχοντος μας επιβεβαιώνουν ότι μέσω της θεωρίας συνωμοσίας αυτής εκφράζεται μια μετατόπιση στην εθνική αυτοεικόνα από τα υποκείμενα που εκφέρουν το δεδομένο λόγο. Μέσω του λόγου αυτού προβάλεται μια ακριφνώς διχαστική και διόλου συμπεριληπτική εθνική ταυτότητα. Ενώ οι διάφορες μορφές που μπορεί να προσλάβει κάθε φορά η εθνική ταυτότητα παίζουν με τον αποκλεισμό και τη συμπερίληψη, από την άποψη ότι πάντοτε η εθνική ταυτότητα δομείται ως αξίωση ετερότητας -πάντοτε ως ένας διακριτός πολιτισμός από τους υπόλοιπους- (Λέκκας, 2011, σελ. 123-125) ενώ παράλληλα αναγνωρίζει ιστορικούς συμμάχους, φίλους κλπ, ωστόσο σε αυτή την περίπτωση διακρίνεται ένα σχήμα στο οποίο η ελληνική εθνική ταυτότητα βρίσκεται σε άμεση διάσταση με τον υπόλοιπο -δυτικό τουλάχιστον- κόσμο. Τη στιγμή που φαίνεται να βάλλεται το ζήτημα της εθνικής κυριαρχίας, ο συνωμοτικός λόγος προβάλλει εκείνη ως το μοναδικό ουσιαστικά διακύβευμα, θεμελιώνοντας με αυτόν τον τρόπο μια ηθική τάξη του κόσμου με σημείο αναφοράς αποκλειστικά στη συμμετοχή ή όχι στη νοερή οντότητα του έθνους (Πανταζόπουλος, 2002, σελ. 122). Η έννοια του καλού ταυτίζεται με αυτή του εθνικού και αντίστροφα ό,τι επενδύεται με χαρακτηριστικά 'ξένου' παρουσιάζεται ως εχθρικό και κακό, κατασκευάζοντας με αυτόν τον τρόπο μια μανιχαιστική θέαση του σύγχρονου κόσμου.

Η έννοια του κατέχοντος, εκτός από το ασπρόμαυρο φίλτρο βάσει του οποίου η προαναφερθείσα θεωρία συνωμοσίας διαβλέπει την επικαιρότητα, μας επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι τα υποκείμενα τα οποία εξέφεραν αυτόν τον λόγο αναγνώρισαν και ένα χρονικό σημείο ουσιαστικών δομικών αλλαγών. Παρότι έχουμε αναφέρει πολλάκις ότι οι θεωρίες συνωμοσίας αντιμετωπίζουν την ιστορική εξέλιξη ως άμεσο αποτέλεσμα

ανθρωπίνων δράσεων, μέσω αυτού του λόγου γίνεται διακριτή μια αίσθηση 'αλλαγής'. Παρότι μπορεί να αποτελούσε απλώς ζήτημα χρόνου και δυνατότητας του κατέχοντος στο να την αποτρέψει, η δυνητική αλλαγή που τελικώς επήλθε και επικράτησε παρουσιάζεται ως η αντίστροφη της πρότερης εποχής κατάσταση. Περιορισμένος σε ζητήματα ενέργειας και γεωπολιτικής, ο υπό εξέταση λόγος ορίζει κατά κάποιο τρόπο την πρότερη εκείνου εποχή ως μια εποχή εθνικής αισιοδοξίας, προσπαθειών αυτονόμησης από ηγεμονικές δυνάμεις, οικονομικής ευμάρειας και κοινωνικής ειρήνης. Η εικόνα του παρόντος ανατροφοδοτεί εκείνη του παρελθόντος και το αντίστροφο, ενώ το ουσιαστικό αίτημα που εκφράζεται είναι η επιστροφή στην πρότερη κατάσταση. Ο πόθος για επιστροφή συμπυκνώνεται στα λόγια της Σοφίας Λουκέρη, οπού *'όλα θα μπορούσαν να ήταν διαφορετικά και όσα ζούμε σήμερα ένας κακός εφιάλτης'*. Ο εφιάλτης σηματοδοτεί κατά κάποιο τρόπο τη λήξη της μεταπολιτευτικής περιόδου.

Τελικώς, αναγνωρίζουμε στη θεωρία συνωμοσίας αυτή μια 'πρόταση φιλίας' παράλληλα με την κατάδειξη ενός η περισσότερων εχθρών. Ο αντιδυτικισμός, ο οποίος εν πολλοίς εκφράζεται ως αντιαμερικανισμός στο λόγο που εξετάστηκε, δεν μπορεί να κατανοηθεί ανεξάρτητος από μια λανθάνουσα ρωσοφιλία. Ο Πούτιν παρουσιάζεται ως ο πολιτικός ο οποίος αποτέλεσε τον σύμμαχο του Καραμανλή (Κοττάκης, σελ. 241-2), αυτός που εν πολλοίς είχε προβλέψει και προειδοποιήσει για το σχέδιο αποσταθεροποίησης, ενώ οι ρωσικές μυστικές υπηρεσίες εκείνες που όχι μόνο έκαναν γνωστές τις βλέψεις του εθχρού, αλλά και τελικώς απέτρεψαν τη δολοφονία του προσώπου του Καραμανλή. Τελικώς, το γεγονός το οποίο υποστηρίζεται ότι προξένησε την εχθρότητα των ξένων δυνάμεων, ήταν η προσπάθεια συμμαχίας με έναν ενεργειακό 'φίλο', τη Ρωσία. Ο λόγος που εξετάστηκε απέχει πλήρως από αναφορές σε πολιτισμικά χαρακτηριστικά (όπως η θρησκεία) που καθιστούν τη Ρωσία έναν φυσικό σύμμαχο της Ελλάδας, ωστόσο η Ρωσία μέσω του λόγου αυτού αναδεικνύεται σε έναν δυνητικό σύμμαχο, ο οποίος έστω και εντελώς εργαλειακά συμπλέει με τα ελληνικά συμφέροντα.

Καταληκτικά σχόλια

Η παρούσα διπλωματική εργασία επιχειρήσε να συμβάλει στο σχεδόν αχαρτογράφητο πεδίο των Ελληνικών θεωριών συνωμοσίας. Καταπιάστηκε εξαρχής με μια πολύ συγκεκριμένη θεωρία συνωμοσίας, αυτή γύρω από το «Σχέδιο Πυθία», σκιαγραφώντας παράλληλα το αναγκαίο για την επαρκή κατανόηση του φαινομένου κοινωνικό πλαίσιο εντός του οποίου διατυπώθηκε. Λόγω της περιορισμένης εμβέλειας της θεωρίας συνωμοσίας αυτής, δεν μας επιτρέπει την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων για τα χαρακτηριστικά ενός γενικότερου ελληνικού συνωμοσιολογικού φαντασιακού και των χαρακτηριστικών που το διέπουν.

Μια χρήσιμη σύνδεση θα μπορούσε να γίνει με τον συνωμοτικό λόγο ο οποίος παράγεται και αναπαράγεται τόσο σε μορφή έντυπου λόγου, όσο και στο internet. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον θα είχε και η σύνδεση των όσων έχουν προλεχθεί με το συγγραφικό έργο του Κυριάκου Βελόπουλου, ο οποίος ακολουθεί ένα παρόμοιο ερμηνευτικό σχήμα περί απόκρυφων γεωπολιτικών στόχων πίσω από τα κοινωνικοοικονομικά φαινόμενα. Τόσο η πρόσφατη εκλογική του επιτυχία, όσο και οι σχέση του με το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας αποτελούν επικουρικούς λόγους οι οποίοι θα συνηγορούσαν προς ένα τέτοιο εγχείρημα. Ένας τέτοιος στόχος όμως θα υπερέβαινε κατά πολύ τους στόχους της παρούσας εργασίας οι οποίοι αφορούσαν αρχικά την κατανόηση των αποκρίσεων της θεωρίας συνωμοσίας γύρω από το σχέδιο Πυθία.

Αναφορικά με τους περιορισμένους μας στόχους, μπορούν τώρα να ειπωθούν σε μορφή συνοπτικής ανασκόπησης ορισμένα καταληκτικά σχόλια ως τα συμπεράσματά μας έπειτα από την ενασχόληση με το ζήτημα. Στο σχέδιο δολοφονίας Καραμανλή συναντήσαμε πληθώρα χαρακτηριστικών τα οποία από το θεωρητικό μας πλαίσιο φαίνεται να ακολουθούν πιστά το συνωμοτικό λόγο. Το κεντρικό επιχείρημα μας, ότι οι θεωρίες συνωμοσίας παρέχουν μια μορφή οντολογικής ασφάλειας σε έναν αβέβαιο κόσμο, επιβεβαιώνεται. Μέσω της κατάδειξης του εξωτερικού εχθρού, παρέχεται μια απάντηση στο 'γιατί' της κρίσης. Χαράσσοντας ένα σαφές όριο ανάμεσα στο εξωτερικό

και στο εσωτερικό, στο εμείς και στο αυτοί, ο λόγος γύρω από το σχέδιο Πυθία επιχειρεί να αποπολιτικοποιήσει την εικόνα της ελληνικής κοινωνίας, επανενισχύοντας ένα αίσθημα συντροφικότητας στο εσωτερικό αυτής. Μέσω της υιοθέτησης αυτού του σχήματος, η οντολογική ασφάλεια παρέχεται, τόσο στο θεωρητικό επίπεδο της κατανόησης του κόσμου, όσο και σε ένα πιο πρακτικό επίπεδο, αυτό της αναγνώρισης των ομοίων.

Επιβεβαιώθηκε επίσης ότι η υπό μελέτη θεωρία συνωμοσίας δεν αποτελεί απλώς ένα πολιτισμικό προϊόν, αλλά είναι έντονα πολιτική. Η κατανόηση του κόσμου και της θέσης των υποκειμένων σε αυτόν είναι αλληλένδετη με μια έκκληση σε δράση, με ένα όραμα που ναι μεν διεκόπη, αλλά είναι ακόμη ανοιχτό προς υλοποίηση. Η απαισιόδοξη θέαση του παρόντος από πλευράς των συνωμοσιολόγων, παρότι μπορεί με μια πρώτη ματιά να γίνει κατανοητή ως απαραίτητη, ουσιαστικά ενέχει μέσα της μια δυνατότητα αλλαγής της παρούσας κατάστασης και καλεί σε δράση για την επιτυχία του σκοπού αυτού.

Παρά την έντονη σύνδεσή της με τον εθνικιστικό λόγο, ο λόγος γύρω από το σχέδιο Πυθία δεν αποτέλεσε έναν λόγο περιθωριακό. Στη δεύτερη ενότητα αποδείχθηκε η μεγάλη και ετερογενής απήχηση του, η διάχυση του στο σύνολο του πολιτικού και δημοσιογραφικού χώρου. Στη θεματική ανάλυση περιεχομένου, στόχος μας δεν ήταν η παρουσίαση των προσώπων που εξέφρασαν έναν συνεκτικό λόγο γύρω από το σχέδιο Πυθία ως υπερεθνικιστών, ακροδεξιών κ.ο.κ. Ελπίζουμε να έγινε κατανοητή από τον αναγνώστη η αντίθετη ακριβώς πρόθεση, αυτή της κατάδειξης της έντονης ελκυστικότητας αυτού του λόγου, στην οποία κανείς έχει εξαρχής 'αντισώματα'. Ακόμη και εάν αποδεχθούμε αυθαίρετα έναν διαχωρισμό ανάμεσα στα 'κεντρικά' και 'περιθωριακά' φαινόμενα, όσα έχουν προλεχθεί συνηγορούν στην κατάταξη του συνωμοτικού λόγου στην πρώτη κατηγορία. Σε αυτό λειτουργεί επικουρικά και το επιχείρημα της κοινοτοπίας των θεωριών συνωμοσίας σε αυτό το κοινωνικό πλαίσιο. Αν αναλογιστούμε τη δομή των αισθήσεων των ελληνικών υποκειμένων στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, μπορούμε να διακρίνουμε ένα γενικότερο κλίμα αισιοδοξίας. Από την ένταξη στην ευρωζώνη, την αύξηση βιοτικού επιπέδου μέχρι τις πιο συμβολικές 'νίκες' σε αθλητικούς και μουσικούς διαγωνισμούς, ο εθνικός εαυτός φαίνεται να ανατροφοδοτείται με θετικά ερεθίσματα. Με την έλευση της οικονομικής κρίσης και τα

επερχόμενα αυτής, παρατηρούνται πολλαπλά πλήγματα στην εικόνα του εθνικού εαυτού, τα οποία συναντήσαμε να εκδηλώνονται με έναν ιδιαίτερο τρόπο στον υπό μελέτη λόγο.

Πέραν του γνωστικού ενδιαφέροντος και στόχων αλλά σε άμεση συσχέτιση με αυτούς, η ενασχόλησή μας με τις θεωρίες συνωμοσίας στην παρούσα διπλωματική εργασία επιχείρησε να πείσει τον αναγνώστη ότι μια τέτοια ενασχόληση έχει σημασία. Ελπίζουμε μέσω της παράθεσης και ανάλυσης των αποκρίσεων τόσο της θεωρητικής οικογένειας που αποτελούν οι θεωρίες συνωμοσίας, όσο και της συγκεκριμένης θεωρίας συνωμοσίας γύρω από το σχέδιο Πυθία, ελπίζουμε ο αναγνώστης να πείστηκε για το ότι οι θεωρίες συνωμοσίας δεν αποτελούν απλώς μια παθογένεια, ούτε υπάρχει κάποια δεδομένη συνταγογράφηση για την αντιμετώπισή τους. Επίσης, δεν αποτελούν ένα φαινόμενο το οποίο έχουμε πλέον την πολυτέλεια να αγνοούμε, ούτε να θέτουμε εαυτόν σε ένα ανώτερο βάθρο, ασχολούμενοι μόνο για να δείξουμε την απόστασή μας από αυτό. Ελκυστικές και επικίνδυνες, οι θεωρίες συνωμοσίας αποτελούν θεωρίες τις οποίες πρέπει να κατανοήσουμε στεκόμενοι κριτικά απέναντί τους, εάν θέλουμε να αποφύγουμε τις δυνητικά καταστροφικές τους συνέπειες.

Βιβλιογραφία

Barkun, M. (2013). *A Culture of Conspiracy: Apocalyptic Visions in Contemporary America*. Second edition. Berkeley, CA: University of California Press.

Billig, M. (1978). *Fascists: A Social Psychology of the National Front*. London: Academic Press.

Billig, M. 1989. "Extreme Right: Continuities in anti-Semitic Conspiracy Theory in Post-war Europe", στο R. Eatwell and N. O'Sullivan (eds.) *The Nature of the Right: European and American Politics and Political Thought since 1789*, London: Pinter, pp. 146-166.

Boltanski, L. (2014). *Mysteries and Conspiracies. Detective Stories, Spy Novels and the Making of Modern Societies*. Cambridge: Polity Press

Bost P. (2015). Crazy Beliefs, Sane Believers: Toward a Cognitive Psychology of Conspiracy Ideation. *Skeptical Inquirer*, 39(1):44-49.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, σελ. 77-101.

Byford, J. (2011). *Conspiracy Theories: A critical introduction*. London: Palgrave Macmillan

Crook, S. et al. 1992. *Postmodernization: Change in Advanced Society*, London, Newbury Park, New Delhi: Sage.

Crouch, C. (2006) *Μεταδημοκρατία*. Αθήνα: Εκδόσεις Εκκρεμές

Darwin, Hannah & Neave, Nick & Holmes, Joni. (2011). 'Belief in conspiracy theories. The role of paranormal belief, paranoid ideation and schizotypy.' *Personality and Individual Differences*.. 50 : 1289-1293.

Douglas, K. and Sutton R. (2011). Does It Take One to Know One? Endorsement of Conspiracy Theories Is Influenced by Personal Willingness to Conspire. *British Journal of Social Psychology*, 50(3): 544-552.

Fenster M (1999). *Conspiracy Theories: Secrecy and Power in American Culture*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Giddens, A. 1991. *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, Cambridge: Polity.

Gieryn, T. (1983) 'Boundary-work and the demarcation of science from non-science: strains and interests in professional ideologies of scientists', *American Sociological Review*, 48(6): 781-95.

Groh, D. (1987) 'The Temptation of Conspiracy Theory, or: Why Do Bad Things Happen to Good People? Part I: Preliminary Draft of a Theory of Conspiracy Theories' στο *Grauman, C. & Moscovici, S. (1987) Changing Conceptions of Conspiracy*. New York: Springer Series in Social Psychology

Hall, S., Held, D. και McGrew, A. (2010) *Η νεωτερικότητα σήμερα: Οικονομία, Κοινωνία, Πολιτική, Πολιτισμός*. Αθήνα: Εκδόσεις Σαββάλα

Harambam, J. (2017). "*The Truth Is Out There*": *Conspiracy culture in an age of epistemic instability*. Erasmus University Rotterdam.

Hofstadter R (1996[1964]) *The Paranoid Style in American Politics and Other Essays*. Massachusetts: Harvard University Press

Hristov, K., McKenzie-McHarg, A. and Romero-Reche, A. (2020) Introduction στο *Routledge Handbook of Conspiracy Theories* edited by Michael, B. and Knight, P. NY:Routledge.

Jameson, F. (1988) Cognitive Mapping. In C Nelson & L Grossberg(ed..) *Marxism and the Interpretation of Culture*. Chicago :University of Illinois Press.

Jameson, F. (1991). *Postmodernism, or, The cultural logic of late capitalism*. Durham: Duke University Press.

Keely, B. (1999). Of conspiracy theories. *The Journal of Philosophy*, 96(3),(Mar., 1999): 109-126

Klein, N. (2010). *Το Δόγμα του Σοκ: Η άνοδος του καπιταλισμού της καταστροφής*. Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη

Knight, P. (2000). *Conspiracy Culture: From Kennedy to X-Files*. London:Routledge.

Kotouza, D. (2019). *Surplus citizens: Struggle and Nationalism in the Greek Crisis*. London:Pluto Press

Kourdis, E. (2016). The Velopoulos-Liakopoulos Phenomenon. A Semiotic View of the Explosion of Greek Conspiracy Theories and Urban Legends in the Economic Crisis. *Scopus journal*, σελ. 225-244.

Leman, P.Cinnirella, M.(2013) Beliefs in conspiracy theories and the need for cognitive closure. *Frontiers in Psychology*, 4:378.

Lialiouti, Z. & Bithymitris, G. (2017). A nation under attack: perceptions of enmity and victimhood in the context of the Greek crisis. *National Identities*, 19:1, 53-71, DOI: 10.1080/14608944.2015.1113240

Lipset, S.M. and Raab, E. (1978). *The Politics of Unreason: Right-wing Extremism in America, 1790–1977*. Chicago: University of Chicago Press.

Marangudakis, M. (2019). *The Greek crisis and it's cultural origins: A study in the theory of multiple modernities*. Palgrave Macmillan

Moscovici, S. (1987) The conspiracy mentality στο *Grauman, C. & Moscovici, S. (1987) Changing Conceptions of Conspiracy*. New York: Springer Series in Social Psychology

Melley T (2000). *Empire of Conspiracy: The Culture of Paranoia in Postwar America*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Mudde, C. and Rovira Kaltwasser, C. (2012) Populism and (liberal) democracy: A framework for analysis. In: *C. Mudde and C. Rovira Kaltwasser (eds.) Populism in Europe and the Americas: Threat or Corrective for Democracy?*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 1–26.

Muirhead, R. and Rosenblum, N. (2019) *A lot of people are saying: The new conspiracism and the Assault on Democracy*. Princeton University Press

Panayotopoulos, P. and Vamvakas, V. (2014) *Acrobats on a rope: Greek society between Contemporary European demands and Archaic Cultural Reflexes in Temel, B. [Ed.] (2014) The Great Catalyst: European Union Project and Lessons from Greece and Turkey* Plymouth: Lexington Books

Pipes, D. (1997). *Conspiracy: How the Paranoid Style Flourishes and Where It Comes From*. New York: Free Press

Poliakov, L. (1980). *La Causalite diabolique. Esaii sur l'origine des persécutions*. Παρίσι: Calman-Levy

Popper, K. (2002) *Conjectures and refutations: the growth of scientific knowledge*, reprint, New York: Routledge

Popper, K. (2013[1945]) *The Open Society and its Enemies*. NJ: Princeton University Press.

Nefes, T., Romero-Reche, A.(2020) *Sociology, social theory and conspiracy theory στο Routledge Handbook of Conspiracy Theories edited by Michael, B. and Knight, P. NY:Routledge*

Roberts, J.M. (1974). *The Mythology of the Secret Societies*. St Albans: Paladin

Simiti, M. (2014). *Rage and Protest: The Case of the Greek Indignant Movement. GreeSE* 82 σελ 1–30.

Skoulariki, A. (2018). *Conspiracy theories before and after the Greek crisis. Επιστήμη και Κοινωνία*, σελ. 73-108.

Spark, A. (2001). “Conjuring Order: The New World Order and Conspiracy Theories of Globalisation”, in *Parish, J. and Parker, M. (eds.), The Age of Anxiety: Conspiracy Theory and the Human Sciences, Oxford: Blackwell, pp. 46-62.*

Spourdalakis, M. (2008). *2007 Greek Elections: Signs of Major Political Realignment, Challenges and Hopes for the Left. Studies in Political Economy*, 82:1 σελ. 171–86.

Strauss, L.[1932]. Σημειώσεις για τον Καρλ Σμιτ: Η έννοια του πολιτικού στο *Strauss, L., Arditì, B. & Emden, Chr.(2014), Τα Όρια του Φιλελευθερισμού, Αθήνα: Εκδόσεις Υψίλον.*

Taguieff, P. (2010). *Θεωρίες συνωμοσίας Εσωτερισμός, Εξτρεμισμός*, Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις.

Taguieff, P. (2015). *Συνωμοσιολογική σκέψη και « Θεωρίες της συνωμοσίας» [Πρόλογος: Α. Πανταζόπουλος]*, Αθήνα: Εκδόσεις Επίκεντρο

Thompson, D. (2008) *Counterknowledge: how we surrendered to conspiracy theories, quack medicine, bogus science and fake history* London: Atlantic Books

Tilly, Ch. (2011) *Δημοκρατία* Αθήνα: εκδόσεις Guttenburg.

Uscinski, J., & Parent, J. (2014). *American conspiracy theories*. New York, NY: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199351800.001.0001>

Wood, G.S. (1982). Conspiracy and the paranoid style: Causality and deceit in the eighteenth century στο *The William and Mary Quarterly* 39 (3): 402–441

Ανανιάδης, Γ.(2006), *Ιδέα, απόφαση, πολιτική: Τρία δοκίμια για τον Carl Schmitt* , Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος.

Άντερσον, Μ. (1997) *Φαντασιακές οντότητες: Στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του εθνικισμού* Αθήνα: Εκδόσεις Νεφέλη

Βαμβακάς, Β. (2014) *Ο λόγος της κρίσης: Πόλωση, βία, αναστοχασμός στην πολιτική και δημοφιλή κουλτούρα*. Αθήνα: Εκδόσεις Επίκεντρο

Βερναρδάκης, Χ. (2011). *Πολιτικά κόμματα, εκλογές και κομματικό σύστημα: Οι μετασχηματισμοί της πολιτικής αντιπροσώπευσης 1990-2010*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα

Διαμαντούρος, Ν. (2000) *Πολιτισμικός δυϊσμός και πολιτική αλλαγή*. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια

Ηλιαδέλη, Α. Ε. (2010). *Ο συνωμοσιολογικός λόγος στο ελληνικό πολιτικό σύστημα: Οι πυρκαγιές του 2007, η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση και η λέσχη Μπίλντερμπεργκ*. Διπλωματική εργασία, Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο

Καρύδας, Δ, Σαγκριώτης, Γ.[2009] *Ο Κάρλ Σμιτ στη σκιά του Τόμας Χομπς (εισαγωγή)* στο, Schmitt, C. (2009) *Ο Λεβιάθαν στην πολιτειολογία του Τόμας Χομπς: Νόημα και αποτυχία ενός πολιτικού συμβόλου*, Αθήνα: Εκδόσεις Σαββάλας

Κατσαμπέκης, Γ. (2018) Ο πολιτικός λόγος του ‘εκσυγχρονισμού’ (1989-2004) στο *ΠΑΣΟΚ 1974-2008: Πολιτική οργάνωση- Ιδεολογικές μετατοπίσεις- Κυβερνητικές πολιτικές (συλλογικό)*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg

Κοττάκης, Μ. (2011). *Καραμανλής off the record*. Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη.

Λέκκας, Π. (2011). *Η εθνικιστική ιδεολογία: Πέντε υποθέσεις εργασίας στην ιστορική κοινωνιολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση

Λέκκας, Π. (2012). *Αφαίρεση και εμπειρία: Μια φορμαλιστική θεώρηση του ιδεολογικού φαινομένου*. Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος

Λιαλιούτη, Ζ. (2016). *Ο Αντιαμερικανισμός στην Ελλάδα: 1947-1989*. Αθήνα: Εκδόσεις Ασίνη

Λουκέρη, Σ. (2017). *Στόχος τους η Ελλάδα: Κώστας Καραμανλής το τελευταίο εμπόδιο*. Αθήνα: Εκδόσεις Ιπποκαμπος

Λυριτζής, Χ. (2007). Το Μεταβαλλόμενο Κομματικό Σύστημα: Σταθερή Δημοκρατία, Αμφισβητούμενος “Έκσυγχρονισμός” στο *Kevin Featherstone (επιμ.), Πολιτική Στην Ελλάδα. Η Πρόκληση Του Εκσυγχρονισμού*, Αθήνα: Εκδόσεις Οκτώ

Μουζέλης, Ν.(2001). *Για έναν εναλλακτικό Τρίτο Δρόμο: Αναστοχαστικός εκσυγχρονισμός και τα αδιέξοδα της πολιτικής σκέψης του Antony Giddens*. Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο

Παναγιωτόπουλος, Π. (2004). Πολιτικός κομφορμισμός και εναλλακτική γνώση: Η νέα αρχαιολατρία, το new age και η ναρκισσιστική χειραφέτηση, στο *Ώψεις του σύγχρονου ανορθολογισμού (Συλλογικό)*, 2004. Αθήνα: Σχολή Μωραΐτη

Παναγιωτόπουλος, Π. (2013). *Τεχνολογικές Καταστροφές και Πολιτικές του Κινδύνου: Παλινδρομήσεις του κοινωνικού εκσυγχρονισμού στην Ελλάδα 1947-2000*, Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις.

Παναγιωτόπουλος, Π. (2015). Από την προστατευόμενη στην ανασφαλή δημοκρατία: Κοινωνιολογία της μεταπολίτευσης υπό το φως της κρίσης. στο *Αυγερίδης, Μ., Γαζή, Ε. και Κορνέτης, Κ [επιμ.] (2015) Μεταπολίτευση: Η Ελλάδα στο μεταίχμιο δυο αιώνων. Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο*

Πανταζόπουλος, Α. (2002) *Η Δημοκρατία της συγκίνησης*. Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις.

Πανταζόπουλος, Α. (2011). *Λαϊκισμός και εκσυγχρονισμός 1965-2005: Απορίες και κίνδυνοι μιας μαχητικής συμβίωσης*. Αθήνα: Εκδόσεις Εστία

Σεβαστάκης, Ν. (2004). *Κοινότοπη Χώρα: Όψεις του δημόσιου χώρου και αντινομίες αξιών στη σημερινή Ελλάδα*. Αθήνα: Εκδόσεις Σαββάλα.

Σεβαστάκης, Ν. και Σταυρακάκης, Γ. (2012). *Λαϊκισμός, αντιλαϊκισμός και κρίση*. Αθήνα: Εκδόσεις Νεφέλη

Σεβαστάκης, Ν. (2016). *Φαντάσματα του καιρού μας: Αριστερά, κριτική, φιλελεύθερη δημοκρατία*. Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις.

Σκουλαρίκη, Α. (2007). Ο εμπρησμός της ενημέρωσης. Σκέψεις για τη δημοκρατία των τηλεδιαξιφισμών και της συνωμοσιολογίας. *Σύγχρονα Θέματα*(98), σελ. 74-76.

Σκουλαρίκη, Α. (2007α). Ο δημόσιος λόγος για το έθνος με αφορμή το Μακεδονικό (1991-1995): Πλαίσιο, αναπαραστάσεις και ΜΜΕ. στο *Δεμερτζής, Ν. και Κοντοχρίστου, Μ.[επιμέλεια] (2007). Ταυτότητα και ΜΜΕ στη σύγχρονη Ελλάδα*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήσης.

Σταυρακάκης, Γ. (2004). Αντινομίες του φορμαλισμού: Η κατά Laclau θεώρηση του λαϊκισμού και ο ελληνικός θρησκευτικός λαϊκισμός. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση πολιτικής και ηθικής θεωρίας*. Τεύχος 12, σελ. 149-172.

Τσίρας, Σ. (2012) *Έθνος και Λα.Ο.Σ: Νέα Άκρα Δεξιά και λαϊκισμός*. Αθήνα: Εκδόσεις Επίκεντρο.

Τσιώλης, Γ. (2015). Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων: διλήμματα, δυνατότητες, διαδικασίες. Στο Γ. Πυργιωτάκης, & Χ. Θεοφιλίδης, *Ερευνητική Μεθοδολογία στις Κοινωνικές Επιστήμες και στην Εκπαίδευση. Συμβολή στην επιστημολογική θεωρία και την ερευνητική πράξη* (σσ. 473-498). Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο.

Φραγκιουδάκη, Α. (2013) *Ο εθνικισμός και η άνοδος της ακροδεξιάς* Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια

Ψαρράς, Δ. (2010). *Το κρυφό χέρι του Καρατζαφέρη. Η τηλεοπτική αναγέννηση της ελληνικής Ακροδεξιάς*. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.

Ψαρράς, Δ. (2013). *Το μπεστ σέλερ του μίσους: Τα Πρωτόκολλα των Σοφών της Σιών στην Ελλάδα, 1920-2013*. Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις.